

MAGYAR HOLNAPUNK

JEGYZETEK A HÁBORÚ UTÁNI MAGYAR
POLITIKÁRÓL, FŐKÉP A VÁLASZTÓI JOG-
RÓL, NEMZETISÉG] KÉRDÉSRŐL S A
SZOCIÁLIS- ÉS BIRTOKPOLITIKÁRÓL

ÍRTA

SZEGEDY MIKLÓS

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

1917.

Kiadja Szegedy Miklós.

*Könyvemet a történelmi alapokon nyugvó, nemzeti,
magyar politika legerősebb erősségének,*

Tisza István grófnak
ajánlom.

1917. június 1.

1916. július—1917, március.

MÉG recseg-ropog az egész világ körülöttünk s benne a mi világunk is. A földindulás — mely harmadik éve tombol — még maga előtt söpri az egymásra torlódo rendkívüliségeket, meglepetéseket, halomra dönti a tegnap minden valószínűségét s kiszámíthatatlan holnapok titkait tátogatja ránk. Még véres a lelkünk mélyéig minden s az irtózatoss erőfeszítés egyre irtózatossabb feladataival küzd fegyverben álló nemzetünk, — de a politika már szóhoz jutott és keresi a magyar holnapot. A politika úgy érzi, hogy nem várhatja meg az utolsó puskalövést. A harc munkája és a munka harca között nem szabad fegyverszünetnek lennie. A békekötés hazatérő hőségének fölkészült, egészséges, megszervezett, okos politikára kell bíznia a vérrel védett és véren szerzett nagy érdekeket.

A politikának igaza van. Bizonyos ugyan, hogy amiként ma minden honvédbakánk és minden vitézségi értünk belekapcsolódik a világtörténelembe, úgy a világtörténet nagy megállapodása, nyugvóponthoz érkezése fogja kényszerítő erővel meghatározni a mi külön magyar politikánkat is, mégis jobb most tisztázni a hajlandóságokat, intenciókat, célokat és az — érveket. Jobb, ha felkészülünk a politika nagy feladataira, mint ha homokba dugott fejjel várjuk, hogy meglepjenek az események s a csak akkor kezdődő megbeszélés, okoskodás, tanakodás miatt az azonnal szükséges cselekvés tétova erőtlenségnek passzív kátyújába reked. Jobb, ha a természetes ellentétek addig vívják meg toll-tusájukat, addig alapozzák meg agitációs erejüket, addig fejtik ki érveik tárházát a döntésre majd hivatott nemzet előtt, míg a fegyverrel vívott élethalálharc, a frontokon együtt ontott vér a nagy nemzeti szolidaritás érzésének kibékítő erejével tompítja el azokat az élességeket

és durvaságokat, miket a béke politikája hatványozottan termelne minden egészséges megoldás kerékkötőjéül.

Természetesen leghangosabban azok szólaltak meg, akik a magyar holnap hajnalhasadását radikális elveik diadalaként szeretnék üdvözölni. A tudományosan szervezett radikálisok, meg a radikalizmus különböző politikai szervezetei, köztük a nemrég megalakult magyar radikális párt is, szélsőséges demokráciájukat a magyar holnap gyanánt követelik. Szemben velünk, akiknek az a hitünk, hogy *a magyar történelem nemzeti logikája nem porlott szét, de acéllá izmosodott a világháború minden pokloknál borzalmasabb tüzeiben.*

Amikor magyar radikális pártról szóltunk, arra gondoltunk, hogy a Károlyi-féle pártot nem mint a függetlenségi- és negyvennyolcas törekvések, hanem mint a magyar radikalizmus politikai szervezetét kell tekinteni. Programjuk tenorja a múltban is az volt, megalakulásuk vázlatos programjából is az csendül ki, hogy belső berendezkedésünk és államkonstrukciónk radikális átformálását tűzték ki célul maguk elé. Ez a főcéljuk s ez a főcél adja meg ennek a politikai csoportnak karakterét. Ok a magyar radikálisok s pártjuk a magyar radikális párt. Szerencsés kézzel ragadták meg a pillanatot, hogy párttá szerveződjenek, s ezzel — akármily kellemetlen meglepetés volt is hirtelen kifejeződésük a kellő alkalomra leskelődő teoretikus radikálisoknak — ők lettek a «haladásnak» hivatalosan politikai faktorai, a Martinovicsok, a Madarászok, a mindenkori magyar jakobinusok hagyományainak hivatalos letéteményesei. Ok és nem az a — *Világ*, mely minden üdvívalgás mellett is kellemetlen felszisszenéssel árulta el, hogy — megelőzték.

Ezzel a magyar radikalizmus politikai szervezkedése megtörtént. És nem tagadhatjuk, jobb így, mintha Károlyiékát előzték volna meg. Jobb, mert a magyar faji szolidaritás hatalmas törvénye a radikalizmusnak ezen szervezetét, akár akarják — akár nem, *csupán azért, mert magyarok*, döntő pillanatokban megfelelő irányba fogja sodorni.

Azonban úgy a teóriák mellett hoppon maradt radi-

kálisok, mint a pártszervezetbe tömörült okos radikálisok, túlságosan messze esnek tőlünk, kik a történelmi alap és a fajpolitika dogmáit valljuk magunkénak, semhogy a jövő nagy kérdéseiről velők szállhassunk perbe. A háború erősen fellendült irodalma módot nyújt rá, hogy olyanokat keressünk, kiket ilyen áthidalhatatlan világok nem választanak el tőlünk. Vannak radikális, de utolsó porcikájukig színmagyar megnyilatkozások. Ezekkel kereshetjük és megtalálhatjuk a megértés kapcsát. Mert ha szükség van rá, hogy a konzervatív magyar hang megszólaljon, ennek a vitára nem csak radikális, hanem *magyar* radikális hangokat kell magával szemben keresnie.

I.

AGY igazság, hogy az a kérdés: győzelmes volt-e, elérte, megoldotta-e célját valamely háború, nem a békekötés napján, de a békekötés után egy emberöltővel állapítható meg. S ép ez az igazság az, mely igazol minden olyan törekvést, hogy már a háború alatt keressük a háború után követendő politika útjait. A nemzet roppant erőfeszítése, vér- és tűzpróbája csak akkor eredményezhet a békekötés alapján olyan gyümölcsöket, melyek egyrészt a háború céljának megfelelnek, másrészt a súlyos áldozatokkal, a nemzeti erőmennyiség szinte elpazarolt tömegével arányban állanak, ha a háború utáni évek politikai koncepciója méltónak bizonyul a hadvezérekéhez s a polgári közkatonák egy szerves, egységes, öntudatos politika részeiként, végig az egész vonalon, azzal a legendás, nagy áldozatkészséggel működnek közre, azzal az állóképességgel s ha kell, azzal a lökőerővel teljesítik a kötelességüket, mint az a honvédbaka, akinek fejére minden glóriánál dicsőségesebb glóriát font máris a történelem.

Háborúban állunk. Minden energiánk a végsőkig megfeszítve. Minden fegyverképes emberünk a fronton. Minden — még kiontatlan — vércseppünk kiontásra készen. Mi az a politika, mely a mi háborús célunknak megfelel és áldozatainkkal arányban áll?! Kell-e különbséget tenni a háborút követő politikában, aszerint, hogy a békekötés pillanatában a mérleg győzelmet, vagy vereséget mutat, vagy esetleg eldöntetlenül ingadozik?

Arról, hogy mik a mi háborús céljaink, nem beszélhetünk. De kívül is esik ez a kérdés a magunk elé szabott kereteken. Azt azonban megállapíthatjuk, *hogy a háború-*

nak békekötésben kifejeződő pillanatnyi eredménye a legkisebb befolyással sem lehet annak a politikának indító okaira, melyet a háború után követnünk kell. Abból kell kiindulnunk, Hogy győzni fogunk, mert ez a hitünk, ez a reális meggyőződésünk, ez az ezer tusában, vérben, tűzben acélkeménnyé szilárdult akaratunk. De ezt a tényezőt nem kell tekintetbe vennünk. A háború utáni politikát nem a háború momentán eredményei határozzák meg és irányítják, hanem *maga a háború.* Az a tény maga, hogy egy rendkívül véres, óriási áldozatokat kívánt, rettenetes világháborút vérrel, pénzzel, minden anyagi és szellemi javainkkal, becsületesen végigküzdöttünk. Mindegy, hogy mi lesz a vége a háborúnak. *A háború utáni poUlika adva van abban, hogy ez — háború utáni politika.* Ez csak egyféle lehet. A kiinduló pontja, a gyökere, a lényege, az irány magaiban a háború tényében van.

Az alapja, a lehetősége a további politikának, a háborús eredmények biztosításának, kihasználásának, egészséges fejlődésbe szöktetésének, az, hogy politikánk felismerie azokat a *rögtönös*, magából a háború tényéből sarjadzó *feladatokat*, melyek rá abban a pillanatban várnak s abban a pillanatban teljesítendőek, melyben a fegyvert a szerszám, az írotoll, az eke szarva cseréli fel a katona kezében. Nem kapkodhat más feladatok után a politikánk. Ezeket a feladatokat kell teljesítenie. Egészségtelen, kínlódó vergődés volna csupán, ha a nemzeti rekonstrukció kereteit mellozve, nem venné figyelembe a háborút követő politika azt, hogy *háború után következik.* Ha a diadalmas harcban megsebesült katonát nem a kórházba küldenék, de új katonai feladatok elé állítanák: mi lenne akkor? Ha a hosszú, kemény tusákon megtépázott hadsereget nem reorganizálnák, nem pihentetnék, nem szerelnék fel fizikailag, erkölcsileg, katonailag egy új cselekvés, új akció lehetőségére, hanem mindezek nélkül új tűzbe dirigálnák: mi lenne akkor?

Politikánk első feladata, ha abba hagyjuk ezt a gígaszi harcot sa felfegyverzett nemzet polgári hivatásához tér vissza, *a háborús sebek gyógyítása, elvesztett nemzeti erőnknek helyes reorganizálás úján pótlása, a felfrissülés,*

a megerősödés, a nyugodt elrendezkedés biztosítása lesz. Ha politikánk, mielőtt e feladatát teljesítette volna, további — bár később parancsolólag szükséges — célok után veti magát, saját alapjait teszi semmivé és minden fejlődést megerőtlenít. *Egy ezer sebből vérző,* rettenetes erő kifejtésekben kifáradt *országgal és nemzettel,* míg azt új erőfeszítésekre képessé nem tettük, sebeit meg nem gyógyítottuk, erejét vissza nem adtuk, *botorság volna új feladatok kieroőszakolását megkísérelni.*

Maradjunk egy percre annál a hasonlatnál, amelyet a sebesült katonáról mondtunk. A sebesült katonát bekötözik, kórházba viszik, jól táplálják, pihentetik, üdülésre engedik s csak amikor ezen az úton visszanyerte minden erejét, akkor bánnak ismét úgy vele, mint egészséges, harcraképes katonával. Mit érdemelne az a *radikális orvos,* aki a sebet nem kötné be, aki nem nyugodt, kényelmes kórházban, de mesterségesen kikeresett viharokban készítené betegei számára gyógyulást?! Az ország és a nemzet szervezete is csak szervezet. S egy hosszú, véres háború minden kínszenvedését kiállott szervezettel, az ereje javát elhasználta országgal, a véres sebekkel, megfogyottan, kimerülten békét kötő nemzettel *szabad-e mármost radikális politikát kezdeni,* a megtépázott erőket újra szétforgácsolni, a lázas betege, a nyitott sebre ajtót-ablakot nyitni?! Bizony végzetes hiba volna, mely a véren szerzett eredmények megtartásának s későbbi egészséges fejlődésének lehetőségét tenné semmivé.

Miért keresik hát mégis radikális utakon a háborút követő politikát? Miből indul ki az az okoskodás, mely a háború után a magyar politikának radikális feladatokat tűz ki célul?

Hegedűs Lóránt, akinek könyve amennyire radikális, annyira egyúttal ízig-vérig magyar, 1848-ból indul ki. így okosodik: Miképp a 48-as vihar, azonképp ez a mostani, arányaiban sokkal nagyobb zivatar is teljesen elvágja egymástól a magyar multat és magyar jövőt s *miképp a 48-as szabadságharc* a múlt, a történelmi alap félretételével, *radikális, új alapokon készítette elő a magyar jelent,* azon-

képen ez az 1914—17-es nagy vérzivatar, a mai alakulások teljes lezárásával, radikális új alapokon készíti elő a magyar jövőt.

A párhuzam csak tetszetős, de belső igazsága nincs. Hiszen a 48—49-iki szabadságharcnak nem eredményei voltak a radikális reformok, hanem előzői és nézetünk szerint okai! Lehetetlen a párhuzamnak ez a módja. Lehetetlen azt mondani, hogy 1914—17-nek radikális reformokat kell hoznia, mert 1848—49 is radikális reformokat hozott. Az alaptétel nem igaz. A szabadságharc nem hozta a radikális reformokat, hanem a radikális reformok hozták a véres szabadságharcot és az elbukó forradalmat.

A 48-as nagy átalakulásokat, az akkori nagy radikális felforgatást nem illetheti súlyosabb kritika, mint az, hogy a magyar élet szövevényeinek történelmi fejlődése megakad 1848-ban s az azelőtt és az azután között a szerves, természetes fejlődés kapcsolatát megtalálni nem lehet. Ezt a súlyos kritikát, mi, akik a történelmi fejlődés, a konzervatív politika hívei vagyunk, magunkénak valljuk — oly régen, amióta csak ezekkel a dolgokkal foglalkozunk.¹ Ezt a lesújtó kritikát most — bár egészen más intenciókkal — szinte döntő erővel mondja ki *Hegedűs* Lóránt. Ismételjük azonban az ő nagy tévedését. Nem a forradalom után és nem a forradalomban kell keresnünk a nagy átalakulás magvát, a két egymással rokonságban nem álló magyar epocha választó vonalát, hanem a 47—48-iki törvényhozásban. Ennek a törvényhozásnak, a belőle sarjadt forradalomnak s a levett forradalom után következett abszolút uralomnak együttes hatásától keletkezett tényleges viszonyok szabták meg aztán a 67-es politikát. A 67 csupán a 48 realizálása volt tehát. Szabadelvűségét, radikalizmusát tőle kölcsönözte, azt formálta át és szűrte keresztül a közjogi kiegyezés rostáján.

¹ E tekintetben «tálunk *«Magyar Magyarország»* című értekezésünkre. Magyar Figyelő III. 1. 337—355. 1. Az állam nemzeti fejlődésének és a szabadelvű reformoknak törvényeit is ebben az értekezésben szögeztük először le.

Lesz még módunkban rámutatni ennek az elmélkedésnek folyamán a 48-as törvényhozás jóvátehetetlen nagy hibáira. Nem a szabadságharc és nem a forradalom volt a fényező, mely a régi Magyarországot az új Magyarországtól szerves kapocs nélkül elszakította, hanem az a gyökeretlen politika, mely elméletekkel dolgozott élet helyett s mely az elméleteket történelmi szükségszerűség, szociológiai kényszer nélkül megvalósította. A hatvanhetes politika már tények előtt állott, mikén nem volt módjában változtatni. S talán nem is nagyon akart, mert hiszen körülbelül ugyanolyan szellemi atmoszférában élő, ugyanazon nemzedék csinálta ezt a politikát. De amikor a tényeket érvül akarjuk felhasználni, nem szabad elfeledkeznünk arról, hogyan keletkeztek s hogy nem szükségszerű, a fejlődés lényegéből folyó tényekről van szó, de egy rossz politika s a kövekezményeképp vívott dicsőséges szabadságharc által teremtett tényekről.

Hogy mi volt 48 nekünk, tudjuk. Hogy mi lesz 1914—17, még nem tudjuk ugyan, de annyit tudunk, hogy nemzetünk e két dicsőséges próbatétele között a magyar honvéd azonos glóriás, nagy-nagy dicsőségén kívül más rokonság nincsen. Az a harc két tényezőből fakadt. Mindkettő, hogy úgy mondjuk, belpolitikai tényező volt. Egyrészt a nemzeti egységbe be nem olvadt idegen testek lázadása a nemzeti egység ellen, a keretekben intézményszerűleg megalkotott modern magyar állam ellen, másrészt az abszolút hatalom reakciója a független magyar államiság ellen: ez volt a két tényező. Hol vannak ezek a tényezők ebben a háborúban, ennek a háborúnak előidéző okai között!? Nagy világhatalmak külpolitikai agresszív csoportosulása idézte ránk kényszerítő erővel ezt a háborút, melyet tehát nem belső politikai reformjaink következtében vívunk s amelynek ható okai között egyetlenegy oly momentumot sem fedezhetünk fel, mely belső politikánkat illetné, abból fakadna. A méretek közömbösek. A lényeg az, mely ennek a két harcnak olyan párhuzamba állítását lehetetlenné teszi, mely párhuzam az akkori eredményekben nyilatkozott törvényszerűségeket törvényszerűségek gya-

nánt szeretné applikálni mostani nagy küzdelmünk várható eredményeire is.

Egészen függetlenül ettől a párhuzamtól, nézzünk szembe azzal a kérdéssel, kell-e ennek a világháborúnak multunk, jelenünk és jövőnk között áthidalhatatlan szakadékot teremteni. Annak a meggyőződésnek, mely a jövőt ismét csak a történelmi alapok teljes mellőzésével akarja felépíteni, szüksége volt arra a párhuzamra, hogy a 48-as események törvényszerűségeiben keressen tudományos alapot és érvet. Szüksége volt rá, hogy 1848-ból induljon ki, mert 1914—17-ből nem indulhatott ki. Ennek a világháborúnak nincsenek olyan tanulságai, melyek magukban véve, a 48-ra való hivatkozás törött mankója nélkül, megalapozhatnák azt a meggyőződést, hogy utánok megint tabula rasa következik.

Közjogi elhelyezkedésünk diadalmas tűzpróbát állott ki ebben a háborúban. Már szinte az unalomig, vagy a dicsőségig elcsépelet igazság, hogy a magyar és osztrák monarchia ércfalán legelsőbben is azok a reménységek zúzódtak össze, mik az első puska lövéstől a mi szétbomlásunk processzusát várták. A közjogi elhelyezkedés, mely a közösségben paritást s a magyar és a nagyhatalmi érdekek együttes, természetes, egymásra szoruló és egymásból kiegészülő kielégítését várja és tudja, helyesnek, erősnek, okosnak, győzelmesnek bizonyult akkor, amikor egy világ-spekuláció épült fel azon a hipotézisen, hogy ez másképp lesz. Lehet-e már most olyan következtetés, hogy azon, *amit erősnek, jónak, győzelmesnek bizonyulni láttunk, — változtassunk!?*

És a magyar állam belső szervezete? Olyannak bizonyult-e a magyar állam a nagy viharban, hogy felépítésének, konstrukciójának, fejlődési menetének hibás, vagy gyöngye volta derült volna ki? Ellenkezőleg! Büszke önérettel állapíthatjuk meg, hogy a nagy idők egy szinte magunkat is meglepő, szilárd, egységes magyar államot találtak. *Tisza* István gróf híres újévi beszédéből világgá csendül a jogos büszkeség, mely a magyar-osztrák monarchia erejének diadalmas tanúságtételében az orosz-lánrészt a ma-

gyar állam energikusabb nemzeti kohéziójának, a magyar centralizmus fokozottabb érvényesültségének követeli és tudja be — az osztrák föderalizmus keretében, sajnos, sokkal inkább felburjánzott centrifugális erőkkal szemben.

A magyar állam valamennyi szerve egészséges életműködéssel birkózik a kezdet kezdetétől a szinte legyőzhetetlen feladatok légióival. A parlament működik. Az államgépezet kifogástalanul végez feladataival. A mozgósítás imponáló rendben történt. Semmiféle pótlás semmiféle fenakadást nem idéz elő. A király parancsára megteltek a kaszárnyák bokrétás legényekkel. Akire vonatkozott a parancs, akár magyar volt, akár valamely nemzetiségnek tagja, sietett a kibontott zászló alá. Közigazgatásunk e^yre fokozódó energiával szédületes feladatokat old meg. Gazdasági életünk szintén kibírta a próbát és hadikölcsöneink sikere frappáns bizonyíték az egész világ előtt, hogy alapjában véve a zsebünk is egészséges. A frontok mindegyikén elit csapatok a mi csapataink. A gazdasági fronton a mi mezőgazdasági termésünk a fő ütőkártya. S a háborús élet ezernyi gondjával békén és beletörődötten birkózik napról-napra a nemzetnek az a része, mely itthon maradt.

Hogy vannak bajok is, döccenők is, hogy ezer mulasztás súlyos következményei komplikálják a megoldást s hogy a világegés brutális fénye mellett rengeteg kirívó bűn, gyengeség, hiba, aljasság és tökéletlenség futkároz rajtunk is — felriasztott patkányhad gyanánt, nem lehet tagadni. Az árnyoldalak mellett azonban a fényoldalak igazságát is meg kell látnunk. *Az alapvető igazság az, hogy államszervezetünk nagyban és egészben kiáltozza és állja rendületlenül ezt a rettenetes próbát,* tehát ennek az államszervezetnek, konstrukciójának, belső motívumainak, tendenciáinak s így mindezeket megteremtő és kifejező *belső politikánknak jónak és helyesnek kellett lenniök!*

Hegedűs Lóránt azt mondja: ez a mostani világegés bir olyan jelentőséggel a magyarságra, a magyar államra nézve, mint 1848, tehát szerinte ugyanazt kell eredményeznie, ám az arányok szerint sokkal nagyobb mértékben, amit 48 eredményezett — tehát a múlt és jövő egymástól idegen

voltát, befejezetlen, csonka múltat és gyökértelen jövőt. Pedig hát nem úgy van! Igaz, ez a világháború sokkal többet jelent, minden tekintetben, reánk nézve, mint 48 jelentett, de a két nagy idő egyébként összehasonlításra s egymásból vont következtetésekre nem alkalmas. Az események logikája, igenis, éppen azt követeli tőlünk, hogy alapvető és próbát állott intézményeinket, állami szervezeteinket és fejlődési tendenciánkat éppen és sértetlenül mentjük át abba a szebb, jobb, várva várt világba, ami a háború után következik.

Ebben és csupán ebben azonban még sem nyugodhatik meg az, aki — mélységes hittel, rajongással, reménységgel a maga fajtája iránt — a jövő politikájának útjait ezer kétség közt keresi. Az, hogy külső elhelyezkedésünket és szervezetünk belső felépítését — nagy vonásokban — fenn kell tartanunk, csak egy negatív fix pont okoskodásunkban. Egy negatív eredmény, mely egyrészt a háború tanúságaira támaszkodik, másrészt a háború után az óriási erőfeszítést és erópazarlást okvetlenül követő természetes elernyedtségre mutat, mely céltalannak, oktalannak, lehetetlennek tüntet fel mindenféle felforgató, radikális politikát. Ez a negatív eredmény bizonyára helyes, de nem elég. Azzal, ha semmit sem csinálunk, csak annyit érünk el, hogy nem rontunk, de még ez sem bizonyos. Utalunk a fenti hasonlatunkra: a sebesült bakára. Nem elég az, ha ezt a sebesült bakát azonmódon, véresen, kimerülten nem kergetik új csatába, új rohamra, új sebeket szerezni — de szükséges, ugyebár, az is, hogy kezeljék a sebet és meggyógyítsák.

Rámutattunk fentebb, hogy *a háború utáni politikát a háború ténye determinálja*. A háború tényének csak egyik, bár igen fontos kisugárzása az, hogy jónak és teljesítőképesnek megismert állami berendezkedésünket radikális kísérletezések ellenében megoltalmazzuk. A háború tényének ezer egyéb kisugárzása is van s ezeket mind meg kell látni, meg kell érteni.

Vannak a mi szervezetünknek és berendezkedésünknek olyan tökéletlenségei, amiket éppen a háború torzított

kirívókká. Ezt észre nem venni, ezt orvosolni nem akarni, a tökéletlen szervezetet tökéletlenségében megtartani, balgaság, csökönnyös maradiság volna.

Azután meg a háború nemcsak állapot s ha állapot, hát semmi esetre sem konzerváló állapot. Az energiáknak oly megfeszítését igényli, a nemzeti erőmennyiségnek oly pazar feláldozását követeli, hogy teméntelen energia morzsolódik fel, pusztul el, esetleg kopik és romlik meg, satnyul silánnyá. A vihar összekavar és szétdobál mindent. Embereket, existenciákat, életviszonyokat, termelési irányokat, osztályokat, népeket, fajokat kever össze, dob szét s játszik velők szeszélyesen. Új rétegek kerülnek alulra, középre, felülre. Energiák pusztulnak, energiák születnek. Óriások lapulnak össze és törpék lesznek óriásokká. Ezer ilyen új tény, a változások ennyi sokfélesége, mik mind a háború szeszélyének, vagy tövrényszerűségeinek eredményei, ugyanennyi új kérdést is támasztanak. Azokkal a tényekkel, miket a háború kavardása teremtett, számolni kell. A pusztulás építésre vár. A teremtett, máról holnapra előttünk álló új energiák megfelelő elhelyezkedést keresnek. Ezeket a helyökre kell állítani. Az eltolódásokat — értékben, súlyban, vagyonban, stb. — szigorú mérlegelés útján szintén számba kell venni, különben gazda nélkül csinálunk számítást.

Az sem lehet, hogy a háború vérvörös tüzcsováit *csak* a borzalom eszközei gyanánt féljük. Ezek a tüzek rettenetes világosságot gyújtanak mindenfelé! És ebben a rettenetes világosságban nézni kell, látni kell! Jobban, igazabban, néhol kegyetlenebbül látunk ebben a kérlelhetetlen fényözönben, mint annak előtte s rengeteg régi látásunkról és tudásunkról derült ki, hogy azelőtt rosszul láttuk, rosszul tudtuk. Itt csak kisebb, nagyobb színfolt, egyegy árnyalat az, ami most szembe tűnik, de azelőtt nem vettük észre. Amott árnyékokat látunk, miket a túlerős fényben olyan dolgok vetnek, *melyekről annakelőtte sohase tettük volna fel, hogy van árnyékuk is*. Másutt meg a durva fényözönben — *semmit sem látunk, pedig úgy tudtuk azelőtt, hogy ahol most semmi sincs, szilárd, biztos, erős épü-*

letnek kellene lennie. De nemcsak kegyetlen a háború világitó ereje, igazságos is. Meglátjuk, hogy egy-egy dédelgett föltevésünk, amiben magunk is csak aggódva hittünk s amit azelőtt a maga valójában sohase volt módunk látni, nem fikció, hanem csudaerős valóság. Törpe igénytelenségekről derült ki, hogy alapvető pillérek — féltett, becézett, félig hitt *álmokról* pedig, hogy diadalmas, élő *igazságok!*

Mindezt a látást, megismerést a háború kényszerítette reánk. *Szabad volna-e a holnap politikusának, ha a háború csudalámpája kialszik, megint a tegnapi szemmel látnia!?* A háború rombolásaival, pusztításával és termésével ép úgy kell számolni majd, mint nem szabad többé kisebbre, vagy nagyobbra értékelnünk azokat a jelenségeket, miknek valódi értékét a háború ismertette meg velünk. Ami képet önmagunkról, belső életünk összetételéről, erőnkéről és *tulajdonképeni pozícióinkról* nyertünk, azt sohase szabad többé elfelejtenünk. Ennek a képnek konzekvenciáit le kell vonni! Nem azt jelenti ez, hogy mások együnk, mint voltunk. Hiszen a háborúban sem lettünk mások. Csak megismertük önmagunkat, megtudtuk, mik vagyunk. Ez az a megismerés, ez az a tudás, melyen a holnap magyar politikáját föl kell építeni! Nem új, nem más, hanem *a valósághoz híven megismert és értékelt* ugyanazon tényezők szabnak tehát irányt politikánknak.

Azonban nem elég ez sem.

A legkülömbözőbb formákban kerül állandóan napi-rendre a *jutalom* kérdése.

Miről van itt szó? Arról, hogy a haza jutalommal tartozik azoknak, akik védték. Arról, hogy amikor majd mindnyájan levetjük a tábori szürkét, a tábori zöldet, amikor mindnyájan visszaváltozunk hadseregből nemzetté, honvédből polgárrá, akkor ennek a visszapolgárosodásnak nem lehet pusztán annyi jelentősége, mint egy lefujt hadgyakorlatnak. Jutalom? Felületes politikusok és felületes újságírók csúszatták ezt a szót a közhasználatba, mi magunktól sohasem használnánk annak a fogalomnak kifejezésére, amelyről itt szó van. Mi ma a hadsereg? *A nemzet!* Mit véd ez a nemzet-hadsereg? Önmagát: *A nemzetet!* Ki

az, akinek itt a jutalmazás feladata lehet? Megint csak a *nemzet*. Velejében tehát odajut a kérdés, hogy *jutalom nem más, mint a nemzet által hozott áldozatok megfelelő eredménye a nemzet számára*. Csak az lehet a jutalom, hogy megint béke legyen s hogy *a béke legelső pillanatától kezdve nemzeti életünk teljességét zavartalanul élhessük tovább*.

Általában, ha már jutalomról van szó, egy disztinkciót kell segítségül hívnunk. Egyrészt az emberek tömegéletét, a nemzetet, a fajt, a nemzetiséget, a vallásfelekezetest, az osztályt kell tekintetbe vennünk, másrészt az embert magát, az egyént. Ezek után — ha a jutalom szóval valahogyan megbarátkoztunk — *kétféle jutalomról beszélhetünk. Az egyik politikai, a másik szociális*. Ki kell jelölni jó előre azt a helyet, mely a hazatérő nemzetiséget, osztályt, fajt stb. nemzeti életünkben a nagy tanulságok alapján megilleti, másrészt pedig *minden egyes hazatérő katonát annak a «jutalom»-nak kell várnia, hogy a nemzet életében hozzája méltó pozíció és existencia áll rendelkezésére*. Nagyon hangsúlyozandó *azonban, hogy az egyetlen érdek, a magyar nemzet érdeke*. Ez az általános, kizárólagos, egységesítő nemzeti érdek az irányadó, melyhez úgy a politikai, mint a szociális, ú. n. jutalomnak igazodnia kell.

Láttuk a fentiekben, hogy a háborút követő politikánknak a háború maga, kettős alapot nyújt. Az első melyhez jutottunk, a *negatív alap* s a közelebről kifejtett alap a *pozitív*. Negatívum, hogy államkonstrukciónk és közjogi (belső és külső) elhelyezkedésünk alapjaiban érintetlenül fentartandó — egyrészt azért, mert jónak, életképesnek, erősnek bizonyult, másrészt azért, mert általában *háború után radikális politikát folytatni háborodott dolog volna!* Azonban — és itt a pozitívum — a háború tényeihez alkalmazkodnunk kell. *Kimerített* erőink pótlásra várnak, nemzeti életenergiánk gyógyításra, felfrissülésre. A megismert tökéletlenségek, bajok, bűnök, ferdeségek megszüntetendők, javítandók, orvosolandók s ha kell, büntetendők. A jobb és helyesebb meglátásnak minden téren érvényesülnie kell. S ha a háború maga jobb és erőteljesebb pozíciónkról, több és hatóbb energiánkról tett tanúságot, miként azt mi ma-

gunk is hittük azelőtt, mindezt — mint véren szerzett drága eredményt — meg kell tartanunk s a békés nemzeti fejlődés maradandó eredményéül kell konzerválnunk. Tekintetbe kell venni végül a politikai és szociális jutalom kérdését, melynek mibenlétét és korlátait most fejtettük ki.

Ezek a különböző szálak a politika különböző agaboga között természetesen együttesen jelentkeznek s az egyes alkotó elemek e nagy egybeolvadásban és az egységes képben alig különíthetők el, aminthogy a politika különböző területei is annyira egymásba nyúlnak, hogy elemeikre alig-alig bonthatók.

Kíséreljük meg azért mégis e területek lehető szétbontását s a most kifejtett irányadó elvek szem előtt tartását. Szó lesz a külpolitikáról, állami szervezetünkről, nemzetiségi politikánkról, a választói jog kérdéséről s a társadalompolitika, főként a birtokpolitika magyar problémáiról.

II.

KÜLPOLITIKA az államnak a többi államokhoz való viszonyából keletkezik, működési területe ezeknek a viszonyoknak területével esik össze. Szigorú értelmzéssel tehát minden politika külpolitika, mely nem az állam belső felépítésének gyermeke, hanem bármelyik más állam, tehát bármelyik szövetséges és akármennyire szorosan szövetséges állam szolgáltatja hozzá a tényezők egy részét. E szigorú értelmezéssel mindenesetre *külpolitika az a magyar politika is, mely a monarchia másik államához való viszonyunkra vonatkozik.*

Ha ezt megállapítottuk, érthetőnek fogjuk találni azt a sajnálatos igazságot, melyet Hegedűs Lóránt könyve is igen őszintén szögez le, hogy t. i. nem volt magyar külpolitika. Ő itt azt a külpolitikát érti, melyet a *monarchia* folytatott s fejtegetéseinek igazsága e tekintetben, bizony, kétségbevonhatatlan.

A világpolitika sodrán jutottunk háborúba s mi magunk sohasem törődtünk világpolitikával. A mi földünk, a mi hazánk egyes darabjai szerepeltek diplomáciai titkos alkudozások titkos írásaiban — mint alkudott konc, vagy csalétek — mi azonban a fajtánk kitűnő politikai adományait kizárólag a belpolitikában, egymás marcangolásában pazaroltuk. Érzéketlenek, süketek és vakok voltunk, mihelyt külpolitikáról volt szó. Egy világkonstelláció hártározta meg] a mi helyünket ebben a világfelfordulásban s mi ennek a világkonstellációnak előidézésében türelmes és passzív szemlélők voltunk csupán. Eszünkbe jut *Reviczky* egyik verse:

... Magyarország hallgatva várja,
 Hogy hova rendelik.
 Mely nép ellen száll majd csatára? ...
 Nem tudja, hogy melyik.
 Mi magyarok csak a parancsra
 Várunk; mindegy nekünk.
 Megyünk muszkára, svábra, frankra,
 Nem kérjük, csak megyünk.

Ez a keserű önirónia, persze, nem volt jogosult akkor sem egészen s ma sem az, de mint minden karrikaturában igazság is vagy, úgy ez sincs egészen igazság nélkül. Egyes nagyszabású, providenciális államférfiaink sorsdöntő külpolitikai elhatározásai nem érintették a korteskedő, politizáló nemzetet, mely közönyösen, érzéketlen nemtörődomséggel csak a néző szerepét vállalta e tekintetben. Ha külpolitikánk megjelenésében nem érvényesült a dualizmus igazi lényegéből folyó igazi paritás, ez csak egyenes következménye volt annak a ténynek, hogy a nemzetnek nem-hogy külpolitikája lett volna, de külpolitikai hajlamai, érzései, vagy tisztán ösztönei sem voltak. Így aztán — bár a magyarság, kivált a magyar arisztokrácia a diplomáciában egyénenként s főként a nehezebb pozíciókban méltó reprezentánsokkal rendelkezett és rendelkezik, — maguk a magyar diplomaták sem érezhették maguk mögött semmiféle külpolitikai magyar közvéleményt, speciálisan magyar intenciókat, magyar vágyakat, magyar érdekeket és magyar akaratot. Ezeknek a magyar diplomatáknak magyar ősforrások nem adhattak erőt, mert nem voltak magyar ősforrások.

Nem szabad azonban ennek a jelenségnek csupán a pusztá szomorú létezését megállapítani. Mutassunk rá azokra az okokra is, melyek előidézték. Nem a magyar lélek politikai pszichéje volt képtelen külpolitikai energiák fejlesztésére, hanem történetünkben s viszonyainkban gyökerezik ez a tünet. A magyar külpolitikának fényes múltja van. Mily elsőrangú, magas külpolitikai érzék nyer diadalmas megnyilatkozást első királyaink ama politikájában, mellyel a nyugati keresztyénség, a nyugati kultúra, a nyugati államszervezet útján biztosították európai elhelyezke-

dését fiatal államunknak. A *Nagy Lajos* szédületes perspektívája külpolitikája még ma is ott lüktet a *magyar imperializmus* szárnyaló gondolatában s szegény *Kemechey Jenő* álmodó tollát is ez a legeurópaibb, perspektívájában legszélesebb s diadalában legnagyobb magyar külpolitika ihlette meg. A nemzeti energia túlerős ambíciója fűtötte *Mátyás* külpolitikáját, melynek ugyanaz volt az alap gondolata — magyar lélekkel telten és magyar ideálok szerint, ami később, nem magyar lélekkel telten és nem magyar ideálok szerint, a *Habsburg-birodalom* útján valósult meg. Külpolitikai magva volt annak a bomlásnak is, mely a nemzetet a *Habsburgi* Ferdinánd és a *Szapolyai* János táborára bontotta s mely az azutáni századok kuruc és labanc magyarjaiban élt tovább. Az egyik külpolitikai felfogás a német-római császárhoz csatlakozva, a török elleni küzdelemben kereste nemzeti és állami hivatásunkat és érdekünket, a másik külpolitikai felfogás a Habsburgokhoz csatlakozásban látta nemzeti és állami végpusztulásunkat s velők szemben a törökkel is szívesen szövetkezett. Az erdélyi fejedelmek egyike-másika valóságos mestere volt a külpolitikának. Elég e részben *Bethlen* Gáborra utalnunk. Általában Erdély rövid önálló élete az egész magyar nemzeti eszme szolgálatában hihetetlen nehézségek között bravúros külpolitikát követelt és teljesített. PI. a *Teleki* Mihály koponyájában az egész európai konstelláció ezernyi szálából bogozódott a speciális erdélyi külpolitika. Emlékeztünk itt arra az irreális, de magas nivójú külpolitikára is, melylyel *Rákóczi* Ferenc kísérelte meg a magyar érdeket világmozgató nagy érdekekkel kapcsolás útján érvényesíteni.

De már azután megszakadt a folytonosság. Állami életünk sülyedt, tökéletlenedett. Az állami funkciók folytonos csökkenése természetesen az állami életműködésre alkalmas talaj kipusztulását, eleven hajlandóságok kihalását, nemzeti életünk bénaságát és elferdülését eredményezte. A *pragmatica sanctio után* egy pár évtizeddel letargikus álmot feküdt már minden magyar energiára s a Prokrusztesz-ágyban a nemzeti organizmus életszervei egyre-másra

sorvadtak el. *József* császár kíméletlen nyíltsága felrázta ugyan az elbágyadt nemzeti energiát s nemzeti megújulásunk tulajdonképpen e legnagyobb ellenségünknek köszönhető, de ennek a nemzeti energiának nagyon sokáig majdnem napjainkig s legalább is 1867-ig más feladatai, más ambíciói, más érvényesülési terei voltak, mint a külpolitika. Előbb a mesterséges kötelékeket kellett feloldani, a Prokruszesz-ágyból kiszabadulni s azután kerülhetett volna sor arra is, hogy körülnézzünk a szomszédaink között. Előbb a saját portánkon kellett rendbe jönnünk s csak azután törődhattünk volna azokkal a feladatokkal, miket a többiekkel való közösen-élés állított elénk.

Ébredő, csendesesen megerősödött politikai életünk külpolitikai energiáját szinte kizárólag lefoglalta magának az osztrák örökös tartományokkal való közösségünk. *Deák* Ferenc és nagyemlékű társai tulajdonképpen a legnehezebb diplomáciai munkát tetőzték be 1867-ben. Azóta ami belső politikai életképességünk és alkotó erőnk volt, azt mind lefoglalta a konszolidálódás gigászi munkája s ami megmaradt a külpolitikára, azt majdnem kizárólag Ausztriával való közjogi viszonyunk s az ez által termelt rengeteg ütközéspont emésztette fel. A közjogi, hadügyi, pénzügyi, külügyi, gazdasági egybekapcsolódás állandóan gyártotta a kényes, izgató és akut kérdéseket, amikkel foglalkozni és amiket megoldani *kelleit* a politikának. Ahány szervezeti, vagy evolucionális reformon mentek át a közös intézmények, mindannyiszor kirobbant az a hazafias érzékenység, mely — nem élvén tökéletes nemzeti életet — ennek gátjaiban, akadályaiban kereste a maga ellenségét. Epúgy a periódusonként szükségessé vált gazdasági kiegyezési tárgyalások minden évtizedben lekötötték egy-két esztendőn át a maguk részére politikai erőnk tetemes részét.

Ez volt a mi külpolitikánk. Egy külföldet ismertünk, ezzel foglalkoztunk, a vele kapcsolatos viszonyunk érdekelt csak, ez az egy foglalta le magának egész külpolitikai gondolkodásunkat: *Ausztria*. Ami ezen kívül volt, az mind — érdekelt is, nem is. A politikának mesterei, mi, magyarok, akik alkotmányos belső életünkben és Ausztriával való

közjogi viszonyunk keretén belül mesteri politikát produkáltunk, minden, ezeken túleső kérdésben még művelt laikusok sem akartunk lenni. Monarchikus, osztrák-magyar és pedig túltengően osztrák külpolitikát csináltak rólunk-nélkülünk. Egy-két, igen csendes reflexión kívül úgy nyugodtunk meg ebben, mint valami természetadta állapotban,, melynek így kell lennie.

Azonban hát — mint rámutattunk — végtére *ez is külpolitika*. A közös szervek, a szövetségi kapocs, az együttesen gyakorolt funkciók szuverén államokat egymásra nézve belfölddé nem deklarálnak. Ausztria igenis külföld s ha külföld, akkor az a politika, melyet vele szemben folytattunk, igenis külpolitika. És bizonyos az is, hogy ez a külpolitika minden további külpolitikának kiinduló pontja. A magyar és osztrák monarchia két államának egymással szemben folytatott külpolitikája döntőleg befolyásolja, irányítja, meghatározza a két állam további együttes külpolitikáját.

Ezen a szemüvegen át nézve a dolgokat, mérsékelnünk kell a szigorú kritikát. Volt külpolitikánk, de annak — hogy úgy mondjuk — csak belső körében tevékenykedtünk. Csak az öbölben hajózáztunk, csak partvédelmi akciókat folytattunk, a túlsó parton lakó szövetséggel veszekedtünk és barátkoztunk, de közös hajóinknak a szabad tengeren való kormányzását egészen ama túlsó-partiaknak engedték át. Szerencsére, a külpolitikát is inkább a történelem logikája, a viszonyok, különböző energiák egymásra hatásának kikerülhetetlen kényszere határozza meg s csak igen kis részben az emberi ügyeskedés. Aminthogy a történelmi logika kényszere tett minket a Habsburg-monarchia egyik részévé s ahogy ebben a monarchiában egymásra utalt érdekek találják meg kielégülésüket, azonképen a nagy világban való elhelyezkedésünk is adva volt a történelem kényszere, az aspirációk és érdekek eredője gyanánt. *Ahova jutottunk ahol állunk: az a mi természetes, érdekeinknek megfelelő helyünk*. Akik ma bajtársaink: azok a természetes barátaink, kikkel az érdekeink kiegyenlíthetők s kiknek szintén érdekük a mi nemzeti életünk teljessége, a mi

magyar boldogulásunk. Azok viszont, *akikkel ma harcban állunk, természetes ellenségeink, akiknek az a céljuk, vágyuk és érdekük, hogy minket elpusztítsanak.*

A világpolitikát a nagy nemzeti érdekek mozgatják, A világpolitika világháborúhoz vezetett. Nem a világpolitikások, hanem a nagy nemzeti érdekek feszítő erejével teljes világpolitika csinálta tehát a háborút. Az egymást taszító nagy erők döntötték fel a gátat, mely őket egymástól elválasztotta s az, hogy melyik erő melyik irányban taszított, nem véletlen és véges emberi mesterkedés, okoskodás, latolgatás eredménye, hanem a nagy érdekek kielégülés iránt törekvése által már eleve determinálódott. A víztömeg, ha gátját átszakítja, fittyet hány minden inzsellérnek s abban az irányban zuhog, amelyben természetes lefolyása adva van.

Hogy külpolitikai közönyünknek ezer hátránya volt, bizonyos. De le kell szögeznünk, hogy az a külpolitika, mely minket erre a helyre, ezek közé a barátok közé s amaz ellenségekkel szembe állított, nagyban és egészen mégis megfelelt érdekeinknek.

Ha keressük a vezérfonalat, melyet a holnap magyar politikája tekintetében magunk elé tűztünk, itt, a külpolitikára nézve is megállapíthatjuk azokat a negatívumokat és pozitívumokat, amiket dolgozatunk első részében irányelvek gyanánt fixíroztunk. Természetesen, csak érintjük a kérdést. Nemcsak azért, mert a külpolitika alakulása — a többitől eltérőleg — a béke első pillanatában a háború momentán eredménye után igazodik, miért is a részletekbe mélyedés esetén fejtegetéseink során csak bizonytalan és így érdektelen hipotézisekre támaszkodhatnánk. De azért is tartózkodunk a részletektől, mert voltaképen a háború utáni belső politika útjainak megvilágítását tűztük ki célul magunk elé.

A *pragmatica sanction* felépült 67-es kiegyezés diadalmas tűzpróbát állott ki ebben a háborúban. Kitűnt, hogy konstrukciójának lényege: az az alapgondolat, hogy az ősi magyar alkotmány összhangba hozandó az ú. n. birodalmi érdekekkel, hatalmas eleven erővel rendelkezik. A nagy-

hatalmi állásnak — ezt értették 67-ben «birodalmi érdek» alatt — a viharral szembe szögezhető, az egész világot bámulatba ejtő csudaerőt ez a szervezet adta meg. A magok nemzeti mivoltának megfelelően szervezett államok együttes, vállvetett ereje diadalmaskodott. A magyar államszervezet belső, egészséges ereje tömör egészében állott a nagyhatalom rendelkezésére s viszont a magyar állam elsősorban fenyegetett területi integritásának védelmére az egész nagyhatalom katonai, gazdasági és politikai ereje lépett sorompóba.

A 67-ies kiegyezésben lefektetett közjogi alapon államéletünk egészséges fejlődése, nemzeti életünk teljessége, e teljesség valamennyi attributumának lehetőségével, biztosítva van. S mert a válságos idők ennek az építménynek nem csupán a szilárdságát, hanem *abszolút szükséges voltát is* ellenmondást nem tűrő határozottsággal tették nyilvánvalóvá, *a háborút követő magyar politikának nem lehet feladata, hogy e kipróbált, biztos bázisról letérve a háborúban elgyöngült és belső rekonstrukcióra utalt nemzeti erőt bizonytalan államjogi kísérletezésben fecsérelje szét.*

Ugyanez a negatívum áll legelső parancsoló szabályként akkor is, ha további, együttes külpolitikánkra gondolunk. Ami Magyarországra nézve szabály e tekintetben, az az indokok azonossága következtében szabály Ausztriára nézve is.

A közép európai szövetség ugyanúgy a történelem belső logikájának s a dolgok lényegükben fekvő kényszerének gyermeke, miként azt Magyarország és Ausztria viszonyáról kifejtettük. S kell-e fejtegetnünk, mennyire kiállotta a tűzpróbát ez a külpolitikai elhelyezkedésünk!? Ausztriával, a Németbirodalommal, Bulgáriával és Törökországgal való összeműködésünk, vállvetett, az egész nagy világgal szemben álló legendás harcunk az együvé tartozás, az egymásra utaltság, a közös érdekek harmonikus teljességét soha nem múló eredménnyel dokumentálta. Nem lehet a háború utáni külpolitikának olyan irányt adni, mely e vérrrel szilárdra kovácsolt, meglevő alapok helyett más, akármilyen tetszetős

fikcióra támaszkodjék. *A magyar-osztrák monarchia_a háború után nem folytathat radikális külpolitikát*, egyrészt, mert eddigi külpolitikája nagyjában és lényegében helyesnek bizonyult, másrészt mert a háború ténye ez irányban sem teremtheti meg egy radikális politika alapjait.

És ezt meg kell állapítanunk azokkal szemben is, akik hangosan, szinte lármázva követelik a jövőre nézve a szövetségek benső intenzitásának fokozását s közép európai szövetség kelyett a — porosz-német hegemonia alatt berendezkedő — *Közép európát*. Naumann «Mitteleuropa»-ja igen élénk visszhangokat ébresztett, többek között nálunk is. Vannak bizonyos, komolyabb jelenségek is, melyek ennek a könyvnek gondolatát az általános fejlődés irányába lát szanak bekapcsolni. Meggyőződésünk azonban, hogy miután *ez a propaganda is radikális propaganda, ennek sincsenek természetes alapjai a háború után*.

A negatívumok mellett azonban ne feledkezzünk meg a pozitívumokról sem. A háborút követő politikának fejtegetésünk szerint az a pozitív alapja, hogy a háború tényeihez alkalmazkodnunk kell s hogy az orvoslás, a pótlás, a helyesbítés, a tanulságok levonása, az eredmények megtartása és biztosítása, végül a jutalom azok az alkotóelemek, melyek tekintetbe veendők.

Amiként kétségtelen, hogy a háború fényesen igazolta a 67-es kiegyezési alapot, úgy kétségtelenül igazolta azt is, hogy ennek az alapnak értéket és erőt épen és főképen a magyar nemzet állami életének teljessége kölcsönöz. A Tisza István gróf energikus álláspontja a mi energikus igazságunk! A centralisztikus hóbort minden kísértő lidércének el kell tűnnie e vérrel pecsételt nagy tanulság nyomán. *Az «összbirodalom» a história nagy igazságai szerint mindenütt kudarcot vallott*, ahol csak mérköznie kellett. A paritásos alapon egységes birodalom azonban — íme — életképesnek és erősnek mutatkozott. Ez az alap gondolat: a dualizmus és a paritás jóságát, bevált igazságát tükrözi vissza. A következtetés tehát az, hogy azokat a tökéletlenségeket, mik mégis vannak s mik az alap gondolatnak *nem szigorú következetességgel történt keresztülvitele* következte-

ben állottak elő, mindezeket a tökéletlenségeket meg kell szüntetni és pedig az egyedül célravezető módon: az alapgondolatnak, a dualizmusnak és a paritásnak minden hátsógondolatot kizáró, *tökéletes* realizálása útján! Hatalmas, szinte döntő lépés ennek a gondolatnak biztosítása felé *a címerkérdésnek az a frappáns sikerű megoldása*, mely egy csapásra ezer balhitet szüntetett meg és ezer eltussolt igazságot juttatott jogaihoz.

Az egységes védelem szervezete bevált. De nem vált-e be imponáló fölénnyel s egy világdicsőség sugaraitól övezetten a *honvéd* is!? A fejlődésnek a 67-es keretekben még előttünk álló diadalmas útját a nemzetiszínű kokárdás, pántlikás, magyar zászlós, magyar nótás menetzászlóalj, századok, osztagok, ütegek végeláthatatlan harctérre tódulása nyitja meg, mintha beláthatatlan tömegű processzió ömlene a magyarok istene elé, hogy a maga módján, a maga imádkozó eszközeivel imádkozza ki nemzeti álmaink teljességét. Hol vannak azok az idők, amikor késhegyig menő harcokat, politikai lángbaborulásokat jelentett a *magyar vezényszó*, mely az abszolútizmus küszöbéig cipelte a királyt és a nemzetet! Hol vannak azok az idők, amikor komoly bölcsék komolykodtak az ezrednyelv, a századnyelv és egyéb igen okos dolgok felett!

Egy háborúnak kellett jönnie, hogy innen is, onnan is meglássa az igazságot minden látni akaró szem. Az igazságot, melyet többé visszacsinálni, megint rosszul látni nem lehet! Hogy a közös hadsereg megmarad, de nem *egy* hadsereg van! Hogy a *magyar hadsereg élő valóság!* Hogy a vezényszó nagyon alárendelt fontosságú dolog s hogy *a néphadseregek nem veszik fel semmiféle mondvacsinált szervezet köntösét, hanem a szervezetbe tódult nép maga adja meg az általa betöltött keretek karakterét!* A magyar baka — bármily fikciókat állítsanak is fel — mindig magyar baka marad s a tisztikar szerepét ugyanott, bármily jelentékeny hivatásos gárda álljon is rendelkezésre, átveszi és gyönyörűen reprezentálja a nemzeti intelligencia. S hogy a nemzeti karakterhez simuló külsőségeknek a harcképességet és erőt hatványozó hatásuk van, míg ugyanezek a

külsőségek a szükséges együttműködésnek semmi hátrányára nem szolgálnak, mindezeknek örök dicsőségű igazolását szolgáltatják azok a honvédhadosztályok, melyek porosz és bajor kötelékekben a leghízelgőbb elismeréseket verekedtek ki maguknak.

Ezeknek a tényeknek konzekvenciáit, Ausztriával való közösségünkben, le kell vonni! A magyar katonaeények összessége kitűnő diplomatának bizonyult s eredményeit meg kell tartanunk. Nem szabad többé visszasülyednünk ama papiros-paritásra, mely szellemében csak gátja volt az igazi parilás, tehát az igazi erő kifejtésének. Ma az egész világ tudja, hogy Magyarország — Magyarország! Mi magunk is voltaképen csak e vérözönben jutottunk dicsőséges tudomására annak, hol és mik vagyunk, mi a valóságos pozíciónk. Államunk magyar nemzeti karaktere s a dualisztikus keretekben való paritásos elhelyezkedése tisztázattá vált az egész világ előtt. Nem szabad megengednünk, hogy a háborút követő politika szem elől tévessze ezeket a tényeket s ott kezdje elől, ahol a háború előtt abbahagyta.

Pozíciónk tisztázását két tényező idézte elő. Az egyik katonai, a másik politikai. A katonai tényezőre röviden már rámutattunk. A politikai tényezőhöz is van néhány rövid szavunk.

Kétségtelen, hogy egy erős Magyarországnak erős Ausztriára van szüksége. Ausztriának minden gyengesége szükségszerűleg érezteti hatását nálunk is. Okos magyar politika tehát csak az lehet, mely az erős Magyarország házastársául erős Ausztriát kíván. Az a helyzet tehát, mely Ausztria parlamentáris életét időlegesen megbénította, nem lehet örvendetes semmiféle magyar politikának. Tény azonban mégis, hogy ez a helyzet igen sokban járult politikai pozíciónk tisztázásához. A nagy világ felé a magyar-osztrák monarchia közlendőit *a magyar parlament* s hivatalos megnyilatkozásait *a magyar miniszterelnök* adta tudtul. Hogy ez így volt, az fokozottabb fájdalommal nehezedett azok lelkére, akik a monarchia súlypontjának a magyarság felé való igazságos eltolódását riadt aggodalommal nézik, másfelől azoknak lelkére is, akik inkább lemonda-

nak e súly-eltolódásról, ha az politikai ellenfelük dicsőségét öregbíti, de a tény mégis csak tény maradt. Kitűnt, hogy a magyarság államalkotó ereje parlamentáris életében teljes potenciával érvényesül s ez annál inkább és annál kidomborodottabban tűnt ki, mert nagyon közel feküdt az Ausztriával való egybehasonlítás kínálkozó volta. Nem közömbös ránk nézve s nem lehetett határainkon túl sem hatástalan az a körülmény, hogy míg eddig a monarchia szavát mindig Bécsből hallotta a világ, addig *most a magyar parlament és a magyar miniszterelnök teljesen megfelelő súllyal és méltósággal röpitették világgá ezt a szót. S az az érték, mélyet katonáink a különböző frontokon képviselnek, kapcsolatban a belső politikai életenergia most vázolt teljeségével, olyan pozíciót teremtett nekünk a monarchia kebelén belül is, de kifelé is, melyet a béke első percétől kezdve féltékeny gonddal kell megőriznünk.*

Ezer más kérdés is előtérbe tolna még ezen a csapáson, de nem foglalkozhatunk velük. A gazdasági kérdések s a szövetségeseinkkel és ellenségeinkkel szemben követendő politikánk, Balkán problémáink stb. stb. Ezek annyi, ma még ismeretlen tényezővel komplikált egyenletek, másrészt annyira kívül esnek fejtegetéseink körén^ hogy nem mélyedünk el bennük. Abban is, amit idáig erről a gondolatkörről mondtunk, csak az alapelveinket óhajtottuk leszögezni.

Egy kitérést azonban mégis tennünk kell. Tulajdonképpen ez is az alapelvekhez tartozik. Ez az a kérdés, hogy *kell-e összhangot teremteni külpolitikánk és nemzetiségi politikánk között vélhetőleg* van-e olyan belső kapocs, mely kényszerítő hatásokat vált ki a politika eme két ágából egymás irányában. Igen sokan vitatják a kölcsönhatást és a viszonyosságot e két politika között, mi azonban teljes meggyőződéssel tagadjuk azt. Tagadjuk főképpen annak a szempontnak jogosságát, mely a nemzetiségi politika irányát a külpolitika iránya alá rendelőnek véli. Hogy ez mennyire helytelen, mennyire nem egészséges politika, e tekintetben már döntött a történelem akkor, amikor az oláh orvtámadás borzalmas napjait virrasztotta reánk. A nemzeti-

ségi politikának egyetlen alapja lehet csak: a magyar nemzeti gondolat. S ha egyáltalán lehet ezt a politikát a külpolitikával kapcsolatba hozni, úgy mindenesetre *a nemzetiségi politika céljainak kell szükség esetén a külpolitika útjain is érvényesülést szerezni!* Feltétlenül barátságtalan és ellenséges cselekedetnek kell minősíteni pl. minden külső állam bármily csekély jelentőségű olyan tényét, mely valamelyik hazai nemzetiségünk divergens elemeit igyekszik istápolni.

De térjünk vissza gondolatmenetünkhöz. Bizonyos, hogy külpolitikánk a jövőben nem szorítkozhatik az Ausztriával szembeni *hercehurcára*. A 67-es kiegyezés jó. A még el nem tüntetett kérdéseket a paritás szellemében meg kell oldani, hogy a súrlódási lehetőségek véglegesen kiküszöböltessenek s a magyar politika külpolitikai energiája megfelelő területen nyerhessen érvényesülést.

Ha nem köti le minden külpolitikai érzékünket Ausztria, lesz *magyar külpolitika közvélemény* is. S ha lesz ilyen közvélemény, akkor kényszerítő erővel meg kell születnie a *magyar külpolitikának*.

III.

SZÍNES, gyönyörű ábrándok szárnyán repül a megkínzott, kifáradt, megfásult emberek lelke ama szebb világ felé, amikor majd megint béke lesz. A család, mely nem tud semmit szeretteiről, a béke pillanatát várja: akkor, majd akkor... talán... hátha... Akiknek már kiapadt a könyük, mert bizonyosat tudnak, mégis valami névtelen reménykedéssel várják a béke első sugarát — s maguk se tudják, hogy mit,— de mindent várnak tőle. A megélhetés lehetetlen feladataival küzdők, az itthoni front katonái, minden kiírjuk, bajuk, keservük orvoslására a békét, csak a békét várják. *Es a katonák?* Ha szépet álmodnak, hazaszáll a lelkük. Ha valami elérhetetlenül nagy csudaboldogságot akarnak elképzelni, oda képzelik magukat az élet azelőtti szürke robotjába, az eke szarva mellé, a pulthoz, a szerszámhoz, a kaptafához, az írásaik közé. Hogy várják a békét, hogy küzdenek, véreznek, halnak a békéért ezek a katonák! És micsoda szivárványos mesevilág az ő lelkükben is a béke. Hazajönnek. Ezer elismerésben, ezernyi jóban lesz részük. Egy hálás nemzet minden földi jóval, a becézés minden raffinait eszközével igyekszik majd feledtetni velük a halál árnyékában átkínlódott esztendőket. Így képzelik, így várják ők a békét. S az ő sóhajaikkal találkozik, együtt száll hazafelé, a béke felé az a másik imádságos sóvárgás, mely raboskodó véreink minden kínoknál kínosabb kínokkal agyongyötört szívéből fakad fel.

A béke!...

Hogy minden jobb lesz akkor. Szép, csendes, munkás, harmonikus élet lesz akkor. Minden seb begyógyul. Minden éhező száj enni kap. Minden ábránd valóra válik. Minden

aspiráció beteljesül. Boldog emberek lesznek. Kielégült nemzet. Erős, új lendületű, természetes, céljait betöltő állami élet alakul ki.

Így várja mindenki a békét.

De vajjon így lesz-e?

Ha valami egészen abszolút, isteni igazságszolgáltatás kényszerű létét tételeznők fel, azt kellene mondanunk, hogy így kell lennie. Így kell lennie, mert ha ezer jajunknak, ezer szenvedésünknek, nemzeti erőnk végsőkéig feszített pazarlásának, a csataterék vérgőzében dicsőséggé magasztosult ezer próbatételünknek külön-külön is nem volna méltó és túlfizetett eredménye a béke, amelyet várunk, — pedig az, — még akkor is ott áll az érdemek legnagyobbika: a magyar vér rengeteg tömege, hihetetlenül nagy véráldozatunk. Akik meghaltak azért, hogy ilyen béke legyen, azok, akik a tömegsírokban szaporodnak napról-napra, azok érdemelték ki nekünk azt a magyar békét, melyről álmodunk.

És még se lesz ilyen a béke. Lehet, hogy *valamikor* ilyen lesz. De nem lesz *mindjárt* ilyen.

Az nem úgy van, hogy: tegnap béke volt, ma háborút vívunk s holnap, holnapután megint béke lesz. A földrengés után nem lehet ott folytatni, ahol a földrengés előtt abbahagytuk. A földrengés még nagyon sokáig parancsol azután is, amikor már megszűnt alattunk az anyaföld rémült reszketése.

A családi élet ezer könye, bánata, bizonytalan szomorúsága, meg szomorú bizonyossága megmarad. A nyomorúság/az élet gondjával küzködés nem változik át nyomban normális paradicsommá, mihelyt a fegyvereket gúlába raktuk. A civilbe öltöző tömegek rá fognak jönni, hogy a haza gyönyörű, nagy erkölcsi fogalom, de az emberek — kik itthon vannak — mások. Az elhagyott pozíciók be lesznek töltve, az életviszonyok átalakulása a régi elhelyezkedést lehetetlenné teszi. A sok ezerrel több feladathoz sok ezerrel kevesebb erő áll majd rendelkezésre. S akik csak ép hogy abbahagyták a fegyveres harcot, ugyanazokra vár az állami és szociális élet minden irányú reorganizálásának újabb harcokat igénylő munkája.

És ez nem pesszimizmus. Ez bizonyos és egyenes következménye annak, hogy háborút vívunk. Olyan háborút, melynek méretei minden fantáziát megcsúfoltak már eddig is. S balga politikus lesz az, aki nem erre a rideg megismerésre alapítja politikáját.

Akit ez a rideg, józan, hű megismerés irányít, az nem kezdheti azzal, hogy a reorganizálás munkájának egészen új, csupán teóriákban kipróbált alapot adjon s a kimerült nemzetet, az amúgy is meglevő eltolódásokon kívül, mester-ségesen csinált kavarodásokba hajszolja bele. Nem kezdheti azzal, hogy a földrengés után a helyöket kereső embereket és tömegeket arra biztassa: segítetek a földrengésnek s pusztítsátok el magatok, amit az meghagyott. Nem! Kézen kell fognia, akik a helyöket keresik, oda kell vezetnie a helyhez, melyet nem találnak s meg kell barátkoztatnia őket azzal a gondolattal, hogy itt pusztulás van, itt újjáépíteni, dolgozni, alkotni kell. S az egész, zavarodottan kavargó mindenség előtt rá kell mutatni a nagy, a drága, a diadalmasan megvédett egészre: ime, itt van az a Magyarország, melyet megvédtetek, itt vannak az ezer év minden magyar vére után a ti véretekkel is keménnyé szilárdult szent alapok, *ezeneken* építsetek tovább!

Mert ezeken kelj tovább építeni. *Az ezeréves alapokon.*

És ezeken az alapokon csak a magyar nemzeti államot lehet felépíteni!

S küzdöttünk-e másért, mint ezért?!

A fejlődés törvénye az államra ép úgy vonatkozik, mint minden más szervezetre. Ennek a fejlődésnek törvényeit a történelem vaslogikája fűzte kódexekké. E kódexeknek mindeneken uralkodó tétele pedig az, hogy *minden államszervezet egészséges fejlődése a nemzeti állam felé halad* s hogy az államnak nem csak fejlődési célja, de egyúttal fejlődési *végcélja* is az a legmagasabb rendű állapot, amikor valamennyi állampolgárnak a nemzeti egységben való összeműködése, eggyéolvadása alkotja meg önmagának a nemzeti állam kereteit. Minden államszervezet előtt két alternatíva áll. *Vagy képes nemzeti állammá fejlődni, vagy elpusztul.* De elpusztul akkor is, ha túlfejlő-

dik ezen a fokon, mert világhatalmakat — melyeknek valamennyi sejtjüket tápláló nemzeti vérmennyiség nem áll rendelkezésükre — nem tűr, elpusztít a történelem!

Az alapgondolat tehát, a sarkpont, minden politikai törekvés kiindulása és végcélja, oka, igazolása és próbája: *a nemzeti állam!* És ezen nem változtat a háború ténye sem, sőt a háború rengeteg áldozata csak akkor termett eredményt nekünk, ha ennek a gondolatnak erősítését termetté. Minden kérdést ebből a szögből nézve kell elbírálni, mert ez a fejlődés, ez az élet kérdése!

A háborút követő magyar politikának éhez a nagy alapgondolathoz kell rögzítenie a maga feladatait, szem előtt tartva természetesen azokat a negatív és pozitív irányelveket, miket fejtegetésünk első részében leszögeztünk.

Alapgondolatunk, a nemzeti állam gondolata egyfelől a belső, a lényegi konzekvenciáknak, másfelől a külső megjelenési formáknak vizsgálatát igényli. Ez a kettő tulajdonképpen egybeolvad, mert minden lényeg külső formákban jelentkezik. A disztinkció mégis szükséges. Szükséges különösen a mi államfejlődésünk annyiszor mutatkozott ama ferdesége mellett, hogy igen gyakran csak formák útján akartunk lényegyet teremteni. A nyugati civilizáció megjelenési formáit a *civilizáció sablonjainak* tekintettük. Mintának, melyet utánoznunk kell, ha civilizációt akarunk teremteni. Nem azt kerestük, hogy a mi viszonyaink, a mi történelmi fejlődésünk milyen intézményeket és formákat követelnek, hanem másoltunk. Egészen más összetételű, más kultúrájú, más jellegű, a fejlődésnek sokkal magasabb fokán álló nemzetek állami életének formáit igyekeztünk ellesni, lemásolni. Minden idegen eszme, minden szellemi áramlat, minden divatos irány, minden hóbort talált nálunk követőket. S ha csináltunk valamit, külföldi tanulmányok döntötték el a dolgot, ahelyett, hogy speciális helyzetünk s a nemzeti állammá fejlődésünk foka lett volna az a parancsoló alap, amelyen építünk.

Ezért kell szem előtt tartanunk a formának és lényegnek most felállított disztinkcióját. A dolgok belső, lényegi megérésének kell eldöntenie, mit és hogyan tegyünk. *Ne*

akarjunk jobb viszonyokat teremteni, kierőszoakolni reformok és intézmények útján. A viszonyok — ha belső megérésük teljessé vált reá — megeremtik, kierőszoakolják maguknak a reformokat és intézményeket! Csak a meglevő képeknek csináljunk kereteket. Ha ezt politikánk mindig szem előtt tartotta volna, állami életünk falairól nem meredne ránk siváran annyi üres és félig-meddig megtöltött keret.

Államszervezetünk külső formáit — ha szükség lesz rá — ott fogjuk ugyan fejtegetni, ahol a nemzeti állani politikájának egyes belső konzekvenciáit vesszük tárgyalás alá, azonban erre a disztinkcióra tekintettel leszünk. Csupán egy dologról kívánunk, mint államszervezetünk egyik külső formájáról, minden mást megelőzően röviden szólni, mert alábbi fejtegetéseink — IV., V. és VI. fejezet — felesleges komplikációját kerülni igyekszünk.

Ez a kérdés *a magyar közigazgatás* mai formája.

A magyar közigazgatás nagy reformjának már két éve életbe kellett volna lépnie. Ennek a reformnak az autonómiát illető rendkívül fontos intézkedései mellett, melyek a régi vármegyét egészen átmodernizálják, az a részre vetett legszélesebb gyűrűket közéletünk víztükrein, mely a választott tisztviselők helyett kinevezett tisztviselőkre bizza a közigazgatást. Bármily fontosak is a reform egyéb, közigazgatásunk lényegét, benső mivoltát illető rendelkezései, legyenek őszinték: a reform alapgondolata az autonom tisztikar megszüntetésében kulminál. A tekintetes vármegye, alkotmányos történelmünknek ez a nemes patinájú, sok vihart kiállott, *mindig nemzeti célokot szolgálta*, ódon, tisztos oszlopa — abban a pillanatban lesz végérvényesen az enyészete, abban a pillanatban csapódik be fölötte a soha többé ki nem nyitható kriptaajtó, amikor az első *áthelyezett alispán* bemutatkozik a megyeházán.

A halálra ítélt vármegye életét azonban váratlanul meghosszabbította a világháború. Közigazgatásunk a vármegye *ósi* szervezetével, a *régi, választott* alispánokkal, szolgabírákkal vette kezébe a háborús feladatok óriási munkáját.

Nem kívánunk itt a kérdés mélyére hatolni. Nem kívánjuk a közigazgatás államosítását megelőzőt rengeteg

pro- és contra-érv tömkelegét újra sorakoztatni egymással szemben. Ezt a kérdést mélyreható tanulmányok és alapos megfontolás után oldották meg úgy, ahogy megoldották s nem sok célja volna, ha e reform részleteire kalandoznánk el. Csupán abból a szempontból, melyet főelvként állítottunk magunk elé, hogy t. i. a háborúban próbát állott intézmények felforgatása nem lehet célja a háborút követő politikának — se szögből is épen csak érinteni óhajtjuk ezt a kérdést.

Ám a feladatokkal szemben, melyek megfogyatkozott erőit váratlanul rohanták meg, az új, ezerágú feladatokkal szemben, mik egy harcban álló ország rengeteg invenciót, energiát és munkabírást igénylő organizálását, irányítását, talpra állítását és talpon tartását kívánták tőle, az ősi vármegye és választott tisztikara fölényesen biztosnak, teljesítő-képességében szinte határtalannak, intencióiban színmagyarnak, megbízhatóságában tökéletesnek bizonyult. Nem roskadt össze a méreteikben minden képezetet csúffá tevő, tömegökben ijesztő, újszerűségekben ezer meglepetést egymásra halmozó feladatok súlya alatt, hanem az első pillanattól kezdve — *mintha mindig csak erre készült volna!!!* — diadalmasan birkózik azokkal.

És ez volt mindig a vármegye. Amiként ez volt mindig a magyar fajta is, melynek legmagyarabb termő rétege fakasztotta, növelte erőssé s tartotta meg legkedvesebbik gyermekének a vármegyét. Ez volt mindig a magyar vármegye! Soha sem sejtett, óriási feladatokat a válság perceiben, amikor a magyarság életérdekei forogtak kockán, természetes egyszerűséggel, bravúros könnyűséggel bírt el, *mintha mindig csak arra készültek volna* táblabírái, alispánjai, szolgabírái, falusi nótáriusai. A sokszor indolens, sokszor könnyűvérű, sokszor felületess magyar karakter legsajátabb hajtása volt mindig a vármegye, mely azonban ugyanazon magyar karakterhez hűen — amikor kellett — mintegy varázsütésre a biztosan, helyesen, lényegét markolóan cselekvő energia teljes fegyverzetét öltötte magára.

Ismételjük, nem célunk a kérdés mélyébe merülni, részletekre kiterjedni, megoldást keresni. Csak épen érint-

jük a kérdést, mely így önmagától felszínre dobódott. Ha az ősi vármegye, az autonóm tisztikarnak az a szervezete, mely a reformtól még érintetlenül küzd itthon a háborúval, így ura tudott maradni helyzetének s ha áll az a tételünk, hogy a háborúban próbát állott intézmények felforgatása a háború után nem kívánatos: nem volna-e helyénvaló, ha a közigazgatás államosításának papiroson lezárt problémáját ezekből a szempontokból revízió alá vennék? Hogy ez az intézmény a régi szervezete mellett ezekben a lelket próbáló időkben ekkora életenergiával működik, az ezt a régi szervezetet a még *csak teóriákban bevált új szervezettel szemben* eltussolhatatlan előnyökhöz juttatja! Szinte a Végzet nyilatkozik meg abban, hogy a közigazgatás a ránk szakadt élet-halálharcban az ősi vármegye kezén maradt s az ősi vármegye korhadtnak hitt óriási életképessége cáfolhatott meg minden olyan feltevést, mely a magyar erőben kételkedett. A vármegye egyik legjelesebb ismerője, *Návay Lajos* lelkesülten nézi a háborús vármegyét s rajongva kiált fel: «...a megyei társadalom szerepe ma is oly kiváló, ma is oly speciálisan nemzeti vonatkozású, hogy *a nemzeti politika itt csak konzerváló lehet. Ez a megye nem halhat meg, mert élete ma is a nemzeti haladásnak egyik legfőbb tényezője!*» Viszont azok, akik ellenségei minden eszmének, érzésnek és ténynek, mely a vármegye gondolatával kapcsolatos, akik ezer dühvel, gúnynyal, szitokkal ostromolták mindig radikális tollaikkal a vármegyét és tisztikarát s minden legyet elefánttá fújtak fel, ha ütni lehetett vele a vármegyén,— ma úgyszólván hangtalan, de kissé elképedt csudálkozással hagyták abba a rendszeres uszítást, mert lenyűgözi őket is az a sose nagyképű, sose fontoskodó, de herkulesi munka, amit ez a vármegye ma teljesít.

Gondolkozzanak rajta ez ország sorsának intézői: *idejét multa-e, túlélte-e magát az az organizmus, mely ennyire~élni tud!?* S ha él és egészséges ez az organizmus, helyes-e végrehajtani rajta azt a gyökeres operációt, melyet *abban a feltevésben* tartottunk szükségesnek, hogy beteg, munkáját befejezett, önmagát túlélte szervezettel állunk szemben!

IV.

ÁMUTATTUNK a történelem törvényére, mely általában megnyilatkozik az államok fejlődési tendenciájában mely minden egészséges állami közületet a nemzeti állam, mint cél és végcél felé vezet. Ennek a törvénynek súlyos konzekvenciái kell, hogy irányítsák a nemzeti politikát. Álljon a nemzeti politika a fejlődés és a haladás szolgálatában, de legyen tisztában vele, *mi a fejlődésnek és a haladásnak a valóságos lényege, igazi mibenléte.* Amíg az állam kereteit tiszta nemzeti tartalom nem tölti be, amíg a nemzeti állam gondolata élő valósággá nem izmosodik, addig a nemzeti politika csak a nemzeti egység, a nemzeti állam gondolatának rendelheti alá magát. Addig a rendelkezésre álló összes energiákat ennek a célnak érdekében kell akcióképessé szerveznie!

A fejlődés az állam életében reformok útján történik. Mik azok a reformok már most, amelyeknek megvalósítása egy, a fenti alapokon nyugvó nemzeti politikának feladata lehet? Ha a történelem adattárát vesszük vizsgálat alá, erre a kérdésre is megtaláljuk a feleletet.

Csak azok a reformok állanak az egészséges nemzeti fejlődés szolgálatában, amelyek szükségesek, amelyek tehát múlhatatlanul megvalósítandók a végcél: a nemzeti állam érdekében. Elméletileg is megáll ez a tétel, mert az államélet fejlődése sokkal több felelősséggel nehezedik ennek a fejlődésnek irányítóira, semhogy nyugtalan kísérletezések útvesztőibe tévedhetne a nemzeti politika. Azt azonban, hogy mik a szükségesség kritériumai, elméletek, okoskodás útján nem szabad megállapítani, mert ez az út megint csak a kísérletezések útvesztőjéhez vezet. Mi állapítja meg tehát

mégis, hogy szükséges-e valamely reform? Ha figyelemmel kísérjük az államok nagy átalakulásait, megfigyeljük a fejlődésük gyökerére vonatkozó reformok megvalósulásának útját, ráfogunk jönni, hogy *azok a rétegek, melyek megérték valamely reformra, amelyeknek tehát a fejlődés egészséges menete mellett szükségük volt arra a reformra, kikényszerítették ezt maguknak. Itt van tehát a törvény.* Sohasem lehet előre, elméletek útján megállapítani, szükséges-e valamely propagált reform, de az kétségtelen, hogy azok, akiknek szükségük van rá, akiknek belső fejlődési foka megérlelődött arra a reformra, kiverekszik, kikényszerítik maguknak fejlődésük lehetőségének feltételeit. A nemzeti politikának tehát csak a szükséges reformok általánosan szolgálatában s a szükségességet az állapítja meg, hogy a kikényszerítés megtörténik-e?

Ez az egyik törvény, melyet a történelemből leszögezni kívántunk.

A másik törvény szintén a történelemből folyik. Megállapíthatjuk, hogy a nyugateurópai nagy *nemzeti államok csak nemzeti egységük kiépülése után hajtották végre az u. n. szabadelvű reformokat.* Elméletileg is helyes ez így, mert a szabadelvűség lényegében fekvő teljes közéleti szabadság, amíg a nemzetti fejlődés processzusa befejezve nincs, nem lehet célja a nemzeti politikának. A még csak fejlődésben lévő nemzeti állam, mely tehát *még nincs meg,* mert a nemzet és az állam nem váltak még egymást kölcsönösen helyettesíthető, egységes, egybeolvadt fogalommá, nem folytathat liberális politikát. A szabadelvűség a kiforrott nemzeti egységnek gyermeke s *törvény az államok életében, hogy az államélet liberális átszerveződését a nemzeti állam teljes kifejlődésének meg kell előznie.*

El kellett mondanunk mindezt, mert ezek azok az alapelvek, miken keresztül a választói jog kérdését fejtegetni kíválik.

A parlamentáris állam életműködése a parlament által történik. Amilyen célokat a parlament szolgál, azok a célok domborodnak ki az állam egész fejlődési menetében. Amilyen a parlament, olyan az ország. Nincs tehát fon-

tosabb, az állami sorsára döntőbb jelentőségű tényező, mint a parlament s ép ezért *sorsdöntő súlyú minden olyan lépés, mely a parlament összetételét befolyásolja.*

A választói jog kérdése az állam hovafejlődésének kérdése tehát. A nemzet sorsa azok kezébe van letéve, akik az állami összeműködés feladatára kvalifikáltak.

Tulajdonképen csak egy évtizede, a darabont kormány politikai hagyatéka gyanánt — az általános választói jog jelszavának formájában — van ez a kérdés napirenden. Amiként az osztrák centralizmus beolvasztó politikája a *jobbágyságot* igyekezett ütőkártyául kijátszani a nemzet fogalmát alkotó és jogait, alkotmányát, történelmi folytonosságát védő *nemesség* ellenében, lényegileg úgy történt ez most is. Az «alkotmány sáncain» kívül álló szervezett és szervezetlen tömegek és a nemzetiségi divergenciák ellenünk heccelésére számított az a lelkiismeretlen jelszó is, melyet akkor szögeztek — *szintén felülről* — ellenünk, amikor *ugyancsak a középosztály irányítása alatt álló nemzet* a nemzeti élet teljességének egyik attribútumáért, a magyar vezényszóért viaskodott. Jó iskola állott e tekintetben rendelkezésre: II. József politikája és 48!

Meg kell azonban állapítani, hogy a választói jog radikális kiterjesztésének propagandája a magyar politika belső életében voltaképen csak a *párttaktikai eszköz* szerepét töltötte be. Mint a budapesti, szervezett utca fülének kellemesen csengő, népszerű jelszó, igen hálás és hatásos program-pontnak mutatkozott — anélkül, hogy komolyan tartani kellett volna valósággá izmosulásától. Akik, *közülünk valók*, követelték, nem a választói jogosultság tényleg általános kiterjesztésére, hanem a követelés hangoztatásával járó tapsokra spekuláltak. Mert, eddig legalább, *felelős magyar tényező nem volt hiva a választói jog radikális általánosításának!* Még akkor sem, ha felelős volta előtt is, annak utána is követelte! Mihelyt a megvalósítás lehetősége elé került, visszariadt a saját párttaktikai hangosságának következményeitől és felelős tényekben a konzervatív, a nemzeti álláspontot képviselte. Persze, ez senkit sem gátolt meg abban — ez már a partéiét logi-

kája, hiába! — hogy mihelyt megszűnt felelős tényező lenni, ismét meg ne találja a párttaktika hangjának hangosságát.

A darabont kormány, az osztrák centralizmus történelmi példáinak egyszerű lemásolásával, szőnyegre rántotta ugyan az általános választói jog kérdését, de nem csinálta meg a reformot! Elvégre hiszen ők is magyarok voltak s velők a felelősség érzetének fordítottja esett meg. *Ők a koalíció felelősségéretére spekuláltak*, nem tételezve fel egy pillanatig sem a koalícióról, hogy a propagált radikalizmus valóra válását türelemmel tűrje. Azonban a jelszó követ hivatalosan mégis csak a magyar kútba dobták. S az benne terpeszkedik ma is! — Jött a koalíciós kormány. Nemzeti jogokért indult a harcuk s kéjelegve szögezték a tükörrre, melyben magukat nézegették: «*nemzeti kormány*». De a lokomotív, melyet vonatjuk elé fogtak, mellékvágányon indult célja felé: a koalíció kormánya programjának minden nemzeti aspirációját *kikapcsolta* (hej! hírhedt szó ez azóta) s legelső sorban és főképen a *Kristóffy* választójogi ultraradikalizmusának megvalósítására vállalkozott. De hát *nem csinálta meg ő sem!* A koalíciós választójogi javaslat már a felelősség kohójában született, a felelősség kohójában, hol alapos tisztítóúz pörköli át a jelszavakat. — Azután megbukott a koalíció és jött a nemzeti munkapárt. A választójogi radikalizmus jelszava oly hangos volt már akkor, a sajtó egyik része oly állandó izgatással tartotta felszínen ezt a kérdést, hogy a nemzeti magyar politika híveinek *minden pártkeret félretételével* — nagy szó ez a magyar pártéletben! — kellett ama *vigadóbeli nagygyűlésen* egyesülniök, hogy megakadályozzák ezt a veszedelmet. Ne tessék e kérdésnél soha elfelejteni, hogy *Tisza* István mellett ott voltak ezen a nagygyűlésen *Andrássy* Gyula, *Apponyi* Albert és *Károlyi* Mihály is, akiket a párttaktika titkos erői — mint később már felelősség nélküli politikai tényezőket — sajnos, már újból a választójogi radikalizmus jelszava elé fogtak.

A vajúdó kérdést a Tisza-kormány oldotta meg. Nem azt a radikális jogkiterjesztést kodifikálta, mit a felelőtlen

izgatás követelt, de reformot csinált: *fog kiterjesztést!* Maradandó érdeme mindenekelőtt ennek a kodifikációnak, hogy azt a követ, mit Kristóffyék a kútba dobtak, ki akarta húzni a kútból. Sokan, akik semmiféle választói jogkiterjesztést nem találtunk indokoltnak, aggodalommal fogadtuk ezt a reformot is, de megnyugodtunk benne, mert olyan megoldásnak láttuk mégis, mely a nemzeti állam alapvető gondolatával gondosan számolt s amellet a jogkiterjesztés kétségtelen szélessége folytán alkalmasnak látszott arra, hogy a közélet izgató anyagai közül ennek a kérdésnek mesterségesen készült robbanó erejét végre-valahára eltávolítsa.

A dolgok természetéből folyik az a megállapításunk, hogy a választójog radikális kiterjesztésének jelszava mindig párttaktikai célokból vetődött fel, mindig llyerricélok szolgálatában állott. Az ellenzéki politika a népszerűség megszerzésének eszközeiben nem lehet válogató. De megnyugtató az a másik megállapításunk is, főképp parlamentünk mai összetétele mellett, hogy csak mint párttaktika érvényesült ez a jelszó, de felelős tényező — még ha maga ez az ellenzék vált is azzá — nem vállalkozott megvalósítására.

Kik követelik még a választójogi radikalizmust? A szociáldemokraták? Az úgynevezett demokraták? A polgári radikálisok? A teoretikus radikálisok? A szabadgondolkozók?

Igen, ezek követelik, küzdenek érte, állandóan felszínen tartják. De ez a sok disztinkció felesleges köztük, mert tulajdonképen ugyanannak az egy tábornak különböző szervezetekbe szétszított ugyanazon demagógjairól van szó. Ugyanarról az érdekcsoportról, mely *ma már szinte osztályá nőtte ki magát* s mely államéletünk liberális átszervezése óta közéletünkön élőködik. Kik ezek? Ma az u. n. szabadgondolkozás, progresszió s az ezekkel rokon eszmeáramlatok lovagjai. De *tegnap?* Tegnap, amikor még nem voltak ennyire megerősödve, nem szervezték még meg ilyen alapossággal mindenüvé terpeszkedésüket, tegnap még a nemzeti jelszavaknak, a magyarság törté-

nelmi hivatásának, legendás szabadelvűségének a virtuos magyar kuruckodásnak lehangosabb, mindenkit lehazaáru-
 lozó hirdetői voltak. Ez volt a lépcső. Azután kisajátították maguknak a *tudományt*, a fejlődés jelszavát s a *szo-
 ciológia nevében bunkóval estek mindannak, ami őket ehez
 a bunkóhoz segítette*. A mi diákkorunkban még velünk
 együtt a szélső nemzeti jelszavak tüzeiben égtek ők is. Olyan
 tüntetően, hangosan égett a lelkük, hogy mi szinte *röstel-
 kedtünk* velük szemben tudónknak csak szerényebb han-
 gokra berendezett volta miatt. *Az öccseink diákkorában
 már a Galilei-kör szervezte őket*. Már nincs szükségük
 arra, hogy a velünk való szolidaritás érzését imitálják,
 nincs szükségük rá, hogy ránk támaszkodva, nemzeti cél-
 jaink támogatása árán szerezzenek maguknak pozíciót,
 hanem mindenütt elhelyezve exponenseiket nemzeti éle-
 tünk vérkeringésében, immár csak a saját szolidaritásukat
 ápolják s a maguk szervezett céljaihoz akarják igazítani,
 a maguk nem épen szerencsés képére akarják átformálni
 egész nemzeti életünket. Szabadgondolkodásuk a nemzet-
 től való elszabadulást, demokráciájuk antinacionalizmust
 jelent, kultúra alatt a magyarság pocskondiázását, radikális
 politika alatt minden nemzeti, faji ellenségünk kebelre
 szorítását értik. Nekik a mai magyar államnak *még min-
 dig a történelmi osztályok befolyására épített* szervezete
 már nem megfelelő, már nem nyújthat *többet!* Ettől már
 megkaptak minden megkaphatót. Nekik több kell, minden
 kell! Ők, ha középosztályról beszélnek, már csak önma-
 gukat akarják érteni. S ha radikális politikai jogkiterjesz-
 tést követelnek, arra spekulálnak, hogy az alkotmány sán-
 caiba ömlő tömegekkel majd ép oly hamis szolidaritásba
 fogódzkodnak össze, míg azoktól is minden megkaphatót
 meg nem kaptak, ahogyan velünk cselekedték.

Mindig vigyázni kell a társadalmi reformoknál, hogy
 csak *azoknak teljes egyenlősége konstruálható meg, akik-
 nél ez a teljes egyenlőség az egymásra utalt egybeolvadás-
 nak következménye*. Mert ha vizsgáljuk a történelem ren-
 geteg adattárát, rájövünk arra a törvényre is, hogy *minden
 egyenlőségi törekvés, mely az egybeolvadás feltételét nél-*

külözi, uralmi törekvéssé alakul át abban a pillanatban, melyben elérte első célját, az egyenlőséget.

Ez a kis csoport is uralomra törekszik s a választójogi radikalizmus csak eszköz neki erre. Így reméli, hogy kezebe kaphatja törvényhozó szervünket, állami életünk irányítását, azután a végrehajtó hatalmat is, mindent! Mesterségesen felszínen tartja a szépen csengő jelszót, kocsija elé fogja az elvakult pártérdekeket s következetes kitarással dolgozik célja érdekében.

Állítsuk azonban be ennek a csoportnak dühös törtetését a radikális választójog felé — abba a szögbe, melyet ennek a fejezetnek bevezető részében alapelv gyanánt tisztáztunk. Ennek a csoportnak, valamennyi tagjának, kivétel nélkül van választói joga. *Nem maguknak követelnek*, kényszerítenek tehát jogokat, hanem olyan tömegek számára, melyek óriási részükben mozdulatlan közönnyel maradnak kívül mindezekben a machinációkon. Nagyon fontos körülmény ez, mert rámutattunk, hogy csak a szükséges állam-reform szolgálja a nemzeti fejlődés gondolatát s a szükségességnek csak egy kritériuma van: — az, hogy akik megérték a reformra, akiknek szükségük van rá, kikényszerítik maguknak azt.

Hol vannak hat azok a tömegek, melyek az alkotmány sáncait vívják!? Hol vannak azok a kirekesztett százezrek, akik önmaguk részére kérik, követelik, kikényszerítik a politikai jogokat!?

Az, hogy a párttaktika taktikázik ezzel a kérdéssel s hogy egy jól szervezett eszmekör spekulál és izgat vele, nem jelent semmit. *Hol van a nép, mely önmagának követel jogot?!* Ne hivatkozzék itt senki a szociáldemokráciára, mely állandó kitarással küzd a választói jogért. Magyarországon a nép és a szociáldemokrácia fogalma nem fedik egymást, ha egészen eltekintenénk is attól, hogy a szociáldemokrácia a legpronoszírozottabb osztályérdeket képviseli, még mindig bizonyos, hogy *amikor a dolgozó száz-
ezrek jogáról hangoskodik, lényegileg csak a szervezett tíz-
ezrek jogára gondol.* Ezek a szervezett tízezrek pedig nem reprezentálják a magyar népet. A magyar nép típusa nem

a szervezett munkás, hanem a földmívelő parasztgazda s ha a munkás, hát nem a gyári, hanem a mezőgazdasági munkás és a kisiparos! Azok a budapesti tömegek, kik a jogot követelték, nem képviselheték és nem helyettesíthették a magyar népet. *Azok a fejlődöttebb ipari munkásrétegek, mik kényszerítve követelték politikai jogaikat, az 1913-as választójogi törvényben el is érték céljukat, ezzel is dokumentálván annak az elméletnek helyességét, melyet állami reformoknál a szükségesség kritériuma tekintetében megállapítottunk.* De az ipari munkásság emez egyik rétegén kívül a választójoggal nem rendelkezett tömegek mozdatlanok és közönyösek maradtak a radikális jelszavakkal szemben. A minden áron jogkiterjesztést forszírozó radikális előretörtetés róluk-nélkülük csinálta számításait s a *negotiorum gestor* gyakran igen hálás szerepét töltötte és tölti be, számíttással persze árra, hogy az expenznótát majd csak fizetni fogják.

A választói jûg-Jkiterjesztése, ebből a szögből nézve, tehát csakis az ipari munkásokra vonatkozólag látszik indokoltnak. A Tisza-kormány azonban — igen helyesen — ha már a kérdés rendezéséhez hozzá kellett nyúlnia, nem elégedhetett meg félintézkedésekkel, hanem egységes megoldást keresve, revízió alá vette ennek a kérdésnek egészét s állandóan szem előtt tartva a nemzeti állam gondolatát, az ezen gondolat által megengedett lehető legszélsőbb körig megállapította azokat a kategóriákat, mikbe jutva, mindenki választójogot nyerhet. Ezzel két célt akart elérni. Egyrészt a választójogos radikális agitációt, minden mesterségesen nagyranövesztett veszedelmével együtt, elvezetni a közélet vizeiről. Másrészt *elfogadni az általánosság és egyenlőség elvét* — azáltal, hogy oly feltételekhez köti a választói jogosultságot, melyeket *mindenki elérhet* s amelyeket az ország várható és természetes fejlődése mellett *mindenkinek el kell érnie!*

A választói jog rendszere határozza meg a parlament összetételét, vérmérsékletét, uralkodó gondolatát, szívét, lelkét, karakterét. Azt, hogy választói jogunk, rendszere és alapjai jók-e, a parlament bírálata dönti el. Nem akarunk

itt kiterjeszkedni arra a diadalmas küzdelemre, mely a parlamentarizmusért folyt s mely annyi belső rázkódáson döcögött végig állami összeműködésünk egyenletes meneté. Csupán a háború minden értéket szigorúan átértékelő nagy próbatételét akarjuk vizsgálat alá venni.

Parlamentari konszolidációnk munkája közvetlenül előzte meg a háborút. Az a mindennel leszámolt, eltökélt, energikus politika, mely végérvényesen ki akarta operálni a parlamentáris szervezetből az osztrák importú vadhúst, az obstrukciót s meg akarta oldani az évek hosszú során át félretett kérdéseket, éppen csak hogy végzett feladatával. A narkózis nélkül végrehajtott súlyos operáció fájdalmi még ott sajogtak a meggyötört testrészekben, az egymásnak robbant szenvedélyek még ezer gyűlölettel tépték egymást a rendet teremtő vaskéz alatt, amikor eldőrdült a szerajevói revolverlövés s pár hétre rá megmozdult az egész világ szuronyerdeje.

S ebben a válságos pillanatban, amikor a magyar nemzet világtörténelmi sorsa teljesült be, a marakodó, ezer dühös indulattól lihegő *magyar parlament imponáló egyetértéssel találta meg önmagát* A műtőasztalról csak éppen hogy felkelt szervezet az első perctől kezdve zavartalan egészséggel kezdte meg történelmi súlyú működését. Igaz, a pártkeretek nem omlottak le, ahhoz túlságosan is magyarok vagyunk s a párttaktikai machinációk is elég gyorsan visszanyerték önbizalmukat, de a parlament mégis dolgozott, dolgozik s az államszervezet egészséges életműködését állandóan biztosítja. A magyar történelem fel fogja jegyezni azoknak a férfiaknak nevét, akik az idők nagyságához méltóan viselkedtek. Fel fogja jegyezni, hogy a magyar lélek történelmi hivatottságának hitét, tudatát, gazdagabbá tették ezzel a bizonyoságtétellel s hogy a veszély perceiben hagyományosan megnyilatkozó magyar nemzeti őserő rajtuk keresztül, általuk talált nemes kifejezést önmagának.

És amikor ezt a nagy nemzeti elismerést leszögezzük, meg kell állapítanunk, hogy *parlamentünk próbatétele — próbatétele annak a választójogi rendszernek is, mely ezt a*

parlamentet a maga lelkének képére megalkotta. Hogy a parlament a történelmi pillanatban ennyire emelkedhetett, azt a parlament összetételének, az ott pártkereteken felül uralkodó egységes magyar nemzeti szolidaritásnak, a képviselőket e szolidaritásban egyesítő nemzeti eszmekörnek, a minden különbségek mellett is azonos nemzeti vérkeringésnek köszönhetjük. Nem véletlenség az, hogy így történt. Nem véletlenség, hanem következménye annak a választójogi rendszernek, mely minden nemzeti fejlődés főtényezőjét és.:biztosítékát, a középosztályt ruházta fel irányadó és döntő befolyással!

Ha már most beállítjuk ezt az eredményt az első fejezetben leszögezett negatív irányelv világosságába, *választójogi rendszerünket — nem a reformot, de a régi rendszert, a 67-iki törvényt, mely ezt a parlamentet szülte — próbát állottnak kell tekintenünk.* S miután a háború utáni politikának nem szabad radikális feladatok után kapkodnia, de konzervatív szempontokhoz kell ragaszkodnia általában is, különösképen ragaszkodnia kell ezekhez a szempontokhoz az állami élet egész fejlődését determináló választói jog kérdésében. Nem jelent ez kevesebbet, mint azt, hogy ugyanazt a kérdést, melyet közigazgatásunk szervezetének reformjánál felvetettünk, meg kell ismételnünk. Ha nem lépett volna közbe a világháború, akkor nem volna semmi támpont annak óhajására, hogy a már megoldott reform érvényesülése kérdésessé tétessék s az új parlamentet az új szervezet alapján állítottuk volna össze. De hát háború van és pont a háború után kell majd az urnákhoz sora-kozni, hogy az új parlamentet megalkossuk. Ha már most tudjuk, hogy egész jövőnk sokkal inkább függ attól, mennyire lesz józan és a helyzethez szabott a háborút követő politika, mint akár magától a háború közvetlen momentán eredményétől is, *nem szabad kockára tennünk ennek a józan és a helyzethez szabott politikának lehetséges voltát!* igen nagy jogkiterjesztést foglal magában a választójognak kodifikált reformja. Jelentős új rétegeket állít az urnák elé s ruház fel a joggal, hogy az ország sorsa felett döntsenek. Minden választói jogkiterjesztés ezer kockázat és kísérlete-

zés, mely csak békés és főképen normális viszonyok között lehet indokolt. Akkor azonban, amikor *közvetlenül a háború után a nemzeti szolidaritás eddigelé érvényesült erejének hatványozása szükséges*, hogy az alapvető politika radikális vizekre ne engedje sodortatni magát, akkor egy egészen bizonyosan új összetételű, más rétegekkel bővült, iskolázatlan politikájú és *nem egyenletes vérkeringési!* parlament veszélyeztetné még a legdiadalmasabb háború minden eredményét is, amellet pedig a belső konszolidáció múlhatatlanul szükséges feladatára teljesen alkalmatlan lenne.

Nem tudhattuk előre, hogy ez a nagy világegés reánk robban. De ha már így van, nincs módunkban tenni róla s számolnunk kell vele. Csak azért, mert a választójogi reform megvan, nem szükséges ahoz a háború után mindjárt is ragaszkodnunk, mert hiszen a reform megalkotásának összes körülményeit összekuszálta az a váratlanul közbecsúszott ismeretlen tényező, hogy kitört a világháború s hogy a háború után háború utáni politikára lesz szükség. Az a parlament, melynek szelleme az ismert előzmények dacára ilyen energikus magyar lélekkel tudta egy háborús ország politikai szénáját rendben tartani, *az a parlament szükséges nemzeti tényező közvetlenül a háború után is.*

Nem jelent ez retrogád irányzatot, hiszen nem arról van szó, hogy a választójogi reformot visszacsináljuk. Csupán félre kellene tenni ezt a reformot — *egyelőre*. Arról van szó, hogy a *háború után az első új parlament összetételének irányítását az eddigi, bevált mértékek szerinlmeg kellene hagyni a középosztály kezében*. Nézetünk szerint a háborút követő *első általános választást a régi választójogi törvények alapján kellene megtartani* s a választójogi reform csak az azután következő választásnál lépne hatályba. Ezzel ki volnának elégítve azok az érdekek is, melyek a választójogi reformot szükségessé tették, de megvédelménk ama gátakat is, miket a középosztály nemzeti tendenciája, mai összetételében, szolidaritásában a háború utáni radikális politika ellen emel.

Amennyiben pedig az 1913-as választójogi törvény a háború tanulságai alapján, nemzeti érdekből, vagy az általánosan erőre kapott demokratikus törekvések hullámainak sodrán revízióra szorulna, a revízió akkor is a háború után összeülő első parlamentnek volna a feladata. Azzal a kérdéssel, hogy milyen legyen ez a revízió, nem kívánunk foglalkozni. Nekünk csak egy érzésünk, egy eszményünk, egy akaratunk van: a történelmi alapokon fejlődő, nemzeti magyar állam! S a történelmi alapokból is lehet demokráciát meríteni, nem csak a tudományos radikalizmus elméleti fegyvertárából. A tudományos radikalizmus teóriáinak megvalósítása *csak* demokráciát teremthet, nekünk azonban többre: *magyar* demokráciára van szükségünk. Ám valósítsa meg ezt a *magyar* demokráciát a háború után összeülő első parlament, de a politikai iskolázottságnak és a nemzeti felelősségérzetnek s a középosztály befolyásának legalább az a mértéke szabja meg az irányt, amennyit eddig az eddigi választói jog biztosított.

Nem a feltétlenül elavult, régi választójog fentartását kívánjuk tehát, hanem azt, hogy a jövő nagy kérdéseit — ezek között a magyar demokratikus választójogot is — az a parlament oldja meg, melynek nemzeti és homogén összetételét a már jelzett módon biztosítjuk. Esetleg ne legyen annak a parlamentnek, mely a háború után összeül, más feladata, mint ez. De ez a feladat mindenesetre az övé legyen!

A választójog kiterjesztésének kérdését a háború folyamán is többször felvetették és felszínen tartják. Mint a nemzeti jutalom fogalmát szögezték le a választói jogot. *Nemzeti jutalom gyanánt követelték azt a katonák részére*, mondván, hogy aki fegyverrel védi a hazát, attól a politikai jogokat megtagadni nem lehet. Bár ugyan a radikális jelszavaknak ezen az úton való becsempészése nyilvánvaló párttaktika — s csak tagadhatatlanul szépen, megvesztegetően szépen hangzik a megkopott jelszónak ez az új csengése, foglalkoznunk kell a kérdésnek ezzel a formájával már csak azért is, mert a háború utáni politika pozitív alapjai e tekintetben szintén vizsgálandók.

Tagadhatatlanul ügyes dolog a régi táblát, mely a pesti utcák tüntetéseiben «*Jogot a népnek!*» jelszavával izgatott, ezt a lejáratott, megkopott régi táblát átfesteni s új felirattal látni el: «*Jogot a katonáknak!*» A csere nem rossz. Elsőrangú számítással kapaszkodik a háborúban álló nemzet szívének leggyöngédebb, legmelegebb kisugárzásába, hogy annak erejét a saját titokzatos drótvezetékeibe lopja át. Ki tagadna ma meg valamit a katonáktól!? Ám a régi tábla az új festékekkel is csak a régi tábla. A néphadsereg korában, amikor az állam minden fizikai embererőt tábori szürkébe bujtat, amikor minden fegyverfogható ember a gáton áll, csak ügyes taktika, csak a kérdés ravasz megkerülése, ha nép helyett katonákat mondanak. Amennyi számítást, amennyi párttaktikát, főképen amennyi terrort közéletünk valaha termelt, az mind benne van a régi jelszó legújabb fordulatában.

De hát ne ijedjünk meg ettől a fordulattól. Nézzünk a velejébe.

Közhely immár szinte a politika tudományának az a megállapítása, hogy a választói jogosultság sohasem az egyén, hanem az összesség szempontjából, sohasem az állampolgár, hanem az állam szempontjából bírálendő el. További alapigazságként leszögeztük, hogy csak a szükséges állam-reform áll a történelmi alapokból fakadó egészséges fejlődésnek szolgálatában s hogy ennek a szükségességnek a kikényszerítés a kritériuma.

Ezek az irányelvek megsemmisítő fényt árasztanak azokra a radikális mesterkedőkre, akik a katonákat tolják előtérbe. Ebben a megsemmisítő fényben kitűnik, "hogy ahova oszlopokat mesterkedett a radikális számítás, ott voltaképpen — semmi sincsen. A fegyverek gúlába rakása után a visszapolgárosulás folyamatát, az elhelyezkedés egyenletes és szükségszerű voltát egy ötletszerű hangulat-reform végzetesen megzavarná s a nemzeti állam alap gondolatán épült fejlődésnek útját mindenörökre elferdítené. Hangulatvadászó, hamis az a szemforgatás: csak nem féltjük az országot védő, az országért életüket kockáztató katonáktól az ország fejlődését?! Nem erről van szó, mert nem a

katonákról van szó. A háború után a katonák nem lesznek többé katonák s *egy ilyen válogatás nélkül* korlátlan, abszolút széles *választói jogkiterjesztés* kérlelhetetlenül *magával rántaná az országot a minden irányú radikalizmus szakadékaiba.*

Arra, hogy a szükségesség kritériuma nem forog fenn, tehát ennek a reformnak érett volta s az állami fejlődés egészséges működéséből sarjadzása nem állapítható meg; szintén utalnunk kell. Igaz ugyan, hogy erről a kritériumról gyakorlatilag bajos szólni, mert hiszen a katonai szervezet abszolút negációja a politika kérdéseivel szemben, kizárja a kikényszerítésnek azt a formáját és lehetőségét, melyre általában gondolunk. (Ámbár különben ez maga elég ahhoz, hogy egy ilyen irányú reform szükségtelen, tehát értelmetlen volna nyilvánvaló legyen.) Mégis kétségtelen azonban, hogy *a katonák nem követelik maguknak a választói jogot*, hanem olyanok követelik azt a katonák részére akik maguk csak idehaza láttak fogolyképen ellenséget, A katonák maguk nem beszélnek róla, nem érdekli őket s az a szebb világ, amelyet ők a békétől várnak, nem a választói jog formájában él a lelkükben. Ezt persze azok, akik agitációs eszközeikben nem válogatva, a katonák minden hátlára érdemes, megszentelt nevét dobják áldozatul politikai fondorkodásuknak, nem tudhatják, mert nem ismerik a harcos front-katonát. Nem tudják s nem is nagyon kíváncsiak rá. Érdeklükben áll a katonákat ütőkártyául kijátszani, hát kijátszák őket.

De hát a nemzeti jutalom kérdését akarnák ezen a módon megoldani. Azt mondják: adjuk meg *mi*, kéretlenül is, a politikai nagykorúságot hősi jogon minden katonának; legyen ez jutalom, amit a nemzet ad nekik. Aki jó volt a hazát védeni, akinek lelke egy világháború tüzeiben fegyelmeződött s telt meg a hazafias felelősség gondolatával, az legyen jó választónak is. Ez a tétel, amelyen állanak.

Mindenek előtt sietünk megállapítani, hogy ugyancsak olcsón akarják megoldani a nemzet kétségtelenül nagy adósságának kérdését. Második megjegyzésünk, hogy a dolog nem olyan egyszerű. Nem az a helyzet ma, hogy a nemzet

egyres rétegei a szent ügy védelmére felkerekedének s *a saját lelkük tüztől hajtva* siettek a zászló alá s tettek ez által bizonyosságot állami összeműködésre hivatott voltokról. Ma az állam katonává és hadsereggé szervezi az *egész nemzetet*. A *modern hadsereg* nem zsoldosok hivatásos együttese, de nem is valami, az önnön tüzeben lángragyúlt tömegalakulat, hanem *maga az egész nemzet*, melyet a legkészsültebb organizáció, az állami kényszer vaskeze markolt össze! Azt pedig, hogy ez az állami kényszer kiből organizálja meg a hadsereget, a sorozó bizottságoknak kizárólag fizikai szempontok után igazodó kiválasztása dönti el. Fizikai szempontok pedig talán mégsem lehetnek alapjai a választójogi probléma megoldásának. Túlon túl ki vannak fejtve azok az érvek az irodalomban és a parlamentben, mik e fizikai alap lehetetlen és igazságtalan voltát kidomborítják. Aki fizikailag gyenge, hibás szervezetű, vagy nyomorék, az ne legyen választó, csak azért, mert a sorozáson alkalmatlannak osztályozták?! Ám maradjunk a katonaság fogalmánál, mint tervezett választójogi kategóriánál. Ugyan miféle jogos és okos kiválasztó szempont érvényesül abban, hogy válogatás nélkül mindenki, *akit az állami kényszer a hadsereg szervezetébe illesztett be*, választójoghoz jusson? Nem beszélünk arról, hogy *az érdem* (elvégre ennek jutalmazásáról volna szó) *nagyon nehezen tisztázható*, csak arról beszélünk, hogy egy állami kényszer kikerülhetetlen érvényesülése nem adhat azoknak, akikkel szemben fizikumuk alapján érvényesül, olyan állami funkciókra kvalifikációt, melyekre ez a kvalifikáció ennek a kényszernek pusztá érvényesülésében áll! Igaz, szögezhetnének ellenünk egy ilyen ellenérvet is: hiszen az adófizetés is állami kényszer, hogyan lehet tehát választói jogcím *ennek* a kényszernek folyománya, az adócenzus? De ez az ellenérv súlytalan. Az adókényszer a vagynon alapszik s a vagyon, mint választójogi kvalifikáció egyrészt jogos, másrészt történelmi alappal bír. A katonáskodás kényszere azonban a testi szervezeten alapul s a fizikum, mint választójogi kvalifikáció képtelen dolog volna.

De ha már a hadsereget belevonták ebbe az eszme-

körbe, miért nem nézik meg jobban a saját kérdésüket? Hát a hadsereg és a katonák csak úgy egyszerűen, maguktól, eo ipso vannak!? Dehogy is! Akit besoroznak, az még nem katona. Sőt akkor sem katona még, amikor bevonul és beöltöztetik. Előbb egy nagyszabású szervezet kohójába kerül, mely a kiképzés útján egész valóját átgyúrja katonává. A speciálisan katonai feladatok teljesítésére gondosan képessé teszik, fegyelembé, megpróbáltatásokba, testi és lelki erőfeszítésekbe fokról-fokra beleszoktatják. Majd frontmögötti szolgálatba kerül, hozzászokik a füle az ágyúördögéshez s keresztül esik a lelke és fizikuma a lassú hozzákészülődés valamennyi erjedő processzusán. Persze, ez a háborúban egy kicsit gyorsabb tempóban történik, de megtörténik s ha csak kényszerítő szükség nincs rá, minden retortán keresztül vezetve jut a katona a harctérre, az ellenség elé. S mindez nemcsak azt teszi világossá, hogy a hadsereg sokkal gondosabban szervezi meg önmagát, mint a radikális politikusok az állampolgári életet megszervezni igyekeznek, hanem sokkal többet jelent.

Akik a katonák választójogának hangulatos politikáját szőnyegre hozták, *vegyenek példái a katonáktól*. A hadsereg katonává képezi ki a besorozott polgárt, mielőtt katonai feladatok elé állítaná. De egyébre nem képezi ki! Az állampolgári jogok gyakorlásának hivatottságát nem adja meg, mert nem ez a célja. S mi nem kívánunk egyebet az állampolgártól, mint választótól, csak azt, hogy ebben a minőségében ép úgy meg legyen az a kiképzés útján nyert kvalifikációja, amiként ugyanennek az állampolgárnak, mint katonának megvan. Az az érdek, mely a választói jog milyenségében jelentkezik, egy hajszálnyival sem csekélyebb ama másik érdeknél, hogy jó-e a hadsereg. S ha korlátlan szélességgel mindenkit — az előfeltételek, a célhoz való hozzánevelés nélkül — az urnához engedünk, ez ép oly veszedelem volna, mint ha a hadsereg fizikai alkalmasságra való tekintet nélkül és minden kiképzés mellőzésével, nyers embertömegekkel akarna katonai feladatokat megoldani!

Elfelejtik azt is a radikális reform hívei, hogy a had-

sereg élete egységes akarat alá helyezett, szabályozott és fegyelmezett életműködés, mely abszolút ellentéte a polgári szabadság majdnem korlátlan voltának. Továbbá talán semmiféle tömegéletben nem domborodik ki erőteljesebben az intelligens középosztály vezető pozíciója, mint *a hadseregben a tisztikar útján*. Nagy nemzeti érdek van ebben s a hadsereg, hogy céljait biztosítsa, szigorúan fegyelmezett következetességgel védi meg ezt az érdeket. Az intelligens középosztály vezető szerepe azonban nem csak katonai érdek, hanem az állam egészséges életműködésének és fejlődésének általános feltétele és biztosítóka is. Vegyenek példát a katonáktól! Ne tegyék semmivé egy oktanul széles jogkiterjesztés által a középosztály egyensúlyozó és vezető pozícióját s ne tolják át a nemzet súlypontját a politikai felelősség érzetére még képtelen, erre nem nevelt s a demagóg befolyásokra igen könnyen reagáló rétegekre! Mert ez ugyanazt jelentené... mint ha a hadsereg a tisztikar fegyelmező, irányító, vezető súlyát megszüntetve, mindezt a tisztikarral szemben nem is a legénységnek, de a bevonuló ujjoncoknak adná át.

A nemzeti jutalom kérdését a szociális és birtokpolitika keretében kell megoldani. Erről a hatodik fejezetben lesz szó. Itt csak arra mutatunk rá, hogy *a szociális és birtokpolitika helyes útja automatikusan választói joghoz juttatja mindazokat, kikre nézve a nemzeti jutalom kérdését is ezen az egyedül helyes módon oldja meg*. A választói jog nem lehet nemzeti jutalom. De azok, kiket megfelelő nemzeti szociál-politikával biztos és produktív elhelyezkedéshez kell juttatnunk, egyrészt jutalom gyanánt, másrészt nemzeti fejlődésünk folyamányaként és érdekében is, ezen az utón automatikusan megszerzik azokat az előfeltételeket, melyek a választói jogosultság valamelyik kategóriájába juttatják őket.

A katonákat olyan szociálpolitikának kell hazavárnia, mely mindenkinek, aki fegyverrel védte a hazát, egyéni gazdasági tendenciáját s az állami és nemzeti érdekeket egyaránt figyelembe vevő, nyugodt, biztos, fejlődésképes existenciát biztosít. Ez az a feladat, amelyet meg kell

oldanunk. De egyúttal *ez az az egyetlen út is, amelyen ugyanezek a katonák az állampolgári jogok általánosságához és teljességéhez jutnak.* Olyan kereteket kell részükre teremteni, melyekben az állampolgári felelősségérzet teljességével helyezkedhetnek el, amelyek a nagy nemzeti szolidaritásba, az állami kohézió erejébe szervesen bekapcsolják őket. Általában is csak ez az egyedül egészséges útja a választók szaporításának. Igenis, érdek, gyönyörű cél, hogy valamennyi állampolgár választó legyen. De ennek nem az a módja, hogy a feltételeket szüntessük meg és romboljuk össze, hanem az, hogy mindenkit segítsünk hozzá a feltételek birtokához. Nem az a helyes egyenlőségi politika, mely a hajléktalanok kedvéért a többiek hajlékát is lerombolja, hanem az, mely az egyenlőséget úgy teremti meg, hogy mindenkinek hajlékot épít.

Nemzetiségi politikánk fejtegetése során még lesz szó a választójogi radikalizmusról, mert hiszen államunk faji összetétele szintén vétót kiált minden vigyázatlan jogkiterjesztésnek. Felekezeti széttagoltságunk szintén vigyázatra int. Nem lehet célja senkinek, hogy olyan magyar parlamentet hozzon létre a választójog elhibázott szélessége által, amelyben a nemzetiségi pártok s a klerikális és a nemzetközi demagógia szabjanak irányt.

Itt már csak az összefoglalás marad hátra.

Választójogi szervezetünk kiállotta a háború próbáját, nincs tehát ok rá, hogy a háborút követő politika negatív főprincípiumától e tekintetben eltérjen. Miután a radikális politika a parlament szélesebb körű összetétele esetén bizonyosan tért nyerne, míg a parlament mai összetételének nagyjában egységes nemzeti vérkeringése van s ez a szervezet a középosztály irányító erejét biztosítja, a háború után *első ízben* még — az új választási törvény félre tétele mellett — a régi választási törvény alapján kellene választásokat tartani s ez a parlament alkossa meg a mutatkozó szükséghez képest az új, *magyar* demokratikus választói jogi törvényt. A katonák részére követelt választójog csak kerülő utón akarja elérni a radikális célokat. A nemzeti jutalom a szociálpolitika kérdése s a szociálpolitika helyes

iránya — mint azt *Tisza* István gróf egyik beszédében hatalmas erővel fejtette ki — megoldja a legszélesebb alapon a választójogi fejlődés egészséges irányának kérdéseit is. És ebben van az egész kérdés lényege.

Hegedűs Lorántnak nagyon tetszetős, szimpatikusan csengő érve, hogy amiként a megritkult rajvonalat sűríteni kell s ez által újra harcképesé kell erősíteni, azonképen sűríteni kell a választópolgárok megritkult rajvonalát is. Azonban hát ez csak tetszetős hasonlat, semmi más. A rajvonalai *harcra képzett és erre képes katonákkal sűrítik és nem válogatás nélkül összeszedett tömegekkel*. Tartsuk ezt szem előtt a választók számának szaporításánál is.

Meg azután a választók kategóriája nem rajvonal, melyet ritkulás esetén okvetlenül sűríteni kellene. Itt a sűrítés esetleg a harcképesség csökkenését is eredményezheti. Különben is, ha a hasonlat gondolatát a végső konzekvenciáig követnők — úgy kellene elképzelnünk a választók tömegét, mint valami zárt bizottságot, melynek ha valamelyik tagja meghal, a kívül állók között soron levő póttagot kellene behívni rendes tag gyanánt.

V.

AZOKNAK az akadályoknak túlnyomó része, miket a nemzeti állam alapgondolatán fölépült politikának útjából el kell háritania, a magyar állam faji összetételéből nő ki. A nemzeti egységbe olvadás processzusát a parciális célokat szolgáló nemzetiségi törekvések keresztezik. Ezeket a parciális nemzetiségi törekvéseket a nemzeti egység politikájának céljaival harmonikusan összeegyeztetni, az állam életének olyan irányú fejlődést adni, mely a nemzetiségi feszítő erőket az egységes nemzeti energiába kapcsolva, valamennyi rendelkezésre álló energiát kényszerűen a nemzeti kifejlődés elébe fog, ez a célja az úgynevezett nemzetiségi politikának. *S ameddig nemzetiségi kérdések vannak, ameddig a nemzeti egységbe olvadás folyamata befejezve nincs szükség van nemzetiségi politikára is!*

Nemzetiségi politikáról tulajdonképen csak 1848-tól, helyesebben — szigorúbban nézve a dolgokat — csak 1867-től lehet szó. Alább rá fogunk mutatni arra is, hogy már ez a körülmény egymaga is mily súlyos kritika ama radikalizmussal szemben, mely a 48-as törvényhozás reformjait a történelmi alapok félretolása mellett a levegőbe építette.

A rendiség nem folytatott öntudatos nemzetiségi politikát, azonban egész létezésének legbensőbb igazoló motívuma egy bölcs és eredményes nemzetiségi politika volt. De tartunk rendet. Amiként ma sem lehet a nemzetiségi határvonalakat a vallási határvonalak érintése nélkül megrajzolni, sokkal inkább így volt ez a múltban. Minél messzebb megyünk visszafelé, annál inkább elmosódik a kétféle határvonal különböző volta. Természetes tehát, hogy az általános

azok, melyekben a nemzetiségi politika múltját kereshetjük. *Magyar államiságunk alapja a nyugati keresztyénséghez való csatlakozásunk volt.* Minden energia, mely nemzeti állammá fejlődésünk szolgálatába szegődött, ebben a csatlakozásban keresett szövetséget. Ezzel szemben állami konszolidációnk minden ellensége, minden centrifugális erő szembehelyezkedett a nyugati keresztyénséggel. Eleinte és szórványosan — mint a törzsrendszer végvonaglásának reakciója — az ősi magyar pogánykultusz útján, utóbb és széles általánosságban s *egészen napjainkig* a keleti keresztyénségre támaszkodva. Nem lehet feladatunk Árpádházi királyaink történetét s általában egész történelmünket a nemzetiségi politika szempontjából ezekben a keretekben rendszeres és módszeres vizsgálat alá venni, csupán egyes — ránk nézve is fontos — momentumokra mutatunk rá.

Érdekes, hogy ugyanaz a *Nagy Lajos király*, akinek az *ősiségét, a szent korona tanát, a banderialis rendszert, a vármegye kifejlődését stb. szóval a rendi Magyarország alapjait köszönhetjük*, ugyanez a nagy királyunk a *nyugati keresztyénség kényszerítésében fekvő nemzetiségi politikát produkál* akkor, amikor az ország északkeleti részében a kisoroszokat az unió felvételére s elismerésére kényszerítette s ez által a ruténség fejlődését magyar nemzeti fejlődésünk harmóniájába tolta. Hatalmas nemzeti politikának ragyogó koncepcióval megkonstruált tengelye bontakozik ki itt előttünk. A nemzeti állammá fejlődés folyamata a nyílegyenes, biztos medrek közé került. A rendi szervezet volt mindenütt az üvegház, mely a nemzeti gondolat gyöngé plántáját erőssé nevelte, akkorára, amikor a liberalizmus szele elsöpörte ugyan az üvegházakat, de az erőssé vált, a gyöngé plántából sudár növényé szökkent nemzeti kifejlődésnek többé nem árthatott, sőt annak ez erőteljes állapotában már életszükséglete volt. Viszont a nyugati keresztyénség volt az az együvé kapcsoló, egységesítő erő, a hőmennységek az a varázstömege, mely a palántákat a nem magyar rétegű talajokból is életre fakasztotta.

A rendiség védőszárnya alatt a nyugati keresztyénség

szellemében egybeforrva (a nyugati keresztyénség alatt a római katolikus egyházat és az ebből kivált protestáns egyházakat értjük) fejlődött tovább a magyar állam a nemzeti egység nagy célja felé. A Habsburgok uralma alatt is nagyjában megmaradt a fejlődésnek ez az iránya, jóllehet a katolikus reakció türelmetlensége, mellyel a magyar protestánsok ellen dolgozott, rengeteg nemzeti erőmennyiséget pazarolt el oktalanul.

Azaz, hogy nem egészen oktalanul. Mert bármily szomorú is a belső visszavonásnak akkor dúlt harca s a kölcsönösen pocskélt magyar vér tömege, bizonyos, hogy a vallásszabadság védelmének jelentékeny érdeme van a magyar államiság és alkotmány jogfolytonosságának megvédelmezésében.

Nagy Lajos politikájának gondolatát felfedezhetjük az erdélyi fejedelemség történetében is. A Bethlen Gábor és a Rákóczi György térítési politikája ugyanazokat a célokat szolgálta, mint a Nagy Lajosé. Bár a román nemzeti irodalom legelső nemzeti terméke, a legelső román nyelvű biblia e térítések során született meg s bár e térítési kísérleteknek momentán célja ép oly kevésbé volt politikai, mint a Nagy Lajosénak s ez is csak egyházi tendenciákat igyekezett érvényesíteni, mégis-mégis: ha Bethlen Gábor és Rákóczi György az erdélyi oláhságot egész tömegében kálvinista hitre téríthették volna, volna-e ma egyáltalában oláh kérdés!?

Általában meg kell jegyeznünk, hogy 1526-tól kezdve nem lehet a nemzeti fejlődés egyes szárait teljes tisztaságukban felfedezni és megfigyelni. Ezer szomorú oka van ennek. Idegen tényezők zavaró hatása kuszálja össze ezeket a szálakat s nem egy zavartalan fejlődés képe van előttünk, hanem egy minden oldalról és még belülről is megtámadott nemzeti szervezetnek sokszor az agóniáig jutott küzdelme az életért. Nyugodt fejlődésről csak a Rákóczi-féle szabadságharc utáni időtől kezdve lehet beszélni, amikor egyúttal már nem a mi hazánk volt a hadszíntere nyugat és kelet, Európa és az ozmán világ századokon át folyt párbajának. Minden tekintetben a helyzet szülötte tehát

a *pragmatica sanctio*, mely azóta élő politikai elhelyezkedésünk alapjait rakta le. Azonban akkor már rengeteget mulasztottunk s a nyugodt fejlődés útja nem egy erőteljes szervezetű, hanem egy külső és belső harcokban megfogyatkozott s bizonyos szempontokból részben talán demoralizált nemzet előtt nyílt meg. *De megnyílt*. S hogy mindezek ellenére és egy folyvást erősebben ránk nehezedő érdekszféra vonzerejében is előre haladtunk a megnyitott utón, az nemzeti életképességünk csudaerejének dicsősége.

Akkor lett még csak tele nemzetiségekkel az egész ország. A telepítési politika a kipusztult országrészeket, főként a nagy magyar Alföldet és a túladunai részeket csupa nem magyar ajkú telepésekkel szórta tele. De a rendiség üvegháza megmaradt s ha az idegen intenciók szerint igazodó állami, kincstári telepítések nem is, de a földesúri telepítések a magyarság erejének rohamos növelésére szolgáltak, amint ezt Marcali oly szépen fejt ki. Bármennyire hatalmasodott is évtizedről-évtizedre az idegen érdekszféra gyilkos levegője, a nyugodt csöndben dolgozó, rendi szervezetű, nemzeti életenergia csodákat művelt s a nagy csöndtől félrevezetett II. József hasztalanul kísérletezett a beolvasztás kényszerével. A rendi szervezet keménynek bizonyult a reá uszított, alulról feszítő nyomással szemben is s viszont a magyarság tömege annyi volt már, hogy azt csak úgy egyszerre lenyelni nem lehetett.

II. József politikája itt azért nevezetes főképen, mert *ez a politika robbantotta ki talán először a nemzetiségi kérdést*. Általában a napóleoni akciók reakciójaként került a világpolitika tényezői közé a nemzetiségi kérdés. II. József politikájának azonban e tekintetben is sikerült egy koraszülöttet produkálni, aminthogy általában is csupa koraszülöttet produkált. A Hora-Kloszka zendülés az abszolút hatalom szeme előtt, gúlába rakott fegyverei között, közönyös vállvonogatása mellett *a magyarokat, főleg a kálvinistákat kereste halálra s mindenkinek megkegyelmezett, aki oláh hitre tért*. Kis jelentőségű dolog volt ez s nyomokat alig hagyott. De intó tünet volt arra, hogy a nemzeti gondolat kifejlődésének sok, mélyben szunnyadó akadályja van, miket

csak az államhatalom birtokának teljességével lehet egészen elhárítani. Annál kevésbé kell e zendülésnek túlságos jelentőséget tulajdonítani, mert ugyanez a korszak gyönyörű bizonyítékokat nyújt a nemzeti egység irányában fejlődő belső erőről, hiszen a nemzeti oppositio élén *Nyitra* vármegye állott s a német nyelv ellen leghevesebben *Zágráb* és *Pozsega* vármegyék viaskodtak.

A vármegye és a nemesség magyar volt! S a nemzet, a politikai Magyarország: a vármegye és a nemesség volt. Minden fejlődés, minden ambíció útja a nemességen át, tehát a magyarságba olvadás feltételével volt csak lehetséges. Minden kiválóság, minden tehetség, minden energia, csak ezen az egy utón érvényesülhetett, tehát a nemzeti konszolidáció életerejét növelte.

De jött a 48-as törvényhozás! A rendiséget egy hevesvérű politika, melynek nem a magyar államiság természetes fejlődésében, hanem külföldi teóriákban volt a gyökere, elsöpörte. Míg mindenütt a világon megelőzte a nemzeti egység kifejlődése az államélet szabadelvű átalakulását s az állami életre megérett harmadik rend csikarta ki magának az idejét mult és célját vesztett rendiségtől a liberális reformokat, addig nálunk ugyanezeket a szabadelvű reformokat egy még rengeteg feladatra hivatott rendiség, a rendi országgyűlés maga úgyszólván ráerőszakolta a közönyös tömegekre. Egy szédületesen szép gesztus — s az üvegház el volt söpörve — *anélkül, hogy a nemzeti palánták megerősödésének processzusa befejezést nyerhetett volna.* A nemzeti egységbe még be nem olvadt idegen testrészek lázadása kezét fogott az abszolút hatalom reakciójával, pedig a rendiség több jogot *adott neki,* mint amennyit az abszolút hatalom *ígért.* Az összetartó abroncs, a rendiség, nem bizta a történelmi fejlődésre a nemzet sorsát, hanem legendásan önzetlenül, de végzetes teóriákon nyargalva, halálra ítélte, megsemmisítette önmagát, mielőtt az általa összetartott részek belső egységesülésének folyamata belső szilárdsággá keményedett volna.

1867-ben már a 48-as alap reorganizálásáról lehetett csupán szó. Akkor már tények voltak mind — a szép, de

évtizedek fejlődését egy esztendőre sűrített politika eredményei. Viszont a lelkek telve voltak ideális liberalizmussal akkor is. Egyrészt a tények kényszerítő ereje, másrészt egy egészen absztrakt, testetlen, elméletileg gyönyörű, ideális szabadelvűség teóriáin csüggő nemzedéknek politikai felfogása szülte azután az 1868-iki XLIV. t.-c.-et, a nemzeti-ségi törvényt. Ezt a törvényt az államunkat modernné szervező, különböző más törvények, rendeletek, stb. számtalan helyen keresztültörték ugyan, de a kettős elv: *a politikailag egységes magyar nemzet s az ezen politikai egyenlőségben egyesült nemzetiségek egyenjogúságának elve* megmaradt s nagyjában ezen épült fel 67. óta a magyar nemzet nemzetiségi politikája.

A liberálisan szervezett államnak nincs meg többé az üvegháza. A szabadelvűség szelleme nem tűri meg az egyéni és összeműködési szabadságok annyi korlátozását, amennyit pedig a nemzetiségi politika megkövetel. A történelmi alapról letért, korai liberalizmusba fordult államfejlődésben a nemzetiségi politikának elvesztett eszközei nem álltak többé rendelkezésre. *Kellett* nemzetiségi politikát folytatni, mert *volt* nemzetiségi kérdés. Viszont az intézményesen megvalósított liberális tendenciák rengeteg elvi akadályt sorakoztattak minden nemzetiségi politika elé. Természetes, hogy ebből a két premisszából egyöntetű, egyenletes, határozott menetű nemzetiségi politika nem születhetett.

Mélyreható, a dolgok lényegében fekvő oka van tehát annak, hogy *1867 óta kormányaink nemzetiségi politikája egységes koncepcióval nem rendelkezik, tervszerű folytonossága nincs, általános jellege a passzivitás s aktivitásaiban kapkodó és egyenletlen.* Egységes vezérlő gondolat nem irányította a nemzetiségi politikát. A dolgok maguktól gördültek előre vagy hátra s maguktól hoztak létre eredményeket. Egyetlen kivétel az általános tünet alól a *Bánffy*-kormány nemzetiségi politikája, ennek azonban sokkal több rossz, mint jó volt az eredménye. Ez a nemzetiségi politika abban hibázott, hogy — morbus hungaricus ez is — minden átmenet nélkül cserélte fel a teljes passzivitást a mindent egyszerre keresztül hajtani akaró teljes aktivitással. Ajtóstól

rohant a házba. Igen jelentős eredményei vannak ugyan, miket többé, hála istennek, visszacsinálni nem lehet. De a mártírok gyártásával tulajdonképen ez a politika hozta létre a nemzetiségi pártokat, illetőleg ezek aktivitását. Nem biztosíthatott intencióinak megfelelő eredményt a Bánffy-féle politika már csak azért sem, mert ennek a dolgok energikus megoldására törekvő tendenciája után a *Széli Kálmán* paktumos politikája következett s a felzaklatott szenvedélyekkel, mikor azok reakciója lángralobbant, nem az őket felkorbácsolt vaskéz állott többé szemben, hanem a *«jog, törvény, igazság»* langyos áramlata.

A nemzetiségi egyházak papjaiból, tanítóiból s ezeknek ügyvéd, orvos és bankár fiaiból csendesesen kialakult egy nemzetiségi intelligencia is és *ennek már* nem csupán ambíciója, hanem túlnyomó részben *existenciális érdeke volt, hogy legyen nemzetiségi kérdés*. Magunk tudunk jóízű esetekről. Például egy fiatal román fiskálisról, aki a lakhelye körüli falvakba, *mint az Astra apostola* kiutazgatott s maga köré gyűjtve az oláh atyafiakat, buzgón apostoloskodott. Gyűlés után azután kihirdette, hogy *akinek pedig valami törvényes írása, ügyes-bajos dolga volna, csak elő vele, itt az alkalom*. Dült is a kliens, mint a parancsolat.

Ez a nemzetiségi intelligencia hamar rájött, hogy a szabadelvű irányzatok egy olyan államban, mely a nemzeti egységgé forradás processzusát nem fejezte be, a divergens célok malmára hajtják a vizet. Rájött, hogy a konzerváló tényezők istápolása csak a nemzeti állam konszolidációjának eszköze, míg az ő vitorláinak — *Hegedűs Lóránt* hasonlatával szólva — radikálisan demokratikus szelekre van szüksége. *Ehhez járult a magyar tudományos radikalizmus kifejlődése*. Az a csoport, mely antinacionalizmusban kereste a nemzetköziséget, nemzeti ideálok híján szívesen vállalt szövetséget a nemzetiségi demokráciával. Ennek a csoportnak tudományos orgánuma lovat adott minden nemzetiségi fészkelődés alá. *Scotus Viator, Goga Octavian stb. dédelgetett vendégek voltak ennek a revünek hasábjain, miken a magyarság lelkével egybeforrt nemzetiségi származású magyaroknak egyszerűen csak «renegát» a nevük*.

Érdekes tünet, hogy ugyanaz a lelki összetétel mennyire egyforma megnyilatkozásokat talál. A tudományos magyar radikalizmusról és a nemzetiségi demokráciáról beszélek. Mind a két — fajilag egymástól igen messze eső csoport — felfedezte azt az erőt, amely a közgazdasági tevékenység uralásában kifejthető. Egyre-másra alakultak a kimondottan nemzetiségi pénzintézetek, melyeknek gazdasági politikája következetes nemzetiségi célokat szolgál. Ezzel szemben a magyar tőke, a magyar pénzintézetek kizárólag a saját önös gazdasági törekvéseiket tartották szem előtt, míg a nemzetiségi pénzintézetek ez önös szempontokat alárendelték a kétségkívül magasabb rendű nemzeti törekvéseknek s ezzel az erkölcsileg emelkedettebb gazdasági politikával üzleti eredményeiket is megsokszorozták! Érdemes elgondolkozni rajta: *mily végzetes hiba, ha a nemzeti életműködés minden szerve részére nincs biztosítva a nemzeti vérkeringés ereje.*

Mindezeket jó tisztán látnunk. De ha látjuk és megállapítjuk is őket, nem szabad hallgatással mellőznünk azt a dicsőséges igazságot sem, hogy a magyar nemzet szervezetének egészséges életműködése nagy munkát is végzett. Állami jellegünk magyarsága hovatovább erőteljesebben domborodik ki s fejlődésünk tendenciája mindenek mellett is a nemzeti állam maradt.

Semmi sem lehet ennek ékesebben beszélő bizonyítéka, mint a háború. A magyar birodalom centralisztikus nemzeti szervezete a történelem teljes súlyával nyert igazolást. *A magyar fajiség központi kisugárzásának erejében elhelyezkedett különböző fajok teljes lendülettel kapcsolódtak a magyarországi lendületébe s,* Magyarország népe olyan egy lélekkel verekszik a fronton, mely szatírává torzítja külső és belső ellenségeink minden ellentétes spekulációját. Az az államszervezet, melynek magva is, jellege is magyar, egységes egészként tudta önmagát a háborúban érvényesíteni. A részek nem estek széjjel, sőt meg se igen látszott, hogy részek vannak, mert a belső összetartó erő: *a magyar nemzeti gondolat vaskapoccsal tartotta össze őket.* A magyarországi ezredek kovásza, lelke mindenütt a színmagyar

elem. S pár tucat magyar fiú magyar nemzeti jelleget képes adni egész zászlóaljnak nemzetiségi egyvelegének. A hadvezetés bölcsesége hamar észrevette s gyorsan értékesítette ezt a jelenséget, s pompásan bevált a különböző nemzetiségű legénység olyan variációja, mely — a lehetőség határain belül — a magyar fajta katonai erényeinek szuggesztív hatását vallotta vezérgondolatául. *Ez a szuggesztív erő* nem önálló, nem magábanvaló, hanem csak *egyik része, egyik megnyilvánulási formája annak az államalkotó képességnek és erőnek, mely a magyarságnak hivatásából folyó természetes tulajdona.*

Ez a katonailag is bevált vezérlő gondolat véglegesen elkönnyelheti már is a maga teljes diadalát. A magyar államalkotó erőnek szuggesztív kisugárzása van s *ez a szuggesztív kisugárzás mindenütt hat, ahol jelentkezik.* Ahol tehát nincs módjában ilyen hatást kifejteni, mert eszköze: a színmagyar elem nincs jelen, ott okos intézkedésekkel meg kell teremteni a módot rája. Ha erősen a dolgok lelkébe nézünk, rájövünk, hogy a hadseregnek tisztára katonai okokból szervezett e nemű intézkedései alapokaiban s lényegükben azonosak a nemzeti telepítési politika eszméjével. Ahol a kisebb egységekben nincs elég magyar faji elem, ott okos intézkedéssel oda lehet más kisebb egységek túlnyomó magyarságának feleslegét dirigálni s ezzel a variációval, mely mindenütt jelenvalóvá teszi a magyarság szuggesztíójának erejét, nemcsak az egységes egész, hanem az imigyen megkorrigált kisebb egység is nemzeti lendülethez jut.

Nem csak azt állapíthatjuk meg tehát, hogy a háború a magyarság centralisztikus államberendezkedését igazolta, hanem azt is, hogy ama nemzeti gondolatot, mely e centralisztikus állami berendezkedés alapjául szolgál, a hadsereg katonai okokból *a harcképesség növelésének, a teljesítmények fokozásának érdekében* oly energikus következetességgel igyekezett keresztülvinni, hogy — ha csak módja volt rá — egészen a legkisebb egységekig, nem is az ezredig, a zászlóaljig, vagy a századig, hanem el egészen a szakaszokig, s a rajokig keresztül vezette azt a berendezkedést,

hogy a magyar elem jelenléte a maga szuggesztív erejével a saját lendületének sodrába kapja a melléte veszteglő s az ő természetes hegemoniája alatt egységesülő nemzeti-ségi energiákat. A motívum tisztán katonai, az érdek: a harcképesség s a harclendület tökéletesítése, de az, hogy ez a motívum s ez az érdek *azt* a gondolatot domborította ki, mely a magyarságot a nemzetiségek természetes egyesítőjéül s a magyar nemzeti hegemoniát szükségesnek ismeri el, messzemenő politikai tanúságokat rejt magában.

Adva van az egész keret, amelyben nemzetiségi politikánknak mozognia kell. Ne tegyünk egyebet, csak amit a hadsereg tesz a saját katonai céljai érdekében. *Nemzeti szervezetünk minden sejtjébe be kell vinni a magyar elemet*, hogy az ez által mindenütt közvetíthesse a magyar államalkotó erő kisugárzásait. Mindenütt, a legkisebb egységben is jelen kell lennie a magyarságnak, mert ezen az úton, az egyenruhából civilbe öltözött szakaszok és rajok is a magyar lendület sodrába jutnak.

Nem jelent ez radikális nemzetiségi politikát. Csak azt jelenti, hogy *nemzeti életműködésünknek öntudatlanul is egészséges irányát öntudatosá kell átszervezni*. Eddig is az volt fejlődésünk tendenciája, hogy Magyarország magyar ország s hogy az állam jellege minden intézményében és életnyilvánulásában, kifejezésében magyar nemzeti. Ez a tendencia fényes próbát állott ki a háborúban. Ha tehát a mi kapkodó és egyenletlen nemzetiségi politikánk mellett is ennyire érvényesült a nemzet egészséges életműködésének ez a tendenciája, mennyivel inkább kell akkor érvényesülnie annak egy energikus és egyenletes politika következményeként, mely a hadseregtől eltanult következetes, gyors, mindenütt egységesen érvényesülő cselekvéssel biztosítja céljait.

Háborút követő politikánk *negatív* tételének e helyen való alkalmazása miben áll már most?

Abban, hogy *a magyar nemzeti jelleg centralizáló erejét semmiféle célból és semmiféle érdekért nem szabad csökkenteni!* A háború a nemzeti államok erejét igazolta! Semmi szükség sincs arra, hogy annak a föderatív berendezke-

désnek mintájához közeledjünk, mely Ausztriában áll előttünk s amelynek hátrányos, minden erő kifejtésre kevésbé képes konstrukciója ugyancsak a háborúban lett egészen nyilvánvalóvá. *Ebben az országban az államalkotó képesség, erő és hivatás a magyarságé!* S ha ez a minden életjelenségünket uraló nemzeti gondolat a háború tüzeiben katonai lendületünk és állóképességünk biztosítékának s politikai föllépésünk impozáns egységében fő tényezőnek bizonyult, a dolgok természetes rendjét összekuszáló politika volna nemzeti kifejlődésünk menetét más irányba fordítani.

Nem maradhatunk azonban annyiban, hogy ne fordítsuk az eddigivel eltérő irányba a rudat, hanem a háborút követő politika *pozitív* tételeit is alkalmazzunk kel-L. Az a politika, mely a múltban a nemzet egészséges életösztönére bizta e tekintetben minden gondját s a dolgok természetes kifejlődéseképpen meglehetősen könnyen könyverte egymás mellé a rendszertelenül torlódó jó és rossz eredményeket, helyet kell hogy adjon az irányelveket mindig szem előtt tartó, rendszeres és megszervezett politikának. *Az uralkodó vezérelv, hogy vagy egységes nemzeti állam leszünk, vagy elpusztulunk!* S amikor ilyen súlyos alternatívát állít elénk a végzet, nem bízhatjuk csak a jó sorsunkra ezt a mindennél fontosabb problémát — amaz elv alapján, hogy «valahogy csak lesz, mert úgy még sohasem volt, hogy sehogyse lett volna».

A radikális politika így gondolja, s így gondolja valahogy *Hegedűs* Lőránt is. Nézete szerint a nemzetiségi kérdés minden nemzetiségi politika nélkül megoldódik — azáltal, hogy idővel meg fog szünni a nemzeti érzékenység érzete. Szerinte az egész kérdés a gazdasági vonatkozásokban érdemel csupán figyelmet. Párhuzamot von a vallási villongás és a nemzeti súrlódások között. Valamikor késhegyig menő harcban állottak egymással szemben a magyarok s rossz magyarnak s kipusztítandónak tartották egymást — csak azért, mert más és más templomban dicsérték az Urat s az egyik templomon kereszt volt, a másikon csillag, meg kakas. Az egymást követő, összeháza-

sodott nemzedékek során azután valahogy elillant az indulatok robbanó heve, ma nincs többé felekezeti kérdés, s az emberek nehezen értik meg, miért gyűlölte a pápista magyar a kálvinistát s viszont. így lesz a nemzetiségi kérdéssel is. S eljön az idő, amikor a *különböző nyelveket beszélő, jó magyarok* azt fogják nehezen megérteni, miképpen lehetett súrlódás a magyarok között valaha — csak azért, mert az egyik magyar magyarul beszélt, a másik meg tótul, oláhul, németül.

Lényegileg talán a múlt passzív nemzetiségi politikájának igazolása akar lenni ez a kissé merész párhuzam, de — bár tetszetős — belső igazsága nincs. A vallási és nemzeti ellentéteket így párhuzamba állítani nem lehet. Megvan a nemzetiségi kérdésnek is kétségkívül a vallási, a felekezeti karaktere, de csak annyiban, mint arra már fentebb rámutattunk. Az, hogy a nyugati keresztyénség egyes felekezetei közül melyiknek sikerült a magyarság lelki irányítása, mindegy, mert nemzeti gondolatunk általában csak a nyugati keresztyénség irányítását szükségeli. De már az nem mindegy, hogy a keleti keresztyénségnek történelmünk során mindig inkább centrifugális hajlandósága milyen erőhöz jut sorsunk intézésében. *Ez nem mindegy ma sem.* Az az álom pedig, mely a nemzeti eszme diadala nélkül várja a nemzetiségek súrlódásmentes összeműködését, nem magyar álom. A magyarul beszélés és a tótul, vagy oláhul beszélés nem mindegy! Nekünk nem lehet célunk, hogy a «magyar» szó egy olyan testetlen, lelketlen, nemzeti egység nélküli népegyveleget jelentsen, melynél az, hogy «magyar» nem a magyarságot, hanem pusztán az állampolgári hovatartozandóságot fejezi ki.

A mi ideálunk a magyar Magyarország! A kifejezetten magyar jellegű, nemzeti állam. Az a cél tehát, amely felé állami fejlődésünk önmagától is igazodott s amely szükségszerű cél, hiszen ez a fejlődés csúcspontja, az állam legfejlesztettebb jelentkezési formája s azon fordul meg államalkotó képességünk teljességének kérdése, hogy el tudjuk-e érni ezt a célt, vagy sem. Ezt a gondolatot, mely-

nek egészséges, szükségszerű és erős voltát a háború tüzfénye mellett sorsunk könyvében lángoló betűkkel olvashatjuk, nem hagyhatjuk elcsenevészedni, valami kapkodó politika játékszereként a véletlenre bízni többé! Le kell vonnunk háborút követő politikánk pozitív tételeit, már csak azért is, mert hiszen a hadsereg jár jó példával előttünk.

A magyarság hegemoniáját — egészen a legkisebb egységekig biztosítani kell. Ahol a nemzeti vérkeringés erek hiányában nem működik, ott megfelelő intézkedéssel *ereket kell teremteni a vérkeringés számára.* A hadsereg által produkált minta szerint ugyanazt az organizációt meg kell teremtenünk állami életünk egészére nézve is. A *telepítési politika* gondolata régi dolog. A *Beksics* Gusztáv magyar álmai közismertek.

Azt a szociális és birtokpolitikát, amelyről a hatodik részben lesz bővebben szó s melynek keretében volna a katonák méltó jutalmazásának kérdése is megoldandó, töltsük meg nemzeti tartalommal. Nemzeti gondolattal kell telíteni azt az akciót, hogy hatása ne csupán az egyének, de *a nemzet részére is jutalom legyen!* A nemzetiségi tömegek között a magyar elemet kell földhöz juttatni, míg a nemzetiségi nincsetlenek táborát a magyar vidékek felé kell irányítani. Ha ez a politika gondosan szem előtt tartja, hogy minden szakaszban, minden rajban, *minden járásban, minden faluban de facto az energiák élére állítsa a magyar elemet,* akkor a magyar szuggesztíó erejét mindenütt jelenvalóvá, hatását mindenütt érezhetővé, gyümölcsét mindenütt érlelődővé tette.

Természetesen még igen jelentékeny gazdasági ágai vannak a nemzetiségi politikának. Elmélete és elvi álláspontja ellenére is kitűnő, egészséges ötleteket vet fel a *Hegedűs* Lóránt könyve. Különösen *a határmenti földterületek birtoklásának kérdésében üdvözljük álláspontját* s tartjuk a nemzeti politika érdekében föltétlenül megvalósítandó propozíciónak. — De ha már a gazdasági kérdéseknél tartunk, gazdasági politikánknek energikusan oda kellene hatnia, hogy *pénzintézeteink nemzeti fiziógnómiához,*

nemzeti lélekhez jussanak, mert csak így képesek egyen-súlyozni a nemzetiségi pénzintézetek működését. Nem szabad a tőke nemzetköziségét szabadjára eresztetni, hanem — szép hasonlat ez, alkalmazzuk itt is — nemzeti szeleket kell a tőke vitorláiba fogni, hogy ne csupán a nagyobb osztalék és a momentán eredményes üzlet kikötői felé hajókázzanak. Hiszen a nemzetiségi tendenciákat szolgáló bankok példája gyönyörű bizonyíték arra, hogy magasabb etikai alapon *dolgozni* tulajdonképpen üzletnek is sokkal okosabb a rövidlátóan önző spekulációnál. Persze ahoz, hogy ezek a gondolatok keresztülvihetők legyenek, szükséges volna az is és talán legfőképpen, hogy a magyar bankok összetétele is azonmódon ölelje fel a magyar nemzeti intelligenciát, amiként a nemzetiségi bankokat a nemzetiségi intelligencia hozta létre és dirigálja.

Köteteket kellene írni, ha teljes részletességgel kifejtenők a nemzetiségi politika feladatait. Erre azonban nem vállalkoztunk. Csak az elvek, az irányok megállapítása lehet feladatunk. Minden ágában a nemzeti életműködésnek — a legkisebttől a legnagyobb körig — a magyar elem nemzeti megnyilatkozásának és kifejlődésének útja biztosítandó. Ez az elv. Ennek kell érvényesülnie a politikai kérdésekben ép úgy, mint a katonai, az egyházi, a gazdasági és főképp a kulturális kérdésekben. Az egyházi és kulturális kérdések, bármily kényesek is, ennek az elvnek szem előtt tartásával oldandók meg. *A nemzetiségi egyházi vagyон kérdése legelső sorban veendő tekintetbe a birtokpolitika reformjánál* A gyülekezési és egyesületi jogban olyan szellemet kell teremteni, mely *a nemzetiségi kultúregyletek mögött lappangó törekvéseket* paralizálhassa. *A nemzetiségi lelkész-, tanár- és tanítóképzés feladatának állami kézben kellene lennie,* vagy — ha ennek keresztülvitele sok sür-lődásra vezetne — az állami felügyelet és ellenőrzés gyakorlását teljesen intenzívvé kellene tenni. Ezek« azonban mind — fontosságuk mellett is — oly elágazó részletek, mikre nincs módunkban kiterjeszkedni.

Fölmerült a kérdés: nem tartozik-e a magyar állam jutalommal a nemzetiségek irányában ama törhetetlen hü-

ségért, mely a közös vérontásban hűséges lélekkel pecsételi meg közös sorsunkat. További kérdés tehát, hogy a nemzeti állam gondolatának intenzív, aktív politikája nem a jutalom ellenkezőjét, nem büntetést — megérdemelt jutalom helyett meg nem érdemelt büntetést — jelent-e a nemzetiségekre?

Megállapítottuk, hogy *a jutalom politikai jogok ötlet-szerű dobálása nem lehet*. Megállapítottuk, hogy katonáinkkal szemben — nemzetiségi különbség nélkül — szociális politikával, okos birtokpolitikával rójuk le tartozásunkat, ha nyugodt, rendes, méltó egzisztenciális alapot és elhelyezkedést biztosítunk nekik. Ebben a keretben tehát a nemzetiségi katona ép úgy megtalálja jutalmát, mint a magyar.

Arról, azonban, hogy ez, vagy az a nemzetiség, *mint ilyen*, a maga különállásának szilárdítása útján jutalmaztassék, szó sem lehet, mert ez annyit jelentene, hogy a háborúban igazolást nyert államszerkezet lazításának sikamlós útjára lépnénk. *Minden így felfogott nemzetiségi jutalom egyben a magyar fajta büntetését jelentené!*

Nem helytálló érvelés e tekintetben az sem, hogy akik bebizonyították szilárd hűségüket, azokkal szemben nem indokolt többé a nemzeti bizalmatlanság. Hiszen éppen a magyar állani nemzeti jellege, nemzeti alapgondolata, felépítésének és fejlődésének természetes nemzeti tendenciája idézte elő, centralisztikus nemzeti berendezkedése eredményezte, hogy ebben a szilárd halmazállapotban kerültünk a történelem mérlegére. *Ez az eredmény ebből az alapból sarjadzott ki!* Es mert az eredmény megnyugtató, ennek alapját nem félretolni, hanem fejleszteni és tökéletesíteni kell. Rossz vízi mérnök lenne az, aki a gátat lazítaná akkor, amikor az árvíz dühödten hőmpölygő áradatában szilárdnak és erősnek bizonyult az a gát!

Horvátországról e részben nem kívánunk részletesebben szólni. Horvátország történelmi múlttal és a horvát nemzet történelmi jogokkal rendelkezik, miket tiszteletben tartani, különösen ezeknek a nagy időknek teljen meg-

nyugtató tanúságai után, a magyarságnak bajtársias és testvéries kötelessége. Azt azonban nem lehet és nem szabad, a nemzeti politika ismertetett törvényei mellett, soha többé túrnunk, hogy az a — bár kis számú, de igen értékes magyar elem, amely Horvátországban él, *elnyomott nemzeti-ségképen* kezeltessék.

VI.

MAGYARORSZÁG társadalmi, szociális életét befejezetlen, kialakulatlan, forrásban levő állapotban találta a háború. Az egyes osztályok laza kavardásban keresték helyüket miket még nem jelölt ki határozottan egyiknek sem a fejlődés kényszere. Külön-külön is bizonytalan összetételükkel növelték az általános rendezetlenség, el nem helyezkedettség zűrzavarát. A felső- és az alsó osztályok életműködése még nagyjából hozzá igazodott ahoz a nemzeti alapgondolathoz, mely az egyes osztályok szerepét a nemzeti állammá érés folyamatának sodrában kijelöli. A legfontosabb elem, a középosztály helyénjizonban vigasztalan káosz Jilt orgiát. A régi nemzeti, történelmi középosztály leromlott, örökébe a nemzeti irányú és összetételű polgári társadalomnak kellett volna lépnie, azonban ez a polgári középosztály még nem alakult ki s a legkülömbözőbb tendenciájú, fajsúlyú, érdekű és lelkületű, a gondolkozás és az ideológia más és más területeiből táplálkozó csoportoknak közös vérkeringéssel együvé nem fűzött, rendszertelen egymás mellé, fölé és alá kuszálása az a zűrzavar, mely *a nemzeti középosztály kiegyenlítő, egyensúlyozó, konzerváló hivatására* természetesen sem kellő fogékonysággal, sem kellő képességgel nem rendelkezett. Gazdasági életünk különböző ágai ugyanezt a rendszertelen képet tükrözték vissza. Kulturális életünk a középosztály egyenlőtlen összetételének következményeit nyögte.

Messze vissza kell mennünk a múltba, hogy ennek az áldatlan állapotnak okait megállapíthassuk.

Rámutatunk dolgozatunk többi részében az államfejlődés egészséges menetének törvényeire. Az állami életre

képes s erre szervezett társadalom fejlődésének végső csúcspontja a nemzeti állam. A nemzeti egységben összeolvadt nemzeti állam és társadalom, míg a fejlődés során ezt a diadalmas eredményt meg nem teremtették, kell, hogy politikájukat a nemzeti egység gondolatának rendeljék alá. Ennek a tételnek egyszerű konzekvenciája azután az a másik tétel, hogy *liberális politikát csak a nemzeti egység kifejlődéséhez megérkezett államok folytathatnak*. Egyrészt az elmélet, másrészt a történelem, az élet bizonyágtétele tehát az a megállapítás, hogy előbb a nemzeti egységnek kell megalakulnia s csak azután következik az állami élet szabadelvű átszervezése. A szabadelvűség a nemzeti érettségnek gyermeke. Ahhoz tehát, hogy a szükségképeni következmény: a gyermek, az egészséges szabadelvűség megszülessen, előbb a nemzeti egységgé olvadás folyamatát kell befejezni, mert *a nemzeti egységnek szükségszerű következménye ugyan a liberalizmus, de csak következménye*.

Másik tételünk, a fejlődés mibenlétét és szükségszerűségét véve alapul, megállapítja, hogy az állam életében az egészséges fejlődésnek csak a *szükségszerű reformok* állanak szolgálatában. Ennek a szükségességnek pedig a már többször kifejtett *kikényszerítés* a kritériuma.

Mielőtt most már a két tétel alapján a magyar állam liberális átszervezését kritika tárgyává tennők, egy pillantást kell vetnünk a *rendi Magyarország* épületére.

Miként általában mindenütt a rendiség töltötte be ezt a szerepet, úgy nálunk is *a rendiség volt a nemzeti egység kifejlődésének eszköze*. A hivatalos államot a rendek alkották. A szent korona tagjai: a király és a rendek, a nemesség. A nemesség pedig magyar volt az utolsó porcikájáig s míg a saját rendi praerogatíváit védelmezte, öntudatlanul is biztosította a nemzeti egységgé fejlődés menetének zavartalanságát, mert általa a nem magyar eredetű energiáknak is az egységes magyar gondolat energiájába kellett olvadniuk. Kezében volt a vagyon ereje: az ősiség és a földesúri jogok által. Kezében volt a törvényhozó és a végrehajtó hatalom, az adminisztráció: az országgyűlés és a vármegye útján.

Ebben az ősi alapokon épített konstrukcióban állami életünk nemzeti kifejlődése zavartalan erővel működött. A kipusztult ország lassan benépesedett és a magyarság ereje rohamosan nőtt. A földesúri és egyházi telepítések rendkívül nagy nemzeti sikerére már rámutattunk. De nem lehet eléggé hangsúlyozni ezeket az elévülhetetlen érdemeket.

II. József tiszára doktriner politikája intézte az első támadást a rendiség ellen. József császár beolvasztási politikát folytatott. A törvényes formaságok között gyakorolt hatalmat abszolútnak vélte a törvényes formaságok *nélkül* is. Tapasztalnia kellett azonban, hogy *a törvényes formaságoknak magyar lelke van* s amikről ő — *talán joggal* — azt hitte, hogy már csak a nemzeti érzékenységet elaltató fikciók, azok legyőzhetetlen nemzeti akadályok gyanánt tornyosultak politikája elé. Emberileg gyönyörű tételek azok, mikkel a felvilágosult abszolútizmus ellenünk hadakozott. Az is kétségtelen, hogy egy *mindenképpen érdektelen* történetbuvár a magyar nemesség ellenállásában a dikciókon túl az *osztályönzés keménységét* sokkal inkább felfedezi, mint az ideális javak védelmének lendületét. Azonban hát *épen ez a magyar rendiség legnagyobb büszkesége és dicsérete!* Áz, hogy *egészséges szociális önzéssel* védte önmagát, egyéni- és osztály-érdekeit s nem hódolt be a gyönyörű teóriák szárnyaló hevének. Mozdulatlan szilárdsággal a hazai, a történelmi talajon maradt s nem engedte a lelkét idegen elméletek varázskörébe. Erezte, hogy a *rendi szervezetnek addig kell élnie, amíg a nemzeti egység kiépülésének szüksége van rá.* A nemzeti egység természetadta célja jelentkezett a magyar nemesség osztályönzésében, mely amikor a saját érdekeinek megfelelő nemzeti szervezetet védte, «gyűttal megakadályozta azt a felesleges, alulról nem kényszerített, tehát *szükségtelen* általános jogkiterjesztést, mely a nemzeti egység kifejlődésének útját egyszersmindenkorra eltorlaszolta volna előttük. A vezetők lelkében öntudatos nemzeti politika volt ez. Gyönyörű bizonyítéka ennek az 1790/91-iki országgyűlés! S elvégre ez a lényeg s nem az, hogy a tömegek indulatát az osztályérdek sérelme kapcsolta bele a nemzeti politika erejébe.

Nem tudtak a külföldi liberális teóriák a francia forradalom vihar szárnyaival sem áttörni a rendiség egészséges nemzeti életöszönén. Napoleon proklamációja hiába keresett talajt nálunk az «emberi jogok» számára, mert a rendi szervezet inzurgensei a király zászlója alatt verekedtek. Azoknak pedig, akiknek lelkében kicsirázott ezeknek a lázas időknek jakobinus gondolata, ez a keményen nemzeti rendiség maga készített vérpádot.

Hogy *ugyanaz* a rendiség, mely ilyen egészséges osztályönzéssel védte önmagában a nemzeti kifejlődés biztosítékát, később mégis *önmaga vetett véget életének*, példátlan dolog a történelemben!

De tartsunk rendet. Az a konzervatív nemzeti politika, melyet a rendi Magyarország folytatott, nem jelentett életetlen tespedést. *Grünwald Béla az Új Magyarországot* akarva a *Régi Magyarországot* ellentétképpen megrajzolni, a *Széchenyi István* gróf politikai pályáját írja le. A fejlődés egészséges útját, azt, mely nem Potemkin-falvakat gyárt, nem külső keretek halmozásában, hanem a belső tartalom kiépítésében teljesíti feladatát, világította meg előttünk minden időkre a *legnagyobb magyar* zsenialitása. A nemzeté érlelés napfényéhez vezetett minket. Azt mondtuk, nem ér semmit a radikális jogkiterjesztés politikája, ha nem a nemzet kifejlődése után és nem *ennek kényszerkövetkezménye* gyanánt történik. A nemzeti kifejlődést azonban lehet siettetni és erősíteni. A közgazdaság és a kultúra azok az erőtényezők, mik a folyamat gyorsítására és az eredmény előidézésére képesek.

S mégis: a másik útra léptünk. A *Kossuth* Lajos radikális politikája győzött. A jozefinizmussal szemben még egészséges önzéssel viaskodó nemzeti középosztály lelkén urrá lettek azok az idegen talajból fakadt teóriák, melyek hiszen kifakadtak volna a magyar talajból is, de a *maguk idejében*. Nálunk a szabadelvű reformokat nem a nemzeté érlelődött nép csikarta ki magának, hanem a rendi Magyarország alkotta meg.

Hogy mik voltak ennek a radikális, minden történelmi fejlődést ketté vágó reformnak eredményei, látni fogjuk.

Most engedjünk meg magunknak egy rövid kitérést.

Hol keressük a dolgok mélyén fekvő magyarázatát ennek a nem szükségéből, hanem elméletekből fakadt politikának? Elég magyarázat-e *Kossuth* lánglelkének fanatizáló ereje? Hiszen tudjuk, hogy a lelkesedés mellett ott lappangott a higgadt megfontolás is, melyet a terror és a népszerűtlenség ódiuma hallgatásra kényszerített. Amiként azonban a természetes fejlődés útjának organikus védelme volt a rendiség osztály önzése a jozefinizmussal szemben, azonképen ugyanennek az organikus törvénynek itt is érvényesülni kellett volna. Miért nem érvényesült hát?

Itt a rendiségnek ama másik magasztos hivatására kell utalnunk, mely a magyar alkotmány védelmében s állami életünk teljességének kiépítésében állott. Politikai gondolat-és érzésvilágunkat 1848 előtt, már 1790 1791-től, de sokkal inkább 1825-től kezdve a magyar államiság alkotmányos függetlenségének törekvése determinálta. Ez a törekvés lendületében, intenzitásának belső feszítő erejében egyre növekedett. Miután pedig *a nyugati minták a független államiság és a radikális jogkiterjesztés együttesen képét tárták* a mi politikánk irányítói elé, ezek természetesen a készen kapott ideák *teljes* megvalósítására törekedtek. Nem disztintváltak ezek a politikusok, nem tették a történelem-filozófiai és politikai kritika boncasztalára ezeket a sorsdöntő kérdéseket, hanem gyönyörű álmuk rabjaiként csak lelkesedtek értük. A francia forradalom hármasszavaért lángolt a lelkük s ugyanazzal a lendülettel, mellyel a magyar állam *szabadságát* Bécs ellenében követelték, a szabad magyar állam erkölcsi és természetes köteletségének tekintették az *egyenlőség* és a *testvériség* megvalósítását. Külömben is természetes dolog, hogy az állami függetlenség attribútumainak az a villámgyors tempójú megvalósítása, amely a 48-as törvényekben történt, *magával ragadta a törvényhozás lelkét az állami élet valamennyi területére* s a radikális lökés ereje mindenütt érvényesült.

Ezek a vázlatos megjegyzések máris közelebb visznek minket a 47/48-iki országgyűlés lelkének megértéséhez. Azt a fonalat, mely még hiányzik a tökéletes megértéshez, *Ung*

vármegeye akkori követének: *Bernáth* Zsigmondnak emlékezései adják kezünkbe.

Ez emlékezések szerint azoknak a férfiaknak ellenállása, akik csak a nemzeti függetlenség megvalósítását tekintették az országgyűlés feladatának, de a radikális jogkiterjesztés politikáját konzervatív lélekkel utasították vissza, hirtelen roppant ketté. A nemzeti élet teljességéért, a magyar állam történelmi függetlenségéért viaskodó, rendi Magyarországgal szemben a II. József politikájához nyúlt a kamarilla. Már kész volt Bécsben minden, hogy egy hatalmas lendületű jogkiterjesztéssel ledöntsék a magyar osztályok történelmi korlátait s ezzel a hirtelen meglepetéssel a nemzetté tett néptömegek rokonszenvét a kellemetlenkedő középosztály ellen állítsák csatasorba. Ezeket a terveket, ezeknek perfekt voltát pattantotta ki a véletlen a magyar országgyűlés vezető tényezői között s az eredmény az volt, hogy a radikalizmus konzervatív ellenzéke leszerelt: ezt a szerepet, *a jobbágyság fölszabadításának, a szabadelvűség megvalósításának szerepét nem engedhette át a magyar nemesség az abszolút hatalomnak!* Ha már a radikális jogkiterjesztés politikája nem volt kikerülhető, arra törekedtek az országgyűlési ellenzék konzervatív felfogású tényezői, hogy a fölszabadítandó néptömegek tőlük, *a magyar nemességtől kapják jogaik teljességét!* Nemcsak azoknak a férfiaknak igazolása ez az adat, akik a 48-as reformokban, az állami függetlenség kikényszerítésének szükségén túl, a történelmi alapokon való fejlődést radikális eliramodással tették lehetetlenné, hanem döntő súlyú bizonyíték arra is, hogy *a radikális jogkiterjesztés politikája sohasem fakadt magyar talajból.* Bécsi sakkhúzás ez a magyarság és különösképen a magyar középosztály ellen, József császárnál ép úgy, mint 1848-ban s 1905-ben is!

De térjünk vissza a következményekhez, miknek kifejtését tervbe vettük.

A történelmi folytonosság megszűnt. S miután a rendi szervezet öngyilkossá lett s a szabadelvű reformok szabadelvű államkonstrukciót létesítettek, mielőtt a nemzeti egységgé forrás folyamatát befejeztük volna, *a hivatásuktól*

félretolt osztályok céljukat veszve sodródtak az események sodrába s a hivatás nélkül funkcionálók és a funkciók nélküli hivatásosak bábeli zűrzavara keletkezett.

Rámutatunk, hogy a nemzeti társadalom legfontosabb szerve a nemzeti középosztály. Ez az irányító, ez az egyen-súlyozó tényező. Nos, a mi nemzeti középosztályunk szét-züllését, leromlását ez az átmenet nélküli radikális poli-tika idézte elő és előttünk áll a tragikum, hogy *a szabad-
elvétség hirtelenül szabad levegője ép annak az osztálynak
szerzett halálos betegséget, mely a maga nyilvánvaló fel-
áldozásával a többiek javára a szabad levegőnek ablakot
nyitott.* A pusztulás oka az a radikális politika, mely a magyar nemességet, ezt a versenyre, korlátlan gazdasági küzdelemre sohasem nevelt osztályt átmenet, fejlődés nélkül, erre a fejlődési fokra még éretlenül a szabad gazdasági verseny viharába dobta, ahol a küzdelemnek, *olyanokkal szemben, akiket viszont évezredek gazdasági kényszerült
tusája nevelt a küzdelemre,* természetszerűleg az ő össze-törésével kellett végződnie. Az ösiség kizárta a gazdasági versenyt. Biztosította, ha az egyénnek nem is, de az osztálynak egzisztenciális folytonosságát. Megszüntetése az alapot rántotta ki középosztályunk lábai alól, anélkül, hogy más alapokra, átmenet útján, csöndesen átvezették volna ezt a középosztályt.

Főuraink jelentékeny részét megmentette ettől a sorstól a hitbizomány, melyek mint egy-egy Ararát hegye maradtak meg az általános vizözönben, föntartva lényegükben az ösiség gazdasági alap gondolatának egy halván}⁷ anakronizmusát. De elég volt a középosztály pozíciójának elvesztése ahhoz, hogy ez a súlyos csapás bénítólag és ferdítőleg hasson nemzeti fejlődésünk minden ágára. *A gazdasági versenyben természetszerűleg lemaradt nemzeti középosztály a hivatalokba szorult s gazdasági életünk irányítása nemzeti tendenciák nélkül tévelygett.* A polgári réteg magyar kialakulása hova-tovább elmosódottabb. S csupán mint tényt szögezzük le, hogy a polgári intelligencia legjelentékenyebb kiegészítési kerületei nem a magyar nép rétegeiben vannak, hanem a zsidóságéban. Egy szikrányi antiszemitizmus sem

irányítja megállapításainkat. Csupán a tényt szögezzük le, hogy a zsidóság erősen észlelhető fejlődési törekvése szerint *csak közép- és felső osztályaink keretében akar elhelyezkedni*, magyar nemzeti alsó rétege még átmenetileg sincs. S ha szellemi és gazdasági életünk kialakulása túlnyomólag általuk és nem a magyar nemzeti elemek útján történik, nem csodálkozhatunk rajta, hogy *a fejlődés menetének nemzeti életerejé az ő befolyásuk fokozódó túlsúlyával egyenes arányban csökken*. Természetes, hogy életképességük erejét érvényesíteni akarják s világos, hogy ezer esztendő elnyomása alatt szerzett versenyképességük — szemben az erre nem nevelt és sohasem szorult nemzeti rétegekkel, folytonos eredményeket ér el. De viszont kétségtelen az is, hogy bármily értéket jelentsen reánk nézve is az ő élet- és versenyképességük rengeteg sikere, nemzeti egységgé forrásunkat csakis egy nemzeti talajból fakadt s lelki összetételének *kényszerűen nemzeti harmóniája folytán kényszerűen nemzeti tendenciákat szolgáló középosztály* biztosíthatja.

Nézzük most már a magyar népet. Azt a népet, melyet a 48-as országgyűlés rendjei magukhoz emelni akartak. A parasztot.

Az a hatalom, mely a történelmi középosztály kezéből kicsúszott, ép oly kevésbé került a jobbágyból polgárrá emelt paraszt kezébe, amily kevésbé lettek parasztbirtokokká a falusi udvarházak és a dobra került nemesi birtokok. Bizonyos ugyan, hogy az alsó osztályokban egyáltalán nem volt katasztrofális hatása a radikális átalakulásnak, sőt a dolog természeténél fogva a szabaddá lett pálya ezer lapangó tehetség és energia előtt nyitott utat, azonban — higgadt bírálattal nézven a dolgokat — megállapíthatjuk azt is, hogy a fejlődésnek az a robbanásszerű lendülete, melyet a szabadelvű átszerveződésnek *egészséges fejlődés mellett* előidéznie kellett volna, elmaradt. A nép nem volt tagja a szent koronának, nem biztosította osztályérdekeit az ősiség s bizony keményé edzette őt is az évszázados küzdelem az állam, a földesúr és a saját életéhek terheivel, mindezeknél fosva tehát a szabad verseny átmenet nélkül

jött forgószelebe jutva, nem állott oly gyámoltalan készületlenséggel, mint a középosztály. S mégis: a szabadelvű átalakulás nem vont maga után semmi olyan nagyobb szabású kiválást, mely az életképtelen középosztályt *ugyanolyan magyar*, paraszti tartalékokból frissítette volna feké. A kiválás várható tömegének ez az elmaradása csak előrebocsátott tételeinket igazolja. Népünk nem követelte, nem kényszerítette magának azt a radikális átalakulást, melyet váratlanul megkapott s hogy mégis megkapta, nem tudta azt teljes mértékben kihasználni, mert még belső odaigérésének processzusa nem fejeződött be akkor. Ha befejeződött volna, akkor *ez a belső erjedés maga feszítette volna szét a rendiség korhadi oszlopait* s átvette volna a leromlott középosztály szerepét és hivatását. Így azonban az a keret, melybe természetes fejlődése történhetett volna, a *nemzeti* középosztály kerete egyre foszladozott s lelkétől idegen motívumok röpködtek feje fölött a levegőben. Gazdasági fejlődése sem lehetett az, amely egy óvatosan előrehaladó politika mellett bizonyára lett volna. Csak igen kis mértékben s csak legutóbb tudta itt-ott a parcellázás a földinséget kielégíteni, míg általában a közép- és nagybirtok tulajdonváltozásai csak — nem mindig szerencsés — személycserét jelentettek. Az államélet liberális tendenciája iparfejlesztő politikával kereste a jövő gazdasági lendületét, a helyett, hogy egészséges birtokpolitikával itthon marasztalta volna az Amerikába tóduló tömegeket. A különböző elemekből minden egység nélkül tarkázódó intelligenciával nem volt meg többé a népnek az a belső bizalmas viszonya, mely a régi középosztállyal összefűzte s ez a polgári intelligencia is — városokba tódulva — csak valami elméleti, irodalmi, fiktív népet ismert és ismer, nem a *magyar* népet. Szóval hát az a zűrzavar, mely a társadalmi elhelyezkedés alapjainak és szabályozó tényezőinek a történelmi fejlődéstől való elszakításából és levegőbe építéséből keletkezett, a parasztot is csak úgy forgatja a levegőbe ide-oda, ép úgy, mint a többit. Szándékosan beszélünk a parasztról, amikor a népről van szó. Mert *Magyarországon a paraszt a nép*. Hogy keletkeztek a gazdaság fejlődése nyomán

újabb rétegek is s hogy az ipari munkásság, helyesebben a gyári munkásság létezése nálunk is megteremtette a szociáldemokráciát, jól tudjuk. De ez ma még oly kicsiny körű jelenség s a nagy összefoglaló szempontok részére még olyan kevésbé szolgálhat támasztó pont gyanánt, hogy Magyarország népét nem vagyunk hajlandók benne látni.

Nem mulaszthatjuk el, ha már itt tartunk, hogy rá ne mulassunk a magyar nép olyan politikai szervezetére, melynek keretében sokkal inkább kereshetjük népünknek *osztályérdeket szolgáló* elhelyezkedését, mint a nemzetközi szociáldemokráciában. Ez a politikai szervezet: a *magyar kiskgazdapárt*. Ha tény, hogy a magyar nép típusa nem a munkás, hanem a kiskgazda, a paraszt, akkor különös szerencsének kell tekinteni, hogy a magyarság egészséges politikai ösztöne megszervezte a kiskgazda-pártot. Ha van a magyar népnek olyan radikális rétege, mely a létező pártok keretén belül nem találja helyét, csak egészséges, megnyugtató, ha ennek a radikális rétegnek feszítő ereje nem engedte magát a szociáldemokrácia különböző alakulataiba, vezetőkeibe kapcsoltatni, hanem maga teremtett magának olyan formát az érvényesülésre, mely kizárólag az ő képét tükrözi vissza. Érdekes összehasonlítás kínálkozik e két szervezet között már a szerint is, hogy *kik a vezetők* itt és ott. A szociáldemokrácia szervezetét nem ipari munkások igazgatják, hanem a radikalizmusból élő, hogy úgy mondjuk, honoráciorok, a különböző szervezetek fizetett hivatalnokai. A kiskgazda pártnak *ellenben* minden tagja, minden vezetője, sőt minden országgyűlési képviselője is *csupa magyar kiskgazda!*

Amióta letértünk a biztos útról s a 48-iki magyar nemesség idealizmusától elvakítva, *torony-irányában* vágunk neki a célnak — hátha így hamarabb elérhetjük azt — azóta nemzeti egység felé fejlődésünk ellanyhult, bicegő fejlődés csupán. Mindenféle utat megpróbáltunk s újra meg újra mégis új utakat kerestünk. Egységes összetételű, nemzeti irányú, egészséges társadalom híján, az ezer töredék és csoport mind a maga útján akart haladni. Nincs az a politikai elv, az a bölcs teória és bolondgomba, mely-

nek nálunk hangos csoportja ne támadt volna. Az a sok ferdeség, mely köztünk terpeszkedett és a rengeteg névtelen probléma, mely csupa kérdőjellel hintette tele közéletünket, mind abból a Pandora szelencéből szabadult reánk, melyet egy lánglelkű, de rövidlátó politika nyitott szabaddá.

Ezzel az egységessé nem alakult, véglegesen el nem helyezkedett, zavaros társadalmi szervezettel mentünk a háborúba. Igen sok közéleti és gazdasági ferdeségnek, amelyet a háborús viszonyok termeltek, találhatjuk meg a kiinduló pontját ebben az állapotban. A társadalom szakadozottsága, főképen a középosztály ezer rétegű egyenlensége lehetővé tették olyan elemek beszívargását és felszínre vergődését, melyek igazán nem tartoztak a kívánatosak közé. Máról holnapra rengeteg vagyont halmozott föl a kockázat és etikai alap nélküli, ép ezért szertelenül merész és korlátlanul lelkiismeretlen spekuláció. Emberek, kik azelőtt a bizonytalan üzletek dsungeljének fényes nappal sohasem látható lakói voltak, ma már tömött bugyellárissal hemzsegnek mindenütt, ahol eddigelé egyedül a közép- és felsőosztályokhoz tartozás kelléke biztosított belépő jegyet. Viszont egy lehetetlenül súlyos és naponta lehetetlenebbül súlyosbodó gazdasági keresztrel rója az utat a háború Getsemáné kertjében az a történelmi középosztály, mely amikor a radikális reformokkal megindult folyamat kidobolta lába alól az ősi földet, a magyar állam hivatalaiba s a szabad lateiner pályákra menekült.

Sajátságos reprise mindez annak a tragédiának, melyet a 48-iki radikalizmus következményeként ismertünk meg. A szabadelvű berendezkedés minden súlyát, veszteségét egy osztály, a nemzeti középosztály fizette meg s kézzelfogható gyümölcsei túlnyomóan idegen eredetű tényezők javára termettek. Most az a lateiner elem, mely ennek az országnak legnemesebb összetételű része, mely ebben az országban minden nemzeti érdek előőrse, derékhada, utóvédje, hadvezére és közkatonája; ez a lateiner elem, mely jelentékeny részében a földjét veszített régi középosztály sarjadéka s *ez által vált épen nemzeti életünk ré-*

szére azzá, ami; ez a lateiner elem, a minden rendű és rangú hivatalnokok és tisztviselők óriási tömege, ebben a világ rengésben is minden számlái fizet. Minden teher, minden nyomás, minden spekuláció őt veszi koncentrikus préselés alá, míg szemben vele a háborús konjunktúra lovagjai a fogyasztó lateinerek kisajtott verejtékéből zsebrevágott számlálatlan ezresekkel kezdik meg a berendezkedést, hogy az ölükbe pottyant pozíciót örökéletűvé váltsák.

Mert megkezdték a berendezésüket. Ha Jókai újra megírná, be másként kellene megrajzolnia a mai Anckerschmidt lovagokat, a mai új földesurakat. *Rájöttek ezek az új vagyonok, hogy a föld elsőrangú befektetés, mert egyrészt ez az igazi érték, másrészt állandósulását* jelentheti spekulációval szerzett bizonytalan eredetű pénzük erejének. Egyáltalában *minden üzletember szeretettel, szinte simogatva, ösztönös vágyakozással nézi ma már a földet.* A kis százezrek is, de a nagy milliók is. A nagytőke vezérkarában már megszületett a föld ellen szervezett üzleti offenzíva stratégia tervezete. Látják a pénz emberei, hogy az az elv: akié a föld, azé az ország — nemcsak politikailag igaz, hanem gazdasági szempontból is döntő fölényt biztosíthat. Az élelmiszerüzlet bevált, jól fizetett, meg akarják tehát kaparintani a termelést is *s a termelésen uralkodó szabad kereskedelem lesz még csak a szédületes üzlet!*

Az a gondolat azonban, amely a földbirtokot kapitalizálni akarja, nemcsak politikai és nemzeti szempontból veszedelmes, hanem gazdasági szempontból is egészségtelen. A földbirtok természete nem tűri a kapitalisztikus berendezést. A gazdasági élet minden más ágában a tőke és a munka nemzik a produktumot, termelik az értéket. A mezőgazdaságban mindkét termelő tényező az esetlegeségnek és a kiegészítő, másodrendű jellegnek keskeny szerepére szorul s igazán csak az Úristen, az időjárás, az anyaföld ereje produkál. Ezért van, hogy *azt a földet, mely egyben az állam területe is,* tehát a materiális, valóságos megjelenése a *haza* eszményi fogalmának, legértékesebb tényezőinek adja s labilis tényezők kezére sohasem engedheti az államszervezetet! *A föld tulajdonosainak a nemzeti erő*

reprezentánsainak kell egyben lenniök. S nem engedhetjük, Hogy ezt a szerepet — bármily ügyes csapda legyen is a «többtermelés» jelszava — *csak pénzért* szerezhessék meg olyan tényezők, melyek erre a szerepre a pénzen kívül egyéb kvalifikációval nem rendelkeznek.

A háborút követő politika társadalmi feladatait igen sokan keresik. Csak úgy hemzseg ezirányú hirtelen fellendült irodalmunk a «többtermelés», a «több ember probléma», «birtokpolitika» s a többi jelszó hangosságától. A részletek rengeteg erdejére itt sem terjeszkedünk ki, de vázolni kívánjuk azokat az általános elveket, amiket követendőnek tartunk.

Rengeteg nehézséggel kell ezen a téren számolnia annak, aki a *tényleges viszonyok* folytonos szem előtt tartásával keresi a megoldást. A radikalizmus felelőtlen egekbe-lovaglása és" a merev ragaszkodás a létező alakulatokhoz: egyformán igen-igen kényelmes álláspont. De annak a törekvésnek, mely a rengeteg ferdeség megszüntetését és a *szükséges* fejlődést nemzeti alapon, az összes nemzeti érdekek megfelelő harmonizálásával igyekszik elérni, le kell mondanania erről a kényelemről. Tudjuk, hogy azok a kérdések, mikre vonatkozólag az alábbiakban *csak* vázlatos alapelveket kívánunk fejtegetni, *a politika legnehezebb kérdései* s tudjuk, hogy fejtegetéseinket csupán nagyon-nagyon *szerű kísérletnek* tekinthetjük.

Általában megállapítjuk azt a különbséget, mely a mi elvi alapunkat és kiinduló pontunkat elválasztja és megkülönbözteti az ezen kérdésekkel foglalkozó aktuális irodalom alapjától és kiinduló pontjától. *Főtételünk, hogy a nemzeti állammá fejlődés az egyetlen cél. Ezt a célt nézetünk szerint a nemzeti középosztály biztosítja.* Azok az értékes tervek és elméletek; melyek különböző jelszavak szárnyán a jövő politikáját keresik, *jóformán kizárólag az alsóbb osztályok elhelyezkedésének, fejlődési lehetőségének, eszközeinek és irányának kérdésével foglalkoznak, míg ezzel szemben jóformán teljesen megfelelnek a középosztály kérdéséről, melyre mi a fősúlyt helyezzük.* A középosztályon fordul meg minden. Ha a középosztályunkat, a nemzeti jel-

legű, nemzeti vérkeringésű, egységes és egyenletes középosztályunkat újra megteremtettük, ezzel lefelé is, felfelé is létrehoztuk a többi osztályok harmonikus elhelyezkedésének lehetőségét s biztosítottuk az egész nemzeti társadalom és a magyar nemzeti állam egészséges és természetes fejlődését. Míg ezzel szemben a legokosabb és legátgondoltabb, a legszebb lendületű politika sem fog nemzeti szempontból értékes eredményeket elérni, ha *csupán az alsó osztályok*, csakis a szélesebb néprétegek kizárólagos érdekeit viseli szívéen. Ha valamit egyensúlyban akarunk tartani, *a középei* kell megmarkolnunk. *Az a politika, mely a középosztály nemzeti jelentőségének gondolatából indul ki, ez által az általános nemzeti közérdek politikája lesz és így semmi esetre sem osztály politika!* Az a politika azonban, amely nem ebből a gondolatból fakad, bármily széleskörű érvényesülést keres és bármily radikálisan demokratikus elmélet után igazodik is, nem az általános nemzeti közérdeket foga szolgálni, hanem csupán az alsóbb osztályoknak momentán, látszólagos, az egységes nemzeti társadalom céljaival nem harmonizáló érdekét, tehát tulajdonképpen *ép ez a politika lenne osztálypolitika!*

Tartsuk tehát irányelv gyanánt állandóan magunk előtt, hogy *a háborút követő magyar politika a nemzeti társadalom nemzeti középosztályának domináló érdekein keresztül keresse és találja meg valamennyi többi osztálynak is, tehát az egész nemzeti társadalomnak érdekét.*

Az a *negatív* tétel, melyet háború utáni politikánk egyik főalapja gyanánt leszögeztünk, hogy t. i. a meglevő tények radikális felforgatása nem kívánatos, nagyjában itt is érvényesül, bár sokkal csekélyebb mértékben, mint a politika többi mezőin. Társadalmi elhelyezkedésünk radikális felforgatása tulajdonképpen fogalmilag is lehetetlen. Mit jelentene ezen a téren a radikalizmus? Azt, hogy a kusza kavardást még inkább összezavarjuk? Ezen az úton tovább haladni annyit jelentene, mint széles magyar rétegek vezetését, irányítását véglegesen a magyarságtól testileg-lelkileg idegen elemek kezébe tenni le. A tényektől természetesen nem tekinthetünk el. A meglevőből, az adott

állapotból indulunk ki. *Már ez maga a mi negatív tételünk.* A további negatívumok pedig azt fejezik ki, hogy nem folytatjuk többé azt a mindent a sorsra bízó struccpolitikát, mely egy végzetes történelmi hiba következményeként csupa labilitást csinált maga körül. Persze, *nem lehet visszatérni az elhagyott úthoz, mert* az élet sohasem tér vissza a már átélt, elmúlt időponthoz. Az állami, nemzeti organizmus élete sem túr tehát ilyen visszatérést. De meg kell keresnünk az elhagyott régi útnak *folytatását*, azt a részét, mely a Mának megfelel. Ott kell kezdenünk a biztosított, vértezett haladást a nemzeti tökéletesedés felé. Ez azonban már inkább a *pozitív* alapítételünk területére esik.

Magyarországon az elferdült fejlődést semmi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy *az osztályokat a földbirtok tagozódása alapján nem lehet tisztán megállapítani.* Pedig a társadalmi tagozódásnak alapja általánosságban a földbirtok. Hogy a földnek/ gazdasági és társadalmi, vagy politikai jelentősége mily óriási, azzal elméletileg mindig tisztában volt a magyar s váltig emlegettük is struccpolitikánk szajkónyelvén, hogy *akié a föld, azé az ország*—de hogy mindezekben a tételekben a meritoriális igazságnak mily roppant tömege él, arra -már- csak a háborúban eszméltünk rá. *Most már* állandóan napirenden van a magyar föld kérdése, a követendő birtokpolitikát annyi szempontból és annyi hozzáértő fejtette ki, hogy a kérdés ma már elméletileg meglehetősen tisztázottnak tekinthető.

De rá kell mutatnunk a *nemzeti kárnak arra* az óriási tömegére, melyet a sok évtizedes szabadelvű irányzat bünéül kell tekintenünk. (Nem a szabadelvű pártot, hanem az államfejlődés 48-ban szerzett s folyvást megtartott szabadelvű irányát értjük.) Ahelyett, hogy egy egészséges, *egyöntetű*, nemzeti gondolon felépült birtokpolitikával földhöz juttatták volna a földéhes magyar tömegeket s egyrészt a nemzeti középbirtokos osztály fentartásával, másrészt a nemzeti kisgazda-társadalom céltudatos erősítésével állították volna helyre a megszakadt történelmi folytonosságot is, a felődésnek egészségesen nemzeti menetét is, mindezek helyett *kereskedelmi és iparfejlesztő politikával* igyekeztek

a kizárólag gazdasági fellendülést biztosítani. Ugyanaz a rövidlátó politika, mely a 48-as szabadelvű reformoknál érvényesült. Ott is a nyugati kultúra nemzeti államai adták a mintát, itt is. Amint a 48-as liberalizmus a szabadelvű reformokat — nem várva be azoknak a magyar talajból való természetes fölfakadását — mesterségesen megvalósította, mert nyugaton a független államok liberális átszervezésű mintái állottak előtte, azonképen a 67-es liberalizmus — nem várva be a valóságos élő viszonyok ez irányú megtermékenyülését — *kereskedelmet és ipart akart teremteni, mert a nyugati minták szerint az ipar és kereskedelem volt a fokmérője a gazdasági fejlődöttség színvonalának*. Ennek a természetes gyökereket nélkülöző s iparfejlesztés címén rengeteg összeget elherdált politikának hibás voltát semmi sem igazolhatja frappánsabb módon, mint az a kézenfekvő tény, hogy nemzeti rétegeink közül épen a magyar fajta az, mely jórészt hiányzik a kereskedelem és ipar területeiről. A földjét vesztett magyar vagy lateinerré, vagy proletárrá sülyedt, de egy tömegjelenségül egyáltalán nem szolgálható, nagyon apró töredéktől eltekintve, kereskedővé, vagy iparossá nem lett! Ami gazdasági életenergiát a magyar fajta termelt, azt — ha közben mezőgazdasági pozícióban nem érvényesíthette, a gazdasági élet többi, nálunk mesterségesen fejlesztett ágaiba nem tudta átvezetni. És ez nem csupán a népre áll. Áll valamennyi fajilag is magyar társadalmi rétegre. Nem téveszthet meg senkit e tekintetben a «Compass», melynek lapjain a különböző igazgatóságokban csak úgy hemzsegnek a történelmi nevek. Ez csak egy szükséges áldozat volt a tőke *valódi* exponensei részéről, mellyel egyrészt a közéleti befolyást, másrészt a saját elhelyezkedésük megszilárdulását szerezték meg. Ma már azonban itt is, ott is kiütkezik a türelmetlen hajlandóság, mely szinte *lerázni szeretné* ezeket a többé nem feltétlenül szükséges díszneveket. A *Sándor Pál* nevezetes felszólalásai ez irányban meglepő nyíltsággal adtak hangot annak a «haute finance» öntudatnak, mely immár *személyes súlyát nem tartja többé a történelmi nevekkel alátámasztandónak*, sőt a hivatását teljesített eszköztől az odaköl-

csönzött pozíciókat visszaszerezni igyekeznek. Bizonyos képviselői összeférhetetlenségi ügyeknek a sajtóban túlságos kiélezése s állandó forszírozása, míg viszont ugyanabban a sajtóban más összeférhetlenségi ügyeknek barátságos, szelíd kezelése, csöndes elaltatása: ez is ugyanannak a tendenciának egyik tünete. Az a természetes állapot, mely minden egészséges nemzeti fejlődés során úgy alakul ki, hogy a nemzeti társadalom minden életműködését a nemzeti elem irányítja, nálunk nincs meg. S hogy nincs meg, annak egészen természetes oka az, hogy célok után kapkodásainkban amolyan találó-mese-politikát folytattunk, melyet gyerekkorunkban így hallottunk kifejezni: *apja meg se született, fia már a háztetőn nyargal*. Mi ez, kérde a találós mese. Mi ez? Magyar liberális politika.

Pedig a gazdasági élet természetes fejlődése megteremtette volna a *magyar* ipart és a *magyar* kereskedelmet, ha — bármily paradoxon legyen is ez — agrárius politikát folytattunk volna olyan értelemben, hogy nemzeti társadalmunk produktív hajlandóságának e természetes bázisán tért biztosítottunk volna mindazoknak, kik gyötrődve szomjúhoztak erre a lehetőségre. Rájöhettek volna ez ország sorsának intézői, hogy *ha egy okos birtokreform földlőz juttatja mindazokat, kiknek produkció-képessége ezen az egy úton kívánt és tudott volna megnyilatkozni*, az intenzív gazdasági életnek olyan alapját vethették volna meg, mely egyrészt minden új önálló existenciában egy-egy új katonát állított volna a nemzeti politika zászlója alá, másrészt *ebből az alapból természetes kényszerűséggel kellett volna az ipar és kereskedelem életerős magyar virágainak fölfakadniok* egyáltalán nem gondolva a kereskedelem és ipar fejlődésére, maga az a tény, hogy egy ilyen politika által a nemzeti termelőképeség azon az úton jutott volna termelési lehetőséghez, amelyet az magának kívánt, ez az egy tény is indokoltá, szükségessé tette volna ezt a gazdasági politikát. A nemzetiségi pénzügyet gyorsan észrevették a kérdés döntő jelentőségét s elsőrangú birtokpolitikát inauguráltak a magyar elem rovására s a fajtájukbeli erőmennyiségek akcióképessé tétele érdekében.

S itt ne mondja senki, hogy hiszen a legszélsőbb liberális irányzatok és általában a radikalizmus követelték a kötött föld szabaddá tételét. Ne mondja senki, hogy az egyházi birtokok és a feudális hitbizományok tízezer holdjainak mozdíthatatlan tömege akadályozta meg a birtokreformot s nem az, hogy a gazdasági politika az ipar és kereskedelem fejlesztését ambicionálta. Végzetes csapás lett volna ezeket a mozdulatlan földeket csak úgy, minden további nélkül szabaddá tenni. Ez *nem lett volna birtokreform, csak végzetes és szerencsétlen birtokos-csere*. Az egyházi s a hitbizományi vagyont ugyanazon áradat sodra nyelte volna el, amelyben egymásután tünedeztek el a nemesi birtokok. Már pedig ezt a rendelkezésre álló óriási eszközt, a kötött magyar nagybirtokot csak a nemzeti gondolat új erőre ébresztésének, magyar közép-és kisbirtokosok új nagy tömegének teremtése érdekében s *akkor is csak az elmaradhatatlanul biztos siker tudatában szabad igénybe venni. Egységes nemzeti politika nélkül nem ért volna semmit a birtokreform*. Ha már kötött, mozdíthatatlan nagybirtokok voltak és vannak, igazán *nem mind-egy*, hogy a nemzeti vérkeringés erejébe kapcsolt egyháznagyok és főurak kezében van-e az a vagyon, avagy a spekulatív célokat szolgáló nagytőke kezébe kerül-e.

Térjünk vissza a tételhez: *a magyar föld motívuma minden magyar problémának*.

Rómában a lex Licinia szerint az *ager publicus*-ból 500 acernél több terület felett senki sem rendelkezhetett I. Az a kulturált gondolkodás, mely a maga fogalmi skatulyáit az egész *ius publicumra* és az egész *ius privatumra* nézve, tehát az államéletnek, az emberek társas együttéléséből keletkezett állami összműködésnek egész eszmei és probléma-birodalmára vonatkozólag készen kapta a római jog örökéletű konstrukcióiban, nem teremt újabb skatulyákat gondolatainak elhelyezésére akkor sem, amikor a *birtokmaximum* és a *birtokminimum* elvét propagálja. Ez az elv is megvalósult már — íme — a római jog keretében és a római birtokpolitikában. És — szerény nézetünk szerint — *itt van minden birtokpolitika veleje*. Egy állami

kényszer statuálásában, mely gátat emel az óriási birtok elé ép úgy, mint a törpe birtok elé. Nyitott ajtók ezek, nem szükséges döngetni őket. Ezer változatú érveléssel megvitatta már az irodalom ezeket a kérdéseket. Ujat aligha mondanánk. Meggyőződésünk, hogy az előttünk álló szükségszerű föld birtokreform formái alap gondolatául csak a legenergikusabban keresztül vitt amaz elv szolgálhat, hogy a földbirtok maximuma és minimuma törvényes kényszerrel megállapíttassék. A részletekkel: milyen szempontok szolgáljanak a maximum és minimum megállapítására alapul s micsoda osztályozások teendők a föld minősége és egyéb speciális viszonyok alapján — nem foglalkozunk. Kivált a *Hegedűs* Lóránt és a *Polónyi* Géza javaslatai bírnak súllyal e tekintetben, ezekre utalunk tehát.

Abban a birtokpolitikában, mely a reform formájául a birtok maximálását és mininálását választja, megfér és kielégülést talál a nemzeti gondolat, a katonák jutalmazásának problémája, a gazdasági probléma, minden.

Megállapítottuk, hogy *katonáink jutalmazását ezen a csapáson kell megtalálnunk*. Azt mondtuk, hogy békés, nyugodt, önálló és fejlődésképes existenciát kell nekik biztosítanunk. Most már megállapíthatjuk azt is, hogy *ennek eszköze: a magyar föld*. Azoknak, akik a választójog jeliszaván nyargalva, politikai jogkiterjesztéssel akarják a kérdés lényegét megkerülni, azt a talán kissé naivul hangzó, de perdöntő kérdést szeretnénk odaállítani: *mit védtek katonáink? A választójogot-e, vagy a hazát, az országot, a földet?* Bizonyára az utóbbit. Ha van tehát véresen komoly igazsága annak a véresen komoly áldozatnak, amit a haza védelme fiától megkívánt, úgy ez az igazság nem abban keresendő, hogy politikai fikciókkal vessük el gondját tartozásunknak, hanem abban, hogy *amit ezek a katonák a borzalmak útján s a halál girója mellett megtartottak: a magyar földet — biztosítsa nekik is a megvédett haza!*

Katonáink javarésze, túlnyomó többsége amúgy is az eke szarva mellől sorakozott a zászló alá, aminthogy népünk túlnyomó része a mezőgazdaság birodalmában he-

lyezkedik el. Általános elvként volna tehát leszögezendő, hogy *mindazoknak, akik fegyverrel kezükben, az ellenség-gel harcolva védték a hazát s elsősorban azoknak, akik kitüntek ebben a küzdelemben, földbirtokot kell juttatnunk.* Azok, akiket áldozatul követelt a vérengzés istene, akik a különböző harcterek tömegsírjaiban pihennek örök nagy áldozat gyanánt, bizonyára leginkább tűntek ki, mert többet náluk senki sem áldozott. Hozzátartozóikat és árváikat mindenki vel szemben a leghősibb hősi jog illeti meg s ezek a legelsőek közé számítandók, a kitüntetettek közül.

Ez tehát tulaj donképen *jogcímen alapuló telepítési politika* lenne. Telepítési politikához pedig legelső sorban kell a — föld. Honnan vegyük, kitől vegyük el azt a földet, amelyet hősi jogon teszünk a telepítési politika bázisává? Egy pillantás Magyarország birtokstatisztikájára s készen vagyunk a felelettel. *Általában a nagybirtok és speciálisan a kötött nagybirtok szolgáltatja a lehetőséget a reform megvalósítására.* Ez is olyan nyitott ajtó különben amelyet igen sok érvelés döngetett már előttünk nyitottá, bár kétségtelen, hogy ép itt vannak azok a szinte legyőzhetetlen nehézségek, mikre utaltunk. A szerzett jogok, az egyházi és a nemzeti érdekek oly bástyái merednek elénk, melyekhez csak a legtiszteleteljesebb tartózkodással nyúlhatunk.

Gondolatmenetünk a következő:

Azt a birtokmennyiséget, mely a megállapítandó birtokmaximumot meghaladja, állami kisajátítással meg kell szerezni. A tulajdonosoknak természetesen váltságot kell kapniok. Hogy ennek a váltságnak milyen formát adnak, részletkérdés egyfelől, pénzügyi technikai kérdés másfelől. *Hegedűs* Lórántnak e tekintetben igen életrevaló javaslatai vannak. Mi is leghelyesebb megoldásnak az állami garancia mellett kibocsátott zálogleveleket tartanánk, miket «örökjáradékkötvény»-éknek neveznénk el s mikre nézve *a birtok eddigi jellege* volna irányadó, tehát további kezelésüknél a kisajátítandó birtokok kötött, avagy szabad volta figyelembe veendő volna.

Főképp azt kell azonban hangsúlyoznunk, hogy ez örök-

járadékkötvények mellett *a magyar államnak az akció lebonyolításához tőkére nem lenne szüksége*, mert csupán e kötvények évi kamatterhe hárulna rá.

Az egyházi birtokok kisajátítása fejében adandó kötvények *reprezentálnák az egyes javadalmak törzsvagyonát?* ugyanazzal a meghatározott és kötött rendeltetéssel, mint amellyel az általuk megváltott földbirtok bír. A hitbizományi vagyonként szerepelt földbirtok fejében adandó kötvénymassza *ebben a minőségében maradna hitbizomány*. Tehát ez is ugyanazzal a kötött és meghatározott rendeltetéssel bírna azontúl is, mint amellyel az általa megváltott földbirtok töltötte be feladatát. Ezen az úton biztosítva volnának azok az óriási fontosságú érdekek, melyek az egyháznak és a nemzeti arisztokráciának egzisztenciális alapjával függenek össze. *Biztosítva volna az az intenció is mely a donációkban kifejezésre jutott*, valamint az a magánakarat is, mely a hitbizományi családi és nemzeti érdekekből kreálta.

Általában *különbséget kell tenni nagybirtok és nagybirtok között* a szerint, hogy egyházi vagy világi vagyonról van-e szó, de az egyes egyházak birtokai között általában nem disztingválunk. Alapul azonban nem a kötött nagybirtokot, hanem általában a nagybirtokot kell vennünk. Rendkívül igazságtalannak és logikátlannak találjuk azoknak gondolatmenetét, akik a birtokreformokat csak a kötött nagybirtok szabaddá tételével, illetőleg szekularizációjával akarják megoldani s nem általában a nagybirtok rovására. Vagy szükség van a nagybirtokra vagy nincsen szükség reá. Ha nincs szükség rá: *ne tessék*, t. radikális urak, *abból a szempontból disztingválni, hogy püspök, gróf vagy bankár-e a tulajdonos!* Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a nagybirtok minden átmenet nélküli gyökeres kiirtását kizárólag gazdasági okokból magunk se találnók szerencsésnek. *Megállapítandó lenne, melyek azok a nagy energiával dolgozó, szükséges nagybirtokok, amiknek szétaprózása ma még, rögtönösen, nagy nemzeti hátrány s a többtermelési elv végzetes megsértése nélkül nem vihető keresztül.* Ezeknek a mezőgazdasági üzemeknek fentartása indokolt mindaddig,

amíg a közép- és kisbirtokok szövetkezeti nagyüzeme át nem veheti szerepüket.

Az egyházi birtoknál nem lehet elvitatni annak az érvnek jogosságát, amelyet már *Altenburger* Gyula is, de különösen *Polónyi* Géza juttatott kifejezésre. Azt t. i., hogy ezek a birtokok egyházi vagyont alkotnak, kifejezetten egyházi célokra adományoztattak, tehát nem volna semmiképpen sem indokolva, hogy más egyházakhoz tartozók gazdasági exisztenciájának megalapozását segítsék elő. A *Polónyi* Géza megoldása azonban, alkalmazva a mi javaslatainkra, elfogadható volna. Tény, hogy az egyházi birtokok, amennyiben a reformáció előtt adományoztattak, állapotában a keresztyénség, amennyiben a reformáció után adományoztattak, kifejezetten a katholicizmus javát szolgálták. Alábbi terveink végrehajtásánál ezeket a szempontokat figyelembe kell és figyelembe lehet venni. A reformáció előtt adományozott római katolikus egyházi birtok csak a nyugati keresztyénséghez tartozók részére, a reformáció után adományozott ugyanilyen egyházi birtok pedig csak a római katolikus egyházhoz tartozók részére lenne biztosítandó. Annyiban tehát tovább visszük a *Polónyi* Géza gondolatát, hogy a reformáció előtt adományozott birtokokat nem általában a keresztyénség, hanem kifejezetten a nyugati keresztyénség javára történeteknek tekintjük. A nemzetiségi egyházak kezén levő földbirtokok — amint erre már különben utaltunk is — a legelsősorban állanak azok között, melyeknek kisajátítása kívánatos lenne.

Ahol a magyar egyházak, vagy iskolák nyomósabb érdeke kívánná meg a birtok mai állapotának fentartását, egyelőre ott is el lehetne térni az általános elv alkalmazásától, abban a türelmi időszakban, melyet fentebb megállapítandónak szögeztünk le. E türelmi idő kíméletére *egyéb* nagybirtokok csak az esetben számíthatnának, *ha a tulajdonos gazdálkodása saját kezelésű, míg bérleteknél a kivételes elbírálásnak nem volna helye.* A haszonbérletben levő nagybirtokok kisajátítása esetén természetesen a bérlő jogai is védelmezésben volnának részesítendőek. A kikötött bérleti időnek esetleg a szükséghez képest csökkentett tartalma

alatt a már érintett kötvények hozama csak a bérösszeg erejéig illetné a tulajdonost, ezen felüli részében a haszonbérelő volna.

A legnagyobb nehézség minden esetre az egyházi birtokoknál tornyosul elénk. Minden olyan törekvés, mely a katolikus egyház jogosult és közjogunkban kiépített érdekeit sértő módon akarná az egyházi vagyont érinteni, — jól mondja *Altenburger* Gyula, — szemben találná magával az egész magyar katolikus közvéleményt. Ez pedig senkinek sem lehet célja, aki *nemzeti* magyar politikát kíván.

Teljesen jogosultnak ismerjük el tehát azt a fölvethető ellenérvet, hogy az egyház nem érheti be *a mai értékek* megfelelő összeg alapján kibocsátott járadékkötvényekkel, mert hiszen az anyag általános és a föld speciális értékelkedésének folytonosságával szemben a mindig állandó, ugyanazon összegű járadék az egyház nagy és fokozatosan növekvő károsodását jelentené. Azonban talán volna mód rá, hogy olyan korrektívumot találjunk, mely ezt az igazságtalanságot kiküszöbölni volna alkalmas. *Az egyházi birtokok fejében juttatandó örökjáradék-kötvényeknek ne legyen egyszer s mindenkorra szóló fix összege, hanem egy, az állam és az egyház által alkotott vegyes bizottság határozza meg minden húsz esztendőben azt a tőkét, melyet a kisajátított föld e kötvények útján reprezentál.* E folyton újból megállapított s az értékelkedéssel lépést tartó tőkeösszeg után kapja aztán az egyház az eleve megállapított százaléku járadékot. Ezen az utón ideálisan *teljes* kártalanításhoz jutna a magyar katolikus egyház, mert hiszen eredeti birtokainak mindenkori, az idők során folyvást fejlődő értékéhez képest részesülne kártalanításban.

Ezen az úton rendelkezésre állana bizonyos birtoktömeg a fent leszögezett jogcímen alapuló telepítési politika céljaira. Miután azonban bárhogyannal is keresztül a dolgot, *annyi földbirtokot, ahány Nincsetlen János van, nem tudunk teremteni*, bizonyos kiválasztó tevékenységre, a jogcímek rangmeghatározására van szükség. Elsősorban rámutatunk ismételtlen arra, hogy nemzetünknek a terme-

lési ágakban való eloszlása, a hadsereg túlnyomó részét természetesen a gazdálkodó emberekből szervezte hadsereggé. A zászló alá gyülekezett gazdálkodók közül egy jelentékeny százalék maga önálló kisközgazda már. Ezekről természetesen ez irányban nem lehet szó addig, míg a nincsetlenek elhelyezkedését kell biztosítani. És ez nem igazságtalanság. Mert hiszen ha pl. a választójog volna a jutalom, akkor is *csak azoknak adnának választójogot jutalom gyanánt, akiknek nincs.*

Legelső kategória lenne azoknak családja, akik hősi halált haltak. Család alatt ez irányban a *fiúgyermek* értendő. Leánygyermek és gyermektelen özvegyek egzisztenciális biztosítása más módon szervezendő meg. *Azután következének azok, akik kitüntették magukat, fegyverrel a kézben, szemben az ellenséggel.* És itt nem okvetlenül a piros-fehér csíkozatú szalagokra gondolunk. A súlyos sebek, a harcban szerzett rokkantságok s tűzben töltött hónapok száma, stb. mind olyan kritériumok, melyek a látható kitüntetések mellett tényezőkké kombinálандók ama csoport összeállításánál, mely a második jogcímet bírja. *Ezeket követnék teljes szélességben harmadik kategória gyanánt mindazok, akik arcvonalbeli szolgálatot teljesítve, fegyverrel a kézben küzdöttek az ellenséggel.*

Nevezzük őket mindnyájukat a rövidség kedvéért egyszerűen «katonáké»-nak.

A már biztosított birtokmennyiséget nemzeti jutalom gyanánt a katonáknak kellene adni. De nem Kis Jánosnak, meg Nagy Péternek, hanem *corporative a katonáknak.* Annak a jogcím erősebb vagy gyöngébb foka szerint három kategóriára oszló *nagy kollektív csoportnak,* melyet jutalmazni akarunk. Aki a jogcíme alapján bizonyos birtokhoz jut, rendelkezék azzal szabadon, legyen az az ő független, egyéni tulajdona, de *ezt a tulajdont mégis ahhoz a jogi fikcióhoz kellene kötni, hogy az egyén e tulajdont mégis csak mint a nagy kollektivitás egyik része, képviselője gyakorolja.* E jogi fikció konzekvenciái természetesen levonandók. Szabad a tulajdon, mit az egyén ezen a címen szerez, de *ez a tulajdon — a leszármazók, szülők, egyes különösen*

indokolt esetekben a házastárs öröklési jogán kívül — másra sem élők közti, sem halálesetre szóló jogüggyellett át nem szállhat, csak ugyanazon kollektiv egységnek ugyanolyan jogcímű, tehát ugyanabba a kategóriába tartozó másik tagjára.

Ez a korlátozás azonban nem egyszer s mindenkorra állapíttatnék meg, mert az egyrészt kivihetetlen volna, másrészt indokolatlanul túlterjeszkednék azon a célon, melynek érdekében születnie kell. *Minden örökös intézkedés túllő a célon* s olyan felesleges kerékkötővé válik idővel, mely magát az egész intézményt rendszerint gyűlöltté teszi. Mi legyen már most az a szempont, mely szerint ez az időbeli kérdés megoldandó? A rendes magánjogi elévülési, illetőleg elbirtoklási idő egyrészt túl rövid, másrészt túl hosszú volna. Túl rövid ez az idő, ha az egész konstrukció végleges megszűnését jelentené a 32 év, viszont túl hosszú, ha az egyes birtokosok egyéni szempontjait tekintjük.

A következő kategóriák statuálása volna célunk érdekében álló:

Ha hős a joron birtokot birtokló egyén *20 esztendőn át megtartja birtokát*, a birtok a kollektiv keretből kiesve, a már kifejtett korlátozástól mentesen, teljesen szabad tulajdonává válnék a tulajdonosnak. Ha az eredeti szerzőnek e 20 év letelte előtt bekövetkezett halála után annak felmenői, lemenői vagy házastársa, mint örökösök folytatják megszakítás nélkül tovább az így teremtett gazdasági existenciát, ez esetben az eredeti szerzőnek és jogutódainak együttes birtoklási ideje teremtené meg ugyanezt a teljes függetlenséget, mely *együttes birtoklási időnek már 30 esztendőnek kellene lenni*. Bárki szerez is e hős jogon birtokot valakitől, *a szerzés eredeti joron történtnek tekintendő*, kivéve, ha az új szerző jogelődjének felmenője, lemenője vagy házastársa és a szerződés öröklés útján történik.

Az egész jogi fikció, minden korlátozás, általában véget érne azonban 70 év alatt.

Az a körülmény, hogy a meghatározott ingatlan csak hős jogon szerezhető meg, a tkvi betétek birtokállási lapján

feljegyzendő volna. Mihelyt az ingatlan kiszabadul a kollektív tulajdon keretei közül s egészen szabaddá válik, a *tulajdonos* a telekkönyvi feljegyzés törlését *kérelmezheti* s a törlés az előző ki kezdésben felsorolt feltételek valamelyikének felforgása esetén el is rendelendő. Törlést azonban csak a tulajdonos kérelmére lehetne elrendelni. *Ilyen kérelem előterjesztésére még a telekkönyvi érdekeltek sem jogosultak*, sem a hitelezők, sem egyáltalán mások a tulajdonoson kívül. Ha a tulajdonos jogi cselekvőképességében akadályozva van, például gondnokság alá kerül, csődbe jut, stb. akkor sem gyakorolhatja ezt a jogot helyette senkise. Természetesen, folyik mindezekből, hogy a szóban forgó feljegyzés törlése *hivatalból sohasem történhetik meg, még bírói árverés esetében sem*, mert hiszen rendszerünk értelmében *árverései vevő is csak az lehet, aki a már ismert jogcímmel rendelkezik* vagyis a kollektív együttesbe tartozik. Ha az ilyen birtokok valamelyikét a telepített tulajdonos akár saját intézkedése következtében (például bérbeadja), akár hatósági, illetőleg bírósági kényszer (például zárlatot vezetnek ellene) folytán, nem maga használja s ez az állapot akár egyfolytában, akár összesen két esztendőnél tovább tart, *a tulajdonos minden jogát elveszti s a birtok ugyanolyan jogcímmel rendelkező más jogosultnak adandó át*.

Hivatalból eszközölné a feljegyzés törlését valamennyi telekkönyvi hatóság 70 év elteltével, általában, valamennyi telekkönyvi betétben egyszerre.

A birtokot minden katona tehermentesen kapná. Hogy azonban egészséges gazdálkodást kezdhessen rajta, a birtok értékének egynegyedrésze erejéig altruista alapon szervezett, minimális kamatozású kölcsönt vehetne igénybe. *Nem egészen ingyen történnék azonban a birtok adományozása.* Akinek a fentiek szerint jogcíme lesz arra, hogy a konstruálandó kollektívizmus tagja legyen, annak — különféle címeken — kivétel nélkül lesz bizonyos állami járandósághoz joga. A nyugdíj, rokkantsági díj, vitézségi éremdíjak hadisegély, stb. amúgy is általában rendezendők volnának *még a háború alatt*, azoknak az elveknek alapján, melyek számításait a hihetetlenül nehéz s súlyosult életviszonyok méltányos

figyelembe vételére alapítják. Ezek az *állami járandóságok azoktól, akik földet kapnak, megvonatnának sbelekombinálandók abba az amortizációba, mely a kisajátítást a már érintett kötvényekkel vinné keresztül.* Bizonyos, hogy ez így nem volna elegendő, mert ezek a járandóságok az amortizációnak csak egyik — és bizonyára aránytalanul kisebb részét biztosítanák. A többit egy olyan *általános adóval kellene biztosítani,* mely a legintenzívebb progresszivitás alapján vettetnék ki. A kibocsátandó kötvények alapján tehát egyrészt a jutalmazandók és jutalmazottak állami járandóságai, másrészt a jutalmazásra kötelezettek, a jutalmazok progresszív megadóztatása szolgálna.

Amikor a katonák kollektív együttesét, mint birtokszerzőt elképzeljük magunk előtt, *nem csupán a legénységre, tehát nem csupán a népre gondolunk, hanem — és talán elsősorban — a tisztikarra, a középosztályra is!* A birtokreform uralkodó eszméjévé, domináló motívumává kell nőnie annak a gondolatnak, hogy a nemzeti középbirtokos középosztály irányító, egységesítő nagy tényezőjét megszervezzük, új életre keltsük egészséges nemzeti fejlődésünk számára. Amiként odakint a fronton az intelligens középosztály fiai szolgáltatják a tisztikart, azonképen ennek a *tisztikarnak kell átengedni a középbirtokos középosztály reorganizációjának dicsőséges és jutalmazó szerepét*

A kollektív egység különböző kategóriáit már megállapítottuk. Ugyanezen kategóriák érvényesülnek a tisztikarra is.

Teremtsük meg mindenütt a középbirtok és a középbirtokos harmonikus elhelyezkedését, amit a történelmi középosztály szétszűllése következtében veszítettünk el. A középbirtok köré csoportosuló kisbirtokok, a középbirtokos köré sorakozó kisgazdák új életre keltik a nemzeti fejlődés számára a múlhatatlanul szükséges *egyensúly* biztosítékát. *Minden határban kell legalább egy középbirtoknak, minden faluban legalább egy középbirtokosnak lennie.* Elvül szolgálhatna, hogy a földek különböző minősége szerint kellene minden 1000—6000 holdban egy 100-800 holdas középbirtoknak elhelyezkednie. Ahol a nagybirtok rovására esz-

közölt kisajátítással nem lehet ezeket a középbirtokokat megteremteni vagy azért, mert az illető nagybirtok ama kivételek közé tartozik, melyek gazdasági közérdekből fenntartandók vagy pedig azért nem, mert az illető határ csupa kisbirtokká van már parcellázva, akkor *a középbirtok a kisbirtokoknak megfelelő kisajátítása és középbirtokokká egyesítése útján teremtendő meg*. Ebben az esetben a kisajátított kisbirtokok tulajdonosai a telepítési célokra szolgáló területekből kártalanítandók, de a kártalanítás útján adott újabb kisbirtok természetesen ugyanolyan szabad tulajdona lenne a kisajátítást szenvedett kisbirtokosnak, mint az előbbi, a kisajátított birtoka volt, mert hiszen ebben az esetben a kollektív egység számára a kisajátított és középbirtokká egyesített kisbirtokok szereztenének meg.

Ezeket a 100—800 holdas középbirtokokat ugyanazon jogcímenek s teljesen ugyanazonos szabályok mellett kapnák tisztjeink, mint azt a kisbirtokra és a népre nézve előadtuk. Némi eltérésekre azonban mégis szükség lenne. *A középbirtokok minden korlátozástól mentes teljesen szabad birtokokká kissé hosszabb határidő után válnának*. Az eredeti szerző 25 évi birtoklás után szerezne meg ezt a jogot, melynek eléréshez a már ismert családi jogutódlás esetén 35 évi folytonos és együttes birtoklás volna szükséges. A másik eltérés a némi visszteher melletti szerzésben állana. A hősi jogon betelepített kisbirtokoknak az illető helyen megállapított átlagát, illetőleg az átlagnak megfelelő földterületnek háromszorosát állami járandóságainak megvonása ellenében ugyan, de minden egyéb visszteher nélkül kapná a tiszt is, *a részére jutott középbirtoknak ezen a területen felüli részéért azonban az amortizáció felerészét reá kellene hárítani*. Például, ha egy határban 15 hold a telepített kisbirtokok átlagos területe s a tiszt egy 200 holdas közbirtokot kap, ebből a 200 holdból 45 holdnyi területet állami járandóságainak megvonása ellenében, de egyéb visszteher nélkül szerez meg, míg a többi 155 holdra eső amortizáció felerészét neki kell viselnie. Ez az amortizáció az agrárkölcsonök mintájára volna kezelendő s a telekkönyvben a birtokállási lapon

kitüntetendő. Mindazok a szabályok, e két eltérésen kívül, miket fentebb a hősi jogcímen szerzett birtokokra nézve előadtunk, itt, a középbirtokokra nézve is megfelelően érvényesülnek.

Ez a telepítési akció a nemzeti gondolat teljessége érdekében *akként volna keresztülviendő, hogy a magyar elemet az állami szervezet minden porcikájába eljuttassa és hegemoniához segítse.* Már rámutattunk a nemzetiségi politika tárgyalása során arra a módra, amelyen ez az eredmény remélhető. A nemzetiségi területeken túlnyomólag magyarokat s a magyar területeken túlnyomólag más nemzetiségűeket kell telepíteni. Ha ezt az elvet *főként a középbirtok tekintetében* szigorú következetességgel keresztülvisszük, egy teremteni hivatott aktív nemzeti politika sokat ígérő magvait hintettük szét.

Meg kell szervezni — a birtoktestek ilyenén szétdarabolása után — *a szövetkezeti gazdálkodás eszméjét* A nagyüzemre a mezőgazdaság szerepében is múlhatatlanul szükség van. S ha a nagybirtokot, az egy tulajdonos földbirtok-halmozását elvetettük s a birtok maximumát megállapítottuk, ezt a szerepet a nagybirtoktól csak *a kisczárkából alakult szövetkezeti nagyüzem* veheti át. Ahol a feltételek biztosítva vannak rá, ott a kisczárkát mezőgazdasági szövetkezetbe kell tömöríteni s ahol az eszme egészséges gazdasági feltételei fenforognak, a legrövidebb idő alatt tünevényes eredményeket fogunk elérni. Azért mutatunk e körülményre, mert a nagybirtokok egy részét, mint szükséges nagyüzemeket a birtokmaximum megállapítása után is egyelőre fentartandóknak nyilvánítottuk. Ez az «egyelőre» annyit jelent, hogy a szövetkezeti üzemek megerősödéséig. Ahoz azonban, hogy ez a szerepcsere megtörténhessék — s ha már belementünk a reformba, erre kell törekednünk — szükséges megszervezni a megszervezendőket.

Ennek a roppant arányú birtokreformnak végrehajtása természetesen roppant arányú előkészületeket s igen kiterjedt, de egységes irányú szervezetet tesz szükségessé. A szervezetbe *a községi képviselőtestület, a főszolgabíró és az alispán, mint egymást követő fórumok* volnának be-

illetztendők s az egységes irányítást *egy felállítandó központi tanács* adná meg. A tanács 20—30- tagból állana. A tagokat részben a király nevezné ki, részben az országgyűlés választaná. Választott tag csak az lehetne, akire az országgyűlés összes szavazatainak háromnegyedrésze esett. A tanács elnökét a király által jelölt három férfiú közül az országgyűlés választaná s *csak az tekintetnék érvényesen megválasztottnak, akire az összes képviselők és főrendek háromnegyedrésze tényleg leszavazott.* A tanács elnöke miniszteri jelleggel rendelkezék s a működésének alapjául szolgáló törvény megtartásáért felelős volna az országgyűlésnek s vád alá helyezhetésének kérdése a 48-as törvény rendelkezéseihez igazodnék.

A községi képviselőtestület megállapítaná a névjegyzéket mindazokról a jogosultakról, akik a fenti három kategóriára oszolva, a tervezett kollektív egység részesei. A jegyzékbe természetesen csak a vagyontalanok, recte a tóldetlenek vehetők fel, illetőleg a személy szerint eszközölt felszólítás folytán bejelentett igényükre azok is, akiknek földbirtoka a megállapítandó birtokminimumál kevesebb. *Ez a névjegyzék* kihirdetendő s *csak felebbezés esetén terjesztendő fel* a főszolgabíróhoz, az alispánhoz s a központi tanácshoz. E névjegyzék alapul szolgál ugyan, de *kizárólagosságot nem teremt* s mindenki azon kívül is bármikor szabadon igazolhatja igényeit. Azt, hogy mely nagybirtokoknak a maximumon felüli része sajátítandó ki s hogy középirtokká egyesítés céljából mely kisbirtokok esnek ugyané sors alá, az alispánoktól beszerzett vélemények után, de azokhoz semmiképen sem kötötten a központi tanács állapítja meg. A telepítési célokra szolgáló területek telekkönyveiben az ezen minőség kitüntetésének törlése csak a központi tanács intézkedésére rendelhető el, tehát ez a tulajdonos által a központi tanácshoz kérelmezendő. A névjegyzékek alapján a központi tanács szerveznék meg és bonyolítaná le különben az egész telepítési akciót, azon elvek szerint, amint azt a fentiekben előadtuk.

Beismerjük, *a fent vázolt reform alap gondolatát az ösiségből merítettük.* Az ösiségből, mely az egyént nem biz-

tosította, de a szent korona kollektivizmusának kizárólagos földszerző jogképességével kiránthatatlan gazdasági alapot vetett *a magyar nemzetet alkotó osztályok lábai alá*. Bár csak a 48-as törvényhozás is talált volna valamelyes formát arra, hogy bizonyos átmenettel szüntesse meg az ősiségét s az üvegház atmoszférájához szokott palántákat apránként szoktassa hozzá a szabad levegő kíméletlen meg-
lepetéseikhez!

Azzal a jogi fikcióval, hogy a birtokok adományozása hősi jogon nem az egyeseknek, hanem *a katonáknak, mint kollektív egységnek* részére történik, valamint a lényegében tehermentes és jutalomszerű birtokszerzéssel és a jogi fikció fentebb levont összes konzekvenciával *biztosítanánk minden telepítési akció és minden birtokreform Achilles sarkát, azt, hogy a föld tényleg azoknak kezében maradjon, akiknek szánva volt*. Aki nem erős arra, hogy önálló gazdasági tényezőként illeszkedjék be a nemzeti társadalomba — és sajnos eddigi telepítési akcióink során rengeteg ilyen tapasztalatot szerezhettünk — ez a gyöngye alany kihull ugyan, de a helyét tervszerű pontossággal *ugyanannak a kollektív egységnek más képviselője tölti be*. Aki viszont erősnek bizonyul arra, hogy a maga lábán járjon, azt, a próbaidő leteltével, kiereszti kötelékével a kollektív szervezet s bizalommal újtára ereszti. Viszont az egész biztonsági kötelé feleslegessé válik idővel, amikor csupa életerős egzisztencia tölti be körös-körül hivatását. Nem ér semmit a *paraszt hitbizomány* gondolata, (*Polónyi* nemzeti hitbizománynak nevezi) mert *a legtöbb erő fejlesztésére hivatott osztályt kényszerítené abba az örökösen zárt szobalevegőbe, mely nemzeti arisztokráciánkat általában gazdaságilag silánnyá satnyította*. Hetven év múlva nem lesz már szükség ama jogi fikció s kollektív birtoklás elvének fenntartására, mert addig ezen a nyomon széles, nagy tömegű, gyönyörű *magyar gazdatársadalom fogja szilárdan tartani a magyar földet*, az a gazdatársadalom, amelyet *szélesíteni és nemzeti alapokon reorganizálni, de semmiképp sem kicserélni* akarunk.

A középirtokoknak ugyané célból fakadt elvek alap-

ján való rekonstrukciója *helyrebillentené* nemzeti fejlődésünknek 1848 óta folyvást ingadozó egyensúlyát. *Az irányítás ereje kifacsarhatatlanul a nemzeti középosztály kezében maradna* s az átmeneti idő biztonsági elvei s intézkedései lehetetlenné tennék az általános leromlást, sőt a versenyképes, de morális tényezőkből összegeződő életrevalóság gárdáját szerveznék meg benne.

Nemcsak abban áll ennek a reformnak nemzeti jelentősége, hogy a nemzetiségi politikába kapcsolódva szervezné mindenütt jelenvalóvá s mindenütt döntő súlyúvá a magyar hegemoniát, de *van egy nagy, azonnal nyilvánuló, röglönös nemzeti jelentősége is*. A hősi jog birtokszerzési jogcíme a harctéren születik mindenkire nézve s annál erősebb ez a jogcím, minél nagyobb a harctéren szerzett érdem. Ismételten hangsúlyozni kívánjuk, hogy Magyarország népe egy lélekkel verekszik a fronton s konkolyhíntő heccelődés volna, ha bármelyik nemzetiségünk érdemeit kisebbíteni akarná valaki. De az iramot a magyarság diktálta s a magyarság ellenállhatatlan lendülete sodorta magával Magyarország népének többi fajait is. A jogcímekek harctéri származása s a halál árnyékában szerzett érdemekkel egyenes arányban álló volta tehát szükségképpen és túlnyomóan magyar nemzeti jelleget ad az egész akciónak. *A mi fajtánk lendülete és kitartása idézte elő a legtöbb véráldozatot, a mi fajtánké tehát a legtöbb birtokszerzési jogcím is, mely a véráldozatból származik*. Ne higgye senki, hogy ez csak tetszetős frázis! Olyan kétszerkettő ez a tétel, melynek termékeny ereje az igazság humuszából fakasztja életre a legáldottabb magyar búzatáblát. Anélkül, hogy a legcsekélyebb igazságtalanság volna benne, csak az áldozatok súlyának jogszerző arányát ismerve el, magának *a magyar fajnak is reneszánszát teremtené meg ez a politika*.

Az egyéni nagybirtok megszüntetése sem nem igazságtalan, sem nem sérelmes, sem nem átmenet nélkül rögtönös. A nagybirtok igazolása általában gazdasági okokból táplálkozik, de Magyarországon — a már kifejtettek szerint — a nemzeti gondolatban is volt igen erős gyökere. Ha azonban ezen a

bázison széles magyar rétegeket lehet belső összetételüknek megfelelő gazdasági önálló exisztenciákká növelni s ha ez anyagi sérelem nélkül megtörténhetik, valamint anélkül is, hogy a birtoknak nemzeti érdeket szolgáló volta, nemzeti érdekeket alátámasztó jelentősége csak a legkevésbé is alteráltatnék, nincs ok ragaszkodnunk az egyéni nagybirtok fentartásához. Annál kevésbé, mert az egyéni nagybirtok gazdasági és némileg talán nemzeti szerepei is sokkal jobban, fölényesen többoldalú eredménnyel oldja meg a jól szervezett szövetkezeti gazdálkodás.

Az átmeneti időről pedig tervezetünk kellően gondoskodik.

A nagybirtokosoknak nincs sérelmük. Földjük marad, mert hiszen birtokuk csak a maximumot meghaladó részében kerül kisajátítás alá. S miután a nagybirtok túlnyomó részben egyházi, vagy hitbizományi jelleggel bír, *a csupán haszonélvezetre szorítókozó birtokosokra nézve végeredményben közömbös, hogy a v agyonállag, a törzsvagyon hozadékát bérlőiktől kapják-e, vagy az állam által garantált kötvények kamataiban.* Már maga az az irányzat, hogy ezek az egyházi és hitbizományi birtokok legnagyobb részben haszonbérlet útján értékesíttetnek, alapul szolgálhat annak megállapítására, hogy *maguk e birtokok haszonélvezői is inkább biztosított fix jövedelemnek, mint a gazdálkodás lehetőségének alapja gyanánt tekintették és tekintik tízezer holdjaikat.* A kibocsátandó kötvények belső értéke pedig nagyot nyerne ama fix elhelyezkedés következtében, mely hitbizományi, vagy egyházi vagyonként egy nagy tömegüknek forgalmon kívüliségét biztosítaná.

Nemzeti fejlődésünk kérdését természetes mederbe terelné a leírt birtokreform. De hogy állunk a *jutalom* kérdésével? Kimerült-e a tartozásunk azzal, ha a hadiárvak és a hazatérő katonák egy részét földhöz juttatjuk? Persze valamennyit nem lehet, s arra is vigyázni kell — amire különben *Návay* Lajos is igen helyesen utalt — hogy az okvetlenül fenmaradó birtoktalanok mezőgazdasági munkaalkalom nélkül ne maradjanak. Igen sokan lesznek akik a jogcímek fentebbi kategóriája alapján bent lesznek a

névjegyzékben s mégsem kaphatnak földbirtokot, mert nem lesz annyi, hogy mindenkinek jusson. Hát még azok, az a millió sróf, kerék, miegymás, melyek a hadviselés órási gépezetében állandóan szükségesek voltak, azok a katonák, akik arcvonalbeli szolgálatot nem teljesítettek! S még tovább. Akik az itthoni fronton verekedtek napról-napra, nem az ellenséggel, hanem magával a háborúval. Le kell számolni e kérdésekkel, mert felvetődnek.

Azokkal szemben, akik a választójog radikális kiterjesztését a katonák választójogának jelszavával propagálják, súlyos ellenérv gyanánt szerepelt, hogy igazságtalan dolog volna, a be nem váltakat kirekeszteni a választói jogból, mert a fizikumuk a sorozáson alkalmatlanokká degradálta őket. Vajon nem lehetséges-e ezt a kérdést ellenünk fordítani? Nem szintén igazságtalan-e ugyanezeket az alkalmatlanokat csak ugyanezen fizikumbeli fogyatkozás miatt kirekeszteni a birtokreform áldásaiból? A kérdés fel van téve s a felelet: nem! A háborús konjunktúra, melynek idehaza is több és több emberre volt szüksége, azokat, akik itthon maradtak, jóformán kivétel nélkül jó és kielégítő gazdasági elhelyezkedéshez juttatta. Nincs tehát szükségük arra, hogy egzisztenciális okból követeljének részt a birtokreformból, mely végtére is a védett haza jutalmának szerepét tölti be a védők irányában. A nyomor, mely szörnyetegként hatalmaskodik közöttünk, nem ezek között virágzik, hanem a hadbavonultak, foglyok, hősi halottak árván maradt családjait sújtja. Meg a hivatalnokok tiszteletreméltó táborát is. De ez külön lapra tartozik.

Ami magukat a katonákat illeti, egy jelentékeny rész az itthon hagyott földcskéjéhez tér haza, egy másik jelentékeny rész a birtokreform keretében helyezkedik el. Igen sokan nem a mezőgazdaság termelési ágához tartoznak, ezek tehát más módon jutalmazandók. Még így is sokan lesznek azonban, kiknek azonnali elhelyezkedését a reform nem biztosítja. De csak az azonnali elhelyezkedés bizonytalan. A kollektív keretben ők is jelen vannak, jogcímük alapján a kontemplált időtartam mellett a fent jelölt rend-

szerben *egész bizonyosan eljutnak valamennyien az —; ígéret földjéhez.*

Általában a reform nemcsak azoknak megjutalmazása volna, akik annak keretében rögtönösen földhöz jutnak, hanem az egész Magyarország új lendülethez jutását jelentené. Intenzív, lüktető gazdasági élet fejlesztené ki mindazokat a termelő energiákat, amelyek az emberek óriási tömegeit kötik le magukhoz. Mégis: *több kell ennél.* Általánosan elfogadott — *teljes érvényű szabályként kell keresztül vinni az élet minden viszonylatában a hősi jog érvényesülését. Mindig és mindenben előnyben részesüljenek a harcosok, szemben a védettekkel!* Aki iparos volt, állami járandóságainak megváltásaképen tőkét kell adni a kezébe és minden közmunkánál előzze meg azt, aki a háború alatt is iparos volt s nem katona. A kereskedőre ugyanez az elv nyerjen érvényesülést. A lateinerre szintén. A hadba vonult hivatalnok elé egy itthon maradt kollegája se kerülhessen a ranglétrán. Az orvos, az ügyvéd, a mérnök, aki katona volt, a hatóságok teljes támogatásával kezdhesse újra életét; vasúti, betegsegélyező pénztári, községi, körorvos, stb.; csődtömeggondnok, ügygondnok, városi, megyei ügyész, stb.; városi mérnök, közvállalatok mérnöke, stb. — *az itthon maradiaknak félretolása, tehát a szerzett jogok sérelme melléit is* — az legyen, aki az élete folytonos értünk kockáztatásával szerzett jogcímet a nemzeti jutalomra! Tándíjmentességek, gyógykezelési, utazási stb. kezzezmények egész sora álljon mindnyájuk rendelkezésére! Egyszóval a hősi jog ezer lelkű és ezer formájú megvalósulását teljes konzekvenciával minden vonalon keresztül kell vinni.

Aki nem teljesített arcvonalbeli szolgálatot, az nem lehet részese a hősi jognak. Csak akinek a halál öfelsége állította ki adománylevelét, az hivatkozhatik reá. Elvégre a háború talpra állította és katonává szervezte úgyszólván az egész országot. És az, aki a mögöttes részekben — bár katonai és igen tiszteletreméltó munkát végez, lényegileg nem a védők, hanem a védelmezettek közé tartozik. A már érintett három kategória — bár kizárt, de elméletileg föltehető — föl emésztése után azonban részesíthetők

volnának a hősi jogban az arcvonalbeli szolgálatot nem teljesített katonák is.

Ennek a reformnak keretei jórészt *a rokkant kérdést is megoldanák*. A kérdés mai kezelése a fősúlyt amúgy is arra helyezi, hogy a rokkantakat munkaképesé tegye s ebben az irányban hova-tovább jelentékeny eredményeket ér el. A rokkant mezőgazda, akit a kezelés a gazdálkodásra újból képessé tett, jogcíme alapján a telepítési akció során földbirtokhoz jut. A többi, aki munkaképességét visszanyerte, a gazdasági termelés egyéb ágaiban helyezkedik el — természetesen az állam gyámolító, erősítő, esetleg fentartó keze állandóan ott van a hóna alatt. Marad, sajnos, okvetlenül marad egy jelentékeny százalék rokkant katona, akiknek munkaképességét semmiféle humánus praktika vissza nem adhatja többé. Ezeknek egy része is elhelyezhető volna, mint munkafelügyelő, telefonkezelő, stb., stb. — s csak akit semmire sem lehet alkalmazni többé, azok részére kell menházakat létesíteni és fentartani. Akinek a teljesen elnyomorodottak közül családja van, azokat rokkantsági járandóságuk élvezete mellett a családi körben lehet hagyni. A teljesen rokkantak közül azután azok, akik családi körükben sem hagyhatók, a menházakban nyernének elhelyezést. Rengeteg pénzt produkált a nemzet társadalmi áldozatkészsége hadi jótékonyági célok biztosítására. A kárpáti falvakat ez a nemzeti áldozatkészség építi fel a romok alól. A sajtó kitartó agitációja rövid hónapok alatt milliókat eredményezett a száanalomra leginkább méltó rokkantak: *a vak katonák* javára. Adva van mindezekben az első bázis, melyre a rokkant menházak problémájának megoldása támaszkodhatik. Hogy társadalmunk tehetős osztályainak hogyan kell felfogni azt a kötelességet, mely e tekintetben rájuk hárul, azok a példák teszik világossá, melyek például az időket megértő egy pár gazdag ember alapítványaiiban fénylenek. Reméljük, hogy a milliók és a százezrek tulajdonosai általában teljesíteni fogják kötelességüket. Azt azonban nem lehet remélni, hogy kizárólag társadalmi akcióval megteremthetők a rokkant házak anyagi

alapjai. Azt *a részt tehát, mely fedezetlen marad, állami kényszerrel kellett előkeríteni.* Fedezetül részben a telepített birtokok, részben az ezen célra önként nem adózott vagyonok s részben a háborún, a hadi szállításokból származó nyereség szolgálhatnak, A hiányzó rész 10 százalékát a telepített birtokok adója gyanánt kellene biztosítani. 30 százalék az 50.000 koronát meghaladó mindennemű vagyont terhelne, azok azonban, akik önkéntesen legalább a kivetett adó mérvéig már megadóztatták e célra önmagukat, ez irányú kérelmük esetén mentesíthetők volnának ez adó alól. A még fennmaradó 60 százalékot a hadi nyereségnek kell viselnie. Egészen emelkedett etikai szögből nézve a dolgokat, *tulajdonképen semmiféle hadi nyereség nem jogosult* s olyan konjunkturális érték, melynek illegitim karaktere kétségtelen. Mindenképen indokolt tehát, hogy ha azoknak eltartását kell biztosítani, akik mindezüket *a háborúban, a csatatéren veszítették el,* ennek a biztosításnak eszközeit a legnagyobb részben azoknak kell és abból szolgáltatniuk, *akik és amit a háborún nyertek.* Indokolt az is, hogy némi részben vállalják ezt a terhet a telepített birtokok is. Ezek a birtokok a kisajátítási adót természetesen nem viselnék s már ez is igazságossá teszi, hogy tulajdonosaik a teljesen megrokkant bajtársak érdekében a nemzeti jutalom gyanánt kezükre jutott vagyon jövedelméből áldozatot hozzanak.

Csak ilyen utakon lehet egészséges a rokkant kérdés megoldása, hogy a rokkant katona munkaképességének lehető visszaadásával, a társadalom kézenfogva *vezesse* őt vissza az életbe. Az a gondolat, mely *rokkant falvakat akar létesíteni,* szomorúan groteszk eredményhez vezetne s megvalósításától sem produktív erő, sem öröm nem származhatok. Azok *a nyomorék-telepek* minden más tekintetben is *nyomorék-telepek maradnának.*

Mindezek a pozitív akciók megtűrnék maguk mellett, sőt kivannak maguk mellé egy negatív intézkedést is, mely bizonyos *türelmi időszakot* biztosít a katonák visszapolgárosulási folyamatának. *Lehetetlenség volna azt a hadakozó katonát, aki existenciáját évekkal azelőtt abban hagyta, az*

élet újra alapozásának kezdetén a régi anyagi kötelezettségek vergődő áldozatául engedni át. Nem moratorium útján kellene keresni a megoldást, hanem a türelmi idő statuálásával. Türelmi idő gyanánt a békekötés, illetőleg a demobilizáció befejezésétől számított öt esztendő volna deklarálandó. Ez idő alatt magánjogi, illetőleg perjogi, részben pedig büntetőjogi rendelkezésekkel kellene biztosítani a türelmet a katona újjá épülő gazdasági existenciája számára. A perbeli, vagy végrehajtási eljárás *bármely szakában elő* volna terjeszthető a türelmi kérelem, s a bíróság az eset körülményeinek gondos mérlegelése alapján ez 5 esztendőn belül olyan teljesítési határidőt állapíthatna meg, esetleg részletekre osztva a követelést, mely alkalmas volna megakadályozni a katona kezdődő gazdasági életének összeroppantását. Azt, aki követelésének hirtelen érvényesítését e türelmi időn belül katonával szemben *kényszerítő gazdasági ok nélkül* erőlteti, büntetéssel kellene sújtani. Viszont a visszaélések meggátlása céljából büntetéssel volna sújtandó az a katona is, aki a türelmi jogot kényszerítő gazdasági ok nélkül kéri és veszi igénybe.

Befejeztük.

Fejtegetéseink kritikája lehet bármilyen súlyos, egyet el kell ismernie: azt a becsületes törekvést, hogy államunk és nemzeti társadalmunk fejlődésének törvényeit a *történelmi alapokból* fakadt s folyvást azokon tovább épülő *nemzeti gondolathoz* óhajtottuk visszavezetni. Akit ez a gondolat velünk együtt hevít, az megértéssel és méltánylással fogja megbocsátani ennek a szerény munkának gyöngeségeit. Akinek pedig idegen ez a gondolat, az úgyis kívül esik azon a körön, melynek számára mondanivalónk volt.

Utóirat.

Mikép azt az első lapon kitüntettük, e feljegyzéseket 1916. júliustól 1917. márciusáig róttuk összefüggő dolgozattá. Dolgozatunk csak a folyó év májusában került a nyomdába. Még az első ív korrektúrája sem készült el, lemondott a

Tisza-kormány. Tökéletesen megváltozott helyzettel állunk szemben. Az új alakulás az eddigi nemzeti tényezők helyett a szocialisták, a fővárosi ú. n. demokraták s a parlamenti radikalizmus, főképp pedig az újszülött «választójogi blokk» vállain törekszik nem a nemzeti, nem a magyar, nem a történelmi alapokon fejlődő, hanem az új, a demokrata, a radikális Magyarország felé.

Változtak-e, változhattak-e az új helyzetben a mi igazságaink?

Ezeknek a jegyzeteknek egyik-másik része az új helyzetben talán anakronizmus gyanánt fog hatni, de fejtegetéseink nem a napi eseményekhez kapcsolódtak. Mi a történelmi alapokon felépülő, nemzeti politikának igyekeztünk szolgálatot tenni s az, hogy csekély erőnk immár nem a defenzíva erejét növelheti, hanem az ellentámadás lendületébe kapcsolódhatik, lényegileg mindegy. Hiszünk a *nemzeti* fejlődés diadalában, bár a kormányprogramm mindannak az ellenkezője, amit igazságként vallottunk s vallunk.

Úgy érezzük, Magyarország hite és lelke velünk van és nem ott, hol nemzeti állammá fejlődésünk útjára radikális torlaszokat torlaszolnak. *Egyetlen vármegye sem kívánja, sőt — eddig legalább — valamennyi egy lélekkel ellenzi a radikális átalakulást.* Budapest követeli ugyan, de *Budapest csak Budapest és nem Magyarország!* Itt is csak a szocialisták egységesek e követelésben, mert a polgári rétegek közül ép az, a szám szerint többségben levő, de — sajnos — szervezetlen tábor, melynek pedig *a nemzeti lélekkel intenzív, benső kapcsa van,* ugyanúgy visszautasítja a radikalizmus nemzetrontó túlságait, miként *a magyar vidék, a vármegye, a falu, a magyarság, Magyarország egyértelműleg visszautasította!*

A helyzet változhatott. Azonban nekünk nincs változtatni valónk hittel vallott és hittel írott igazságainkon.

Budapest, 1917. június 1.